د پوهنې وزارت
د تعليمي نصاب، د ښوونکو د روزنې او د ساينس د مرکز معينيت
د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رياست

تاريخ

اووم ټولگی

اره لري. په بازار کې يې
سر غړوونکو سره به يې

Ketabton.com

۱۳۹۰

(c) ketabton.com: The Digital Library

د پوهنې وزارت
د تعلیمي نصاب د پراختیا، د ښوونکو د روزنې او د ساینس د مرکز معینیت
د تعلیمي نصاب د پراختیا او درسي کتابونو د تالیف لوی ریاست

تـاریـخ

اووم ټولگی

۱۳۹۰
هجري لمریز

مؤلفان:

- پوهنوال محمد رسول باوری
- پوهنمل شاه صنم عمری جبارخیل
- مؤلف محمد ابراهیم حقپال
- د مؤلف مرستیال الحاج وحیدالله احمدزی
- د مؤلف مرستیال محمد حسین احمدزی

مسلکي اډیټور:

- پوهنوال محمد رسول باوری

د ژبې اډیټور:

- عبدالقیوم مشوانی

ديني، سياسي او فرهنګي کمېټه:

- غلام الدين کلانتري
- دکتور محمد يوسف نيازی
- حبيب الله راحل د پوهنې وزارت سلاکار د تعليمي نصاب د پراختيا په رياست کې.

د څارنې کمېټه:

- دکتور اسدالله محقق د تعليمي نصاب د پراختيا، د ښوونکو د روزنې او د ساينس مرکز معين.
- دکتور شېرعلي ظريفي د تعليمي نصاب د پراختيا د پروژې مسؤول.
- د سرمؤلف مرستيال عبدالظاهر ګلستاني د تعليمي نصاب د پراختيا او درسي کتابونو د تاليف لوی رئيس.

طرح او ډیزاین: حمیدالله غفاري او عنایت الله غفاري

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

بِسْمِ اللهِ الرَّحْمنِ الرَّحيم

(c) ketabton.com: The Digital Library

ملي سرود

دا وطن افغانستـــان دی — دا عزت د هـــر افـــغان دی
کور د سولې کور د تورې — هر بچی یې قهرمـــــان دی
دا وطن د ټولو کور دی — د بـــــلوڅــــو د ازبکــــو
د پښتـــون او هزاره وو — د تـــــرکمنـــو د تاجکـــو
ورسره عرب، ګوجـر دي — پـــامیـــریان، نورستانیـــان
براهوي دي، قزلباش دي — هـــم ایمـــاق، هم پشه یان
دا هیـــواد به تل ځلیږي — لـــکـــه لمـــر پر شنه اسمان
په سینـــه کې د اسیـــا به — لـــکـــه زړه وي جـــاویدان
نوم د حق مو دی رهبـــر — وایو الله اکبر وایو الله اکبر

بسم الله الرحمن الرحیم

د پوهنې د وزیر پیغام

ګرانو ښوونکو او زده کوونکو،

ښوونه او روزنه د هر هېواد د پراختیا او پرمختګ بنسټ جوړوي. تعلیمي نصاب د ښوونې او روزنې مهم توکی دی چې د معاصر علمي پرمختګ او ټولنې د اړتیاوو له مخې رامنځته کېږي. څرګنده ده چې علمي پرمختګ او ټولنیزې اړتیاوې تل د بدلون په حال کې وي. له دې امله لازمه ده چې تعلیمي نصاب هم علمي او رغنده انکشاف ومومي. البته نه ښايي چې تعلیمي نصاب د سیاسي بدلونونو او د اشخاصو د نظریو او هیلو تابع شي.

دا کتاب چې نن ستاسو په لاس کې دی، پر همدې ارزښتونو چمتو او ترتیب شوی دی. علمي ګټورې موضوعګانې پکې زیاتې شوې دي. د زده کړې په بهیر کې د زده کوونکو فعال ساتل د تدریسي پلان برخه ګرځېدلې ده.

هیله من یم دا کتاب له لارښوونو او تعلیمي پلان سره سم د فعالې زده کړې د میتودونو د کارولو له لارې تدریس شي او د زده کوونکو میندې او پلرونه هم د خپلو لوڼو او زامنو په باکیفیته ښوونه او روزنه کې پرله پسې ګډه مرسته وکړي چې د پوهنې د نظام هیلې ترسره شي او زده کوونکو او هېواد ته ښې بریاوې ور په برخه کړي.

پر دې ټکي پوره باور لرم چې زموږ ګران ښوونکي د تعلیمي نصاب په رغنده پلي کولو کې خپل مسؤولیت په ریښتوني توګه سرته رسوي.

د پوهنې وزارت تل زیار کاږي چې د پوهنې تعلیمي نصاب د اسلام د سپېڅلي دین له بنسټونو، دوطن دوستۍ د پاک حس په ساتلو او علمي معیارونو سره سم د ټولنې د څرګندو اړتیاوو له مخې پراختیا ومومي.

په دې ډګر کې د هېواد له ټولو علمي شخصیتونو، د ښوونې او روزنې له پوهانو او د زده کوونکو له میندو او پلرونو څخه هیله لرم چې د خپلو نظریو او رغنده وړاندیزونو له لارې زموږ له مؤلفانو سره د درسي کتابونو په لا ښه تالیف کې مرسته وکړي.

له ټولو هغو پوهانو څخه چې د دې کتاب په چمتو کولو او ترتیب کې یې مرسته کړې، له ملي او نړیوالو درنو مؤسسو او نورو دوستو هېوادونو څخه چې د نوي تعلیمي نصاب په چمتو کولو او تدوین او د درسي کتابونو په چاپ او وېش کې یې مرسته کړې ده، مننه او درناوی کوم.

ومن الله التوفیق

فاروق وردګ

د افغانستان د اسلامي جمهوریت د پوهنې وزیر

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

سرليکونه

لومړی څپرکی: د تاريخ بنسټونه، ۱ -۱۰

- د تاريخ د علم او کتو په اړه څه پوهيږئ؟
- د مؤرخينو سرچينې څه شی دي؟
- آيا په تاريخ کې د زماني ويش په اړه معلومات لرئ؟
- آيا د سنو د ډولونو او د هغو د بدلون سره آشنايي لرئ؟

دوهم څپرکی: د افغانستان لومړني مدنيتونه ۱۱ -۴۰

- آيا د افغانستان د پنځه زره کلن تاريخ د پيل په اړه معلومات لرئ؟
- آيا آريائيان پيژنئ؟
- د ويدي مدنيت په اړه مو څه اوريدلي دي.
- د اوستايي مدنيت په اړه په څه پوهيږي!
- د افغانستان اساطيري تاريخ (پيشداديان اسپه او کيانيان) پيژنئ.
- افغانستان او پردي (هخامنشيان، موريائيان او يونانيان).
- د يونان- باختري خپلواک دولتونه.
- د يونان- باختري مهال هنري فرهنګي ځانګړنې.
- آيا د کوشانيانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
- آيا د کوشانيانو د مهمو مرکزونو په اړه معلومات لرئ؟
- بګرام.
- هډه باميان.
- آيا يفتليان پيژنئ؟

دريم څپرکی: د نړۍ لرغوني مدنيتونه ۴۱ -۵۲

- آيا د مصر د لرغوني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بين النهرين د پخواني تمدن سره آشنا شئ!
- آيا د ايران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ.
- د هند د لرغوني تمدن سره آشنا شئ!
- آيا د چين د لرغوني مدنيته خبر ياست؟
- آيا پوهيږئ د يونان پخوانی تمدن څرنګه پيل شو؟
- آيا اوريدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته يې د اروپا واکمنان ويل؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی: د اسلام تاریخ ۵۷- ۸۰

- آیا پوهیږئ چې د اسلام مبارک دین دمخه د عربستان وضعه څرنګه وه؟
- د لوی څښتن (ج) د استازي حضرت محمد (ص) له ژوند سره زیات آشنا شئ.
- آیا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او فتحو په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- آیا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پیښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی (کرم الله وجهه) د خلافت دوران څرنګه تیر شو؟
- آیا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ؟
- آیا پوهیږئ چې د امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولیږل شو؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځید؟

د اووم ټولګي د تاریخ اصطلاحات: ۸۱- ۸۴

لومړی څپرکی

د تاریخ بنسټونه (مبادي)

- د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟
- د تاریخ لیکونکو سرچینې څه شی دی؟
- ایا د زماني وېش په اړه په تاریخ کې معلومات لرئ؟
- ایا د نېټو د بدلون او ډولونو سره اشنایي لرئ؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

د لومړي څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د تاریخ له تعریف او ګټو سره اشنا کېږي
د تاریخ لیکوونکو سرچینې پېژني او سربېره پردې په هېواد او نړۍ کې
له معمولو نېټو سره اشنا کېږي. د تاریخي دورو ویشنه زده کوي او هم
د ځینو نېټو د بدلون په لارو چارو پوهېږي.

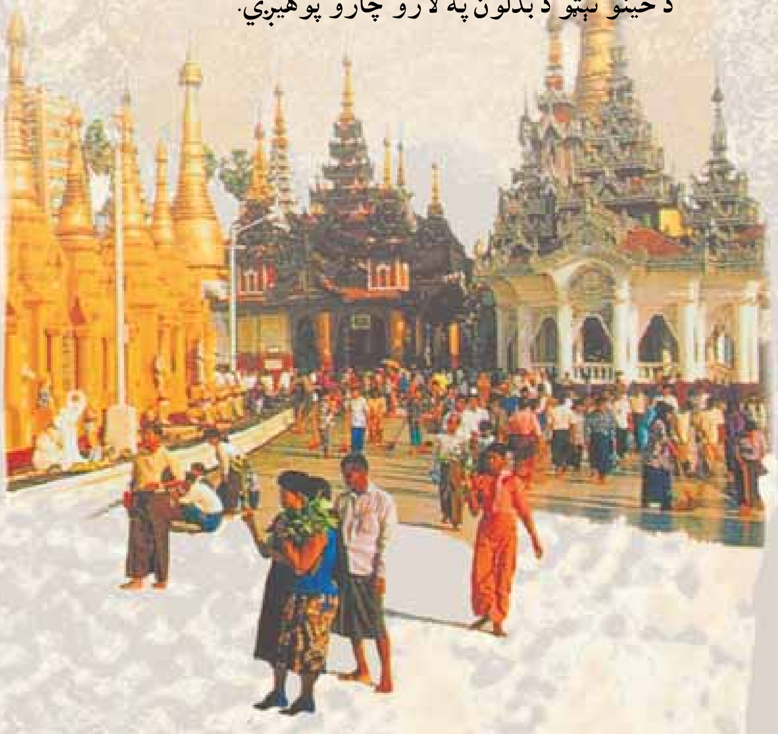

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ د علم او ګټو په اړه څه پوهېږئ؟

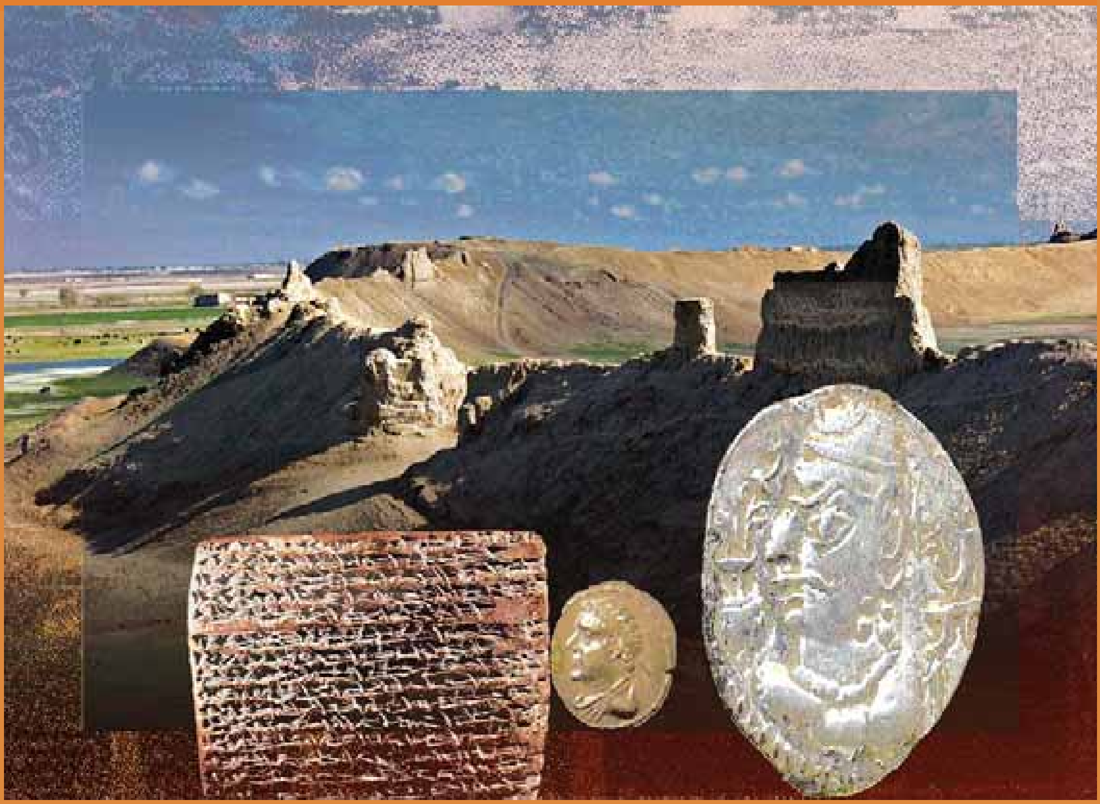

(تاریخ د تېر مهال هینداره او د اوس مهال لوست دی)

د تاریخ تعریف:

تاریخ هغه علم دی چې تېرې شوې پېښې د مهال (زمان) او ځای (مکان) په پام کې نیولو سره بیانوي. مهال او ځای ته د تاریخي پېښو په اړه پام کول تاریخ له کیسو او نکلونو څخه بېلوي.

کومه پېښه چې په ټاکلي مهال او ځانګړي ځای کې پېښه شوې وي، تاریخي پېښه ده. د بېلګې په توګه د **بدر غزا** چې په دویم هجري قمري کال کې د مدینې په ۱۵۰ کیلومترۍ کې پېښه شوې یوه تاریخي پېښه ده. دا د تاریخ د علم دنده ده چې ددغې پېښې په اړه موږ ته معلومات راکړي.

موږ پوهېږو چې انسانانو او بشري ټولنې بېلا بېل مهالونه او پړاوونه تېر کړي دي. ډېرې لوړې ژورې لاري یې ترشا پرېښې او اوسني پړاو ته رسېدلې دي. دغه ټولې پېښې او د هغو پړاوونه چې په بېلا بېلو وختونو او بېلا بېلو سیمو کې پېښه شوي، د تاریخ لیکونکو له خوا لیکل شوي دي، دغو لیکل شوو متنونو ته تاریخ وایي.

تاریخ پوهان بشري تاریخ پر دوو دورو ویشي **تر تاریخ وړاندې دوره** (**ماقبل التاریخ**) او **تاریخي دوره**. له تاریخ څخه وړاندې دورو مطالعه د انسان د پیدایښت او انساني ټولنو له لومړنیو کلتورونو څخه پیل کېږي. د مدنیت تر عام کېدلو او د لیک د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخي دورې د لومړنیو بشري مدنیتونو له پیدایښت څخه پیل کیږي او تر اوسه پورې دوام مومي. له تاریخ څخه وړاندې دورو کې انسانانو ډېر ساده، خو ډېر بوخت ژوند درلود، یوازې د خپل مټ په زور به یې خپلې اړتیاوې پوره کولې. په غرونو او سمڅو کې اوسېدل. د ونو او حیواناتو له پوستکو څخه به یې جامې جوړولې. د مېوو په ټولولو او د وحشي حیواناتو د ښکار کولو له لارې به یې ژوند کاوه. څنګه چې انسان اشرف المخلوقات دی، له دې امله د نورو ژوو په پرتله یې په خپل ژوند کې بدلون راوست او اوسني مدني پړاو ته ورسېد. هغه مهال چې انسانان د مدنیت پړاو ته ورسېدل، له هغه سره سم تاریخي پړاو پیل شو او تر اوسه دوام لري. تاریخ موږ له تېرو شویو پېښو څخه خبروي که زموږ په ګټه وي او یا مو پر زیان. د پر مختللو ټولنو د ودې لاملونه موږ ته راپېژني، انسانانو ته د تېر وخت په اړه معلومات ورکوي. لنډه دا چې تاریخ د تېر ژوند هینداره او د راتلونکي انسان او بشري ټولنې لپاره لارښود دی.

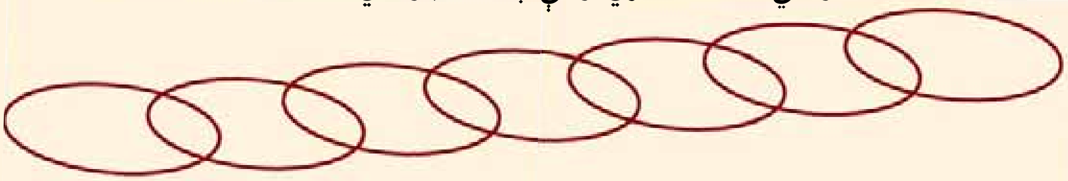

زده کوونکي دې همداسې انځور په خپله کتابچه کې رسم کړي او بیا دې د خپل ژوند هر کال په یوه دایره کې ولیکي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې تاریخ تعریف کړي او دویمه ډله دې د تاریخ ګټې بیان کړي.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د تاریخ د ښېګڼو په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې:

۱. تاریخ تعریف کړئ.
۲. تاریخ پوهان تاریخ په څو دورو وېشي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. تاریخ موږ ته څه را زده کوي؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د تاریخ لیکونکو سرچینې څه دي؟

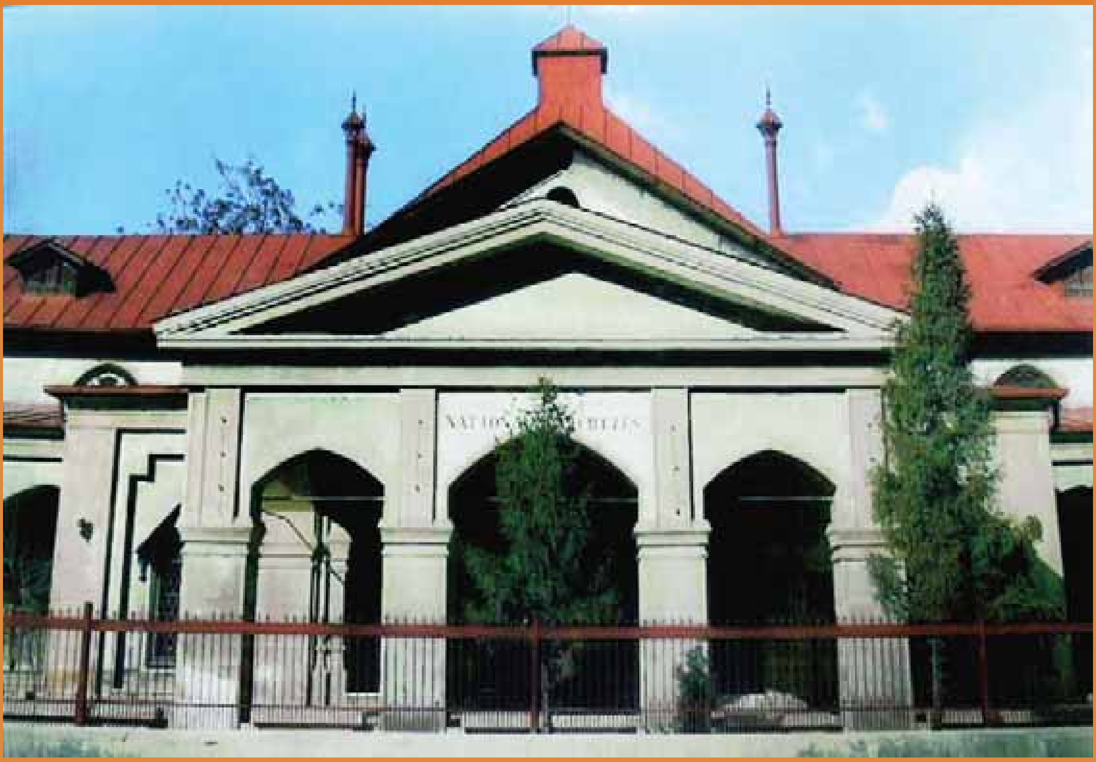

د افغانستان د ملي ارشیف انځور
د افغانستان ملي لرشیف په هغې ودانۍ کې ځای پر ځای شوی، چې په لومړبو مهالونو کې یې د عبدالرحمن خان سلطنتي کورنۍ پورې اړه درلوده او د هغه زوی امیر حبیب الله خان په کې ژوندکاوه. دغه ودانۍ دکابل په سالنګ واټ کې شتون لري.

تاریخپوهان د تاریخ لیکلو لپاره سرچینو ته اړتیا لري. تاریخي سرچینو پر دوه ډوله دي. لیکل شوي او **خطي** اسناد او تاریخي آبدات او آثار، تحریري یا لیکل شوي اسناد په آرشیفونو کې ساتل کیږي چې د افغانستان ملي ارشیف هم دا ډول اسناد لري.

دکابل په دارالامان کې د افغانستان د ملي موزیم ودانۍ.
دافغانستان د ملي موزیم بنسټ په ۱۲۹۸ لمریز کال کې کېښودل شو.

د لیکل شوو یا خطي اسنادو لوستل او له هغه نه ګټه اخیستنه ډېر ستونزمن کار دی. دغه ستونزې دوه ارخونه لري. لومړی دا چې رسم الخط د زمانې په اوږدو کې بدلون مومي، بله ستونزه دا ده چې انسان د زمانې په اوږدو کې له بېلا بېلو لیکونو څخه کار اخیستی چې پرې پوهېدل ګران کار دی. لکه **میخي** لیک، هیروغلیف لیک، پخوانی **یوناني** لیکنه، **سانسکریټ** لیک او داسې نور. پخواني اثار هم هغه سرچینې دي چې تاریخ پوهان یې

د تاریخ لیکلو لپاره کارول شوي دا ډول اثار په موزیمونو کې ساتل کیږي. لکه څنګه چې د **افغانستان** په **ملي موزیم** کې په دې ډول ډېر تاریخي اثار شتون لري.

په تاریخ لیکلو کې د لرغونو او تاریخي اثارو څخه ګټه اخیستل د خطي اسنادو په پرتله ګران کار دی. د لرغونو او تاریخي اثارو د بیانولو او تشریح کولو لپاره باید د لرغون پېژندنې علم زموږ مرستندوی وي.

د کابل بالاحصار پنځمه زېږدیزه پېړۍ

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې لیکل شوې سرچینې او دویمه ډله دې تاریخي اثار په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتنې

۱. تاریخ پوهان کومې سرچینې د تاریخ لیکلو لپاره کاروي؟
۲. له خطي اسنادو څخه ګټه اخیستل په تاریخ لیکلو کې کومې ستونزې را منځته کوي؟
۳. د ارشیف او موزیم ترمنځ توپیر ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

که چېرې د زده کوونکو د اوسېدو په سیمه کې تاریخي ودانۍ وي د هغه په اړه دې معلومات ولیکي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا په تاریخ کې د زماني د وېش په اړه معلومات لرئ؟

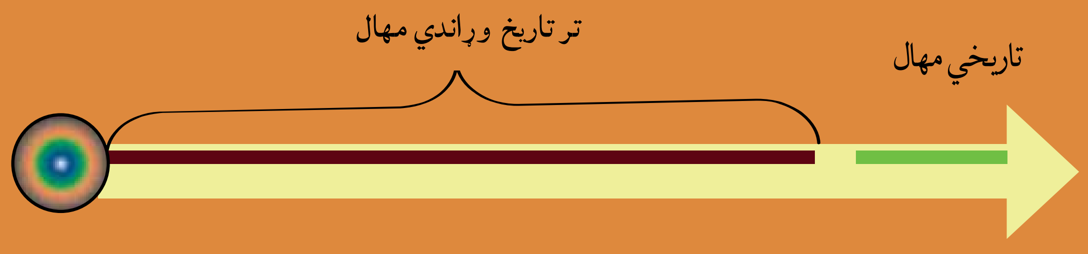

په لومړني لوست کې مو ولوستل چې تاریخ لیکونکي انساني ژوند پر دوو لویو دورو وېشي. تر تاریخ وړاندې دوره او تاریخي دوره. تر تاریخ وړاندې دوره د انسان او بشري ټولنو له پیدایښت څخه پیل شوې او د لومړنیو مدنیتونو او په ځانګړې توګه، د لیک او کتابت د منځته راتلو پورې رسیږي. تاریخي دوره د لیک او کتابت څخه پیل او تر اوسه دوام لري.

په زرګونو کلونه د انسان له ژوندانه څخه د ځمکې پر مخ تېر شول، چې انسان او بشري ټولنې د لیک او کتابت او لومړنیو مدنیتونو پورې ورسېدل. د انسان دغه اوږد عمر او هغه انساني ټولنه پېژندګلوۍ ته اړتیا لري. لرغونپوهان کولای شي چې د ژوندانه د دغه اوږد پېر (دور) په روښانه کولو کې له موږ سره مرسته وکړي.

پوهانو دغه اوږد پېر په نورو زمانو باندې وېشلی دی. د انسان ډېر پخواني عصر ته د **ډبرې زمانه** یا **ستون ایج** Stone Age وایي. په دې اوږده مهال کې چې زرګونه کلونه نیسي انسانانو به له ډبرو څخه له جوړ شوو توکو کار اخیسته او په سمڅو کې به یې ژوند کاوه. د حیواناتو له پوستکو څخه به یې خپل ځانته جامې جوړولې. د میوو په ټولولو او ښکار باندې بوخت وو.

دویم عصر د مفرغ یا **برونز ایج** (Bronze Age) په نوم یاد شوی دی. د لومړي ځل لپاره

انسانانو د خپل ژوندانه د چارو د پر مخ وړلو لپاره له فلز څخه کار واخیست. برونز او فلز د مس او قلعي یو ترکیب دی. د هغه مهال انساني ډلو د حیواناتو د روزلو په څنګ کې د نباتانو د کرلو، د نیالګیو دکښېنولو او د میوه لرونکو ونو له روزلو سره اشنایي درلوده. د مېشت دایمي ځایونه به یې جوړول. د صنعت دندې هم خپل ارزښت درلود.

دریم عصر د **اوسپنې د عصر** (Iron Age) په نوم یادېږي. له اوسپنې څخه ګټه اخیستل انساني ډلې د مدنیت عصر ته رسوي. له اوسپنیزو وسایلو څخه کار اخیستنې بېلا بېل ځایونه درلودل. د کار وسایل، زینتي الات او تفریحي او ذوقي شیان به یې له اوسپنې څخه جوړول. انساني ډلو د څارویو د ساتلو سرېبره کرنې، بنوالې او د صنعت حرفې ته به یې هم د یوازینۍ دندې په توګه ارزښت ورکاوه. د مالونو بدلولو سوداګري یې د یوې ځانګړې دندې په توګه ومنله چې یوه ډله خلک پردې دندې بوخت وو. تاریخپوهانو د لرغون پیژندونکو په څېر تاریخي دورې د **لومړنۍ پېرۍ**، **منځنۍ پېرۍ**، **نوې پېرۍ** او **معاصرې پیړۍ** په نومونو پیژندلي دي.

لومړنۍ پېرۍ: دغه دوره د لیک او کتابت له منځته راتلو څخه چې درې زره کاله پخوا تر میلاد زمانه ده، پیلیږي او بیا تر پنځمې زېږدیزې پیړۍ پورې رسیږي.

منځنۍ پېرۍ: له پنځمې زېږدیزې پېرۍ څخه پېل کیږي او تر پنځلسمې زېږدیزې پېرۍ پورې دوام مومي.

نوې پېرۍ: له پنځلسمې زېږدیزې پیرۍ څخه پېل او تر اتلسمې زېږدیزې پېرۍ پورې رسیږي.

معاصرې پېرۍ: له اتلسمې پېرۍ (د فرانسې له لوی انقلاب) څخه پیل شوې او تر اوسه دوام لري.

دیا دولو وړ ده چې دا د تاریخي زمانو د وېش یوه بېلګه ده چې د تاریخپوهانو له خوا کارول کیږي. په دغه وېش کې په زیاته پیمانه اروپایي پېښې په پام کې نیول شوي دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې تر تاریخ وړاندې د درېګونو زمانو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د نومورو زمانو ځانګړتیاوې په ټولګي کې روښانه کړي.

پوښتنې:

۱. د ډېرې په دوره کې انسانانو دکار وسایل له کومو توکو څخه جوړول؟

۲. فلز یا برونز څه شی دی؟ شرح یې کړئ.

۳. د اوسپنې د زمانې انسانانو کومې دندې درلودې؟ شرح یې کړئ.

۴. د تاریخي دورو د وېش یوه بېلګه ووایئ.

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپلو کورونو کې د ډېرینو، برونزي او اوسپنیزو وسایلو نومونه ولیکي او په ټولګي کې دې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

په تاریخ کې د نېټو بدلون

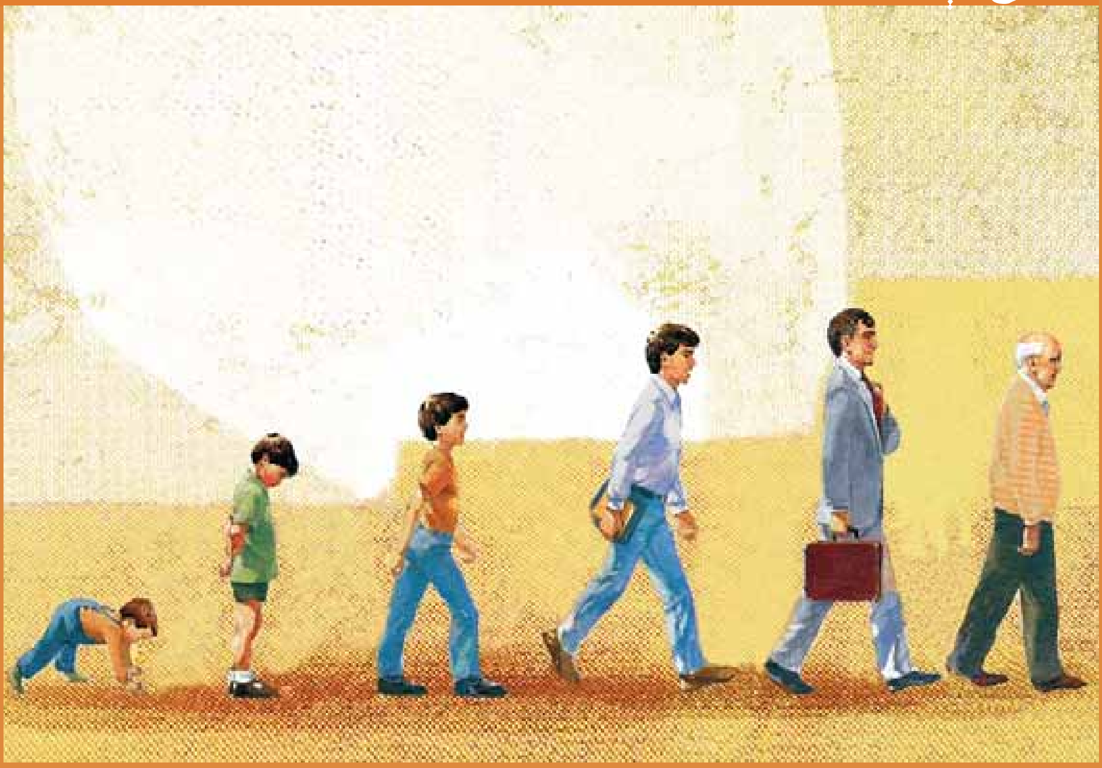

نېټې او کلیزې د وخت او د وخت د وېش د پېژندلو غوره لاره ده.

په افغانستان کې درې ډوله نېټې او کلیزې معمول دي، چې د **سپوږمیز** (قمري)، **لمریز** (شمسي) او **زیږدیز** (میلادي) په نومونو یادې شوې دي.

د لمریزې او سپوږمیزې کلیزې پیل د **حضرت محمد** (ص) د هجرت د لومړي کال څخه پیلیږي او زیږدیزې کال د **حضرت عیسی** (ع) له زیږېدو څخه پیلیږي. په رسمي، دولتي او اداري چارو کې د هجري لمریزې کلیزې څخه کار اخیستل کیږي. ځینو مهمو مذهبي ورځو کې لکه د **روژې میاشت**، **لوی اختر**، **کوچني اختر** او داسې نورو کې له هجري سپوږمیز سنې څخه کار اخیستل کیږي. هجري لمریز کلیزه ۱۲ میاشتې ده چې په ټول ۳۶۵ ورځې کیږي. هجري سپوږمیز کال هم (۱۲) میاشتې ده مګر د ورځو شمېر یې ۳۵۴ ته رسیږي. همدا د ورځو توپیر د دغو کلیزو په منځ کې د نېټو د توپیر سبب شوی دی.

که وغواړو چې هجري شمسي نېټه په زیږدیزه نېټه واړوو، ساده لاره یې دا ده چې ۶۲۱ شمېره جمع یا تفریق کړو. په دې ډول که د **محمود** د زیږېدو کال ۱۹۶۶زیږدیز وي او وغواړو چې دغه تاریخ په هجري شمسي بدل کړو، نو د ۶۲۱ شمېره له ۱۹۶۶ شمېرې څخه تفریقوو چې حاصل تفریق یې د محمود د

زیږېدو کال په هجري شمسي نېټه کيږي. او که چیرې د زلمي د زیږېدو کال ۱۳۵۵ هجري شمسي وي او موږ وغواړو چې دا شمسي نېټه په میلادي کال واړوو نو د ۱۳۵۵ شمېره د ۶۲۱ شمېرې سره جمع کوو ترڅو د جمعې حاصل د زلمي د زیږېدو کال په میلادي نېټه وښايي.

لاره: د محمود د زیږېدو کال

۱۹۶۶
-۶۲۱
۱۳۴۵ هجرى شمسی

لاره: د زلمي د زیږېدو کال

۱۳۵۵
+۶۲۱
۱۹۷۶ زیږدیز

د هجري قمري سنو بدلون په هجري شمسي او یا د هجري شمسي سنو بدلون په هجري قمري د نورو میتودونو له مخې کيږي چې په راتلونکو ټولګیو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د نېټو نومونه واخلي او دویمه ډله دې د شمسي نېټو اوښتون په میلادي او د میلادي نېټو اوښتون په هجري شمسي باندې په ټولګي کې اجرا کړي.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د جومات او د خپلې سیمې د ښوونځي د ودانۍ تاریخ وپوښتي او هغه تاریخ دې په زیږدیز کال واړوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دویم څپرکي

د افغانستان لومړني مدنیتونه

– ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرئ؟
– ایا اریائیان پېژنئ؟
– د ویدي مدنیت په اړه مو څه اوریدلي دي؟
– د اوستایي مدنیت په اړه په څه پوهېږئ؟
– د افغانستان اساطیري تاریخ (پیشدادیان، اسپه او کیانیان) پېژنئ؟
– افغانستان او پردي (هخامنشیان، موریان او یونانیان).
– یونان - باختري خپلواک دولتونه.
– د یونان - باختري مهال هنري او فرهنګي ځانګړنې.
–ایا دکوشانیانو د لړۍ په اړه معلومات لرئ؟
–ایا دکوشانیانو د مهمو مرکزونو په هکله معلومات لرئ؟
بګرام
هډه
بامیان
- ایا یفتلیان پېژنئ؟

د دویم څپرکي موخې:

په دغه څپرکي کې زده کوونکي د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ سره اشنا کیږي. سربېره پر دې د اریایي مهاجرتونو، اریایي مدنیتونو، د افغانستان له لرغوني تاریخ، افغانستان او پردې او د یونان-باختري خپلواکو دولتونو سره اشنا کیږي او دکوشانیانو د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي. دکوشانیانو عمده سیاسي- فرهنګي مرکزونه پېژني او دکوچنیو کوشانیانو (کیداریانو او یفتلیانو) د امپراتورۍ په اړه معلومات پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ د پیل په اړه معلومات لرو؟

په تېرو لوستونو کې تر تاریخ وړاندې او تاریخي دورو یادونه وشوه. افغانستان هم تر تاریخ وړاندې دورې لري. په بېلا بېلو بحثونو او مجلسونو کې د افغانستان له پنځه زره کلن تاریخ څخه خبرې کېږي. ایا په دې پوهېږئ چې دغه د پنځه زره کلن تاریخ خبره د کومو آثارو او سرچینو په وسیله ثابته شوې ده؟

لرغون پېژندونکو د **کندهار** په شمال لوېدیځه سیمه (**منډیګک**) کې څېړنې او کیندنې کړې دي. د دغو څېړنو په پای کې دا ثابته شوې چې تر میلاده درې زره کاله مخکې د منډیګک اوسېدونکو د داسې تمدن بنسټ کېښود چې د افغانستان هېواد د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت دی. د کیندنو په لړ کې ډېر اثار او داسې وسایل لاسته راغلي چې په دغه لرغوني سیمه کې د یوه پراخه مدنیت استازیتوب کوي. په دغه ځای کې ډېرې مجللې ودانۍ څرګندې شوې چې لوی انګړ، لوی دېوالونه، کوټې او دفاعي مورچلې یې درلودې، چې د منډیګک د واکمنانو د پلازمېنې استازیتوب کوي. سربېره پر دې د خوراکي توکو په ځانګړې توګه د غنمو زېرمتونونه، بېلا بېل **خاورین لوښي، مسي او برونزي** ښکلي زینتي وسایل او **خاورینې مجسمې** هم د کیندنو په وخت کې د **فرانسوي** لرغون پوهانو په وسیله پیدا شوي دي.

د منډیګک اوسېدونکو له ګاونډیو مدنیتونو سره متقابلې اړیکې درلودې. له موندل شوو اثارو څخه دا ښکاري چې د منډیګک خلکو په شمال کې د انو او نمازګاه تپې (**ترکمنستان**)، په لوېدیځ کې د **سیالک تپې** (**ایران**) د وګړو سره او په سویل کې د **هړپه** او **موهنجودارو** (هند) له مدنیتونو سره کلتوري او اقتصادي اړیکې درلودې. د منډیګک لومړنیو اوسېدونکي ښایي تر میلاده (۲۵۰۰) کاله پخوا دغه سیمې پرېښې وي. د منډیګک د پرېښودلو په اړه د پوهانو له خوا بېلا بېلې نظریې وړاندې شوې دي. ځینې په دې عقیده دي چې پرله پسې وچکالۍ او د **هلمند** د سیند د اوبو لږوالي یې بنستیز لاملونه دي چې د منډیګک اوسېدونکي د هغه ځای پرېښودلو ته اړ شول.

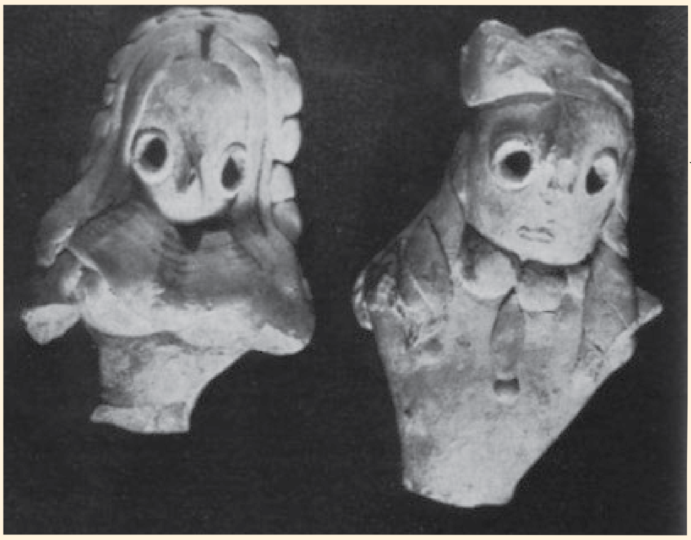

د منډیګک څخه تر لاسه شوې مجسمې

ځینې نور بیا د منډیګک د پرېښودلو لامل جګړې بولي چې په پایله کې مخالفین بریالي شول او منډیګک د اوسیدونکو میشت ځایونو ته یې اور ورواچاوه او هغوی یې د کور کلي پرېښودو ته اړ کړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هغو اثارو په باره کې معلومات ورکړي چې له امله یې د افغانستان پنځه زره کلن تاریخ ثابت شوی دی. دویمه ډله دې د منډیګک د خلکو اړیکې د نورو ګاونډیو خلکو سره څرګندې کړي او دریمه ډله دې د منډیګک څخه د خلکو د وتلو لاملونه څرګند کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې بیان کړي.

پوښتنې:

۱- منډیګک چېرته واقع دی؟
۲- د افغانستان د پنځه زره کلن تاریخ ثبوت په کومو اثارو کې څرګند شوی دی؟
۳- له ګاونډیو خلکو سره د منډیګک د وګړو اړیکې وواییځ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپلو مور او پلار څخه د افغانستان د تاریخ او لرغونتوب په باره کې پوښتنې وکړي او لاسته راغلي معلومات دې خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا اریائیان پېژنئ؟

د لرغوني بلخ (ام البلاد) د ودانیو پاتې شوني.

د **اریائیانو** راتګ دوه زره او پنځه سوه (۲۵۰۰) کاله پخوا تر ز منل شوی دی. اریایانو خپل ځانته اصیل او د ښو اخلاقو خاوندان ویلي دي. د هغوی د لومړنیو تم ځایونو په اړه لا ډاډمن معلومات نشته. دا څرګنده ده چې اریایان له **سیر دریا** او **امو سیند** څخه د لرغونی افغانستان **بخدي (بلخ)** ته راغلل.

اریایانو د ژوندانه په لومړني مهال کې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود کله چې په بخدي کې میشته شول ښاري ژوند ته یې مخه کړه. اریایانو کورني نظم درلود. خپلې کورنۍ ته یې (**کولا**) ویل، له څو (کولا) څخه یو قبیله او له څو قبیلو څخه یو ټبر (قوم) جوړېده. د خپلو اوسېدو ځای ته یې (**پور**) ویلې. دغه ټول نومونه د **کهول**، **میرویس**، **بګرام** او **شیرپور** کلمو کې اوس هم معمول دي. اریایانو د خپلو اوسېدو سیمو ته (**اریانا ویجه یا اریانا ورشو**) ویل او د ورشو کلمه تر اوسه هم استعمالېږي.

اریایانو په بخدي (بلخ) کې د لومړني اریایي مدنیت بنسټ کېښود. د بلخ ښار یې جوړ کړ، لوی کورونه او جګ دېوالونه یې ودان کړل. د ښار د ساتنې لپاره یې ډېر جګ دېوالونه او برجونه جوړ کړل چې په بلخ کې لا تر اوسه هم د پخواني بخدي اثارو پاتې شوني لیدل کېږي.

اریایانو بلخ ته تر رسېدلو وړاندې کوچیاني او چوپاني ژوند درلود. دغه مطلب له هغو شواهدو او اثارو

(c) ketabton.com: The Digital Library

څخه څرګندېږي چې د سمرقند له لرغوني سيمې (**تالي برزو**) څخه په (۱۹۳۹) زکال کې د لرغون پېژندونکو له خوا وموندل شو. په دې لرغونو اثارو کې يو هم هغه مجسمه ده چې نيمه تنه يې د انسان او نيمه تنه يې د حيوان په ډول جوړه شوې ده. پوهان په دې باور دي چې دغه مجسمه د **کيومرث پاچا** په مهال کې جوړه شوې چې د آريايانو يو ځواکمن ټولواک و. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وروسته د څارويو د ساتلو او روزلو په څنګ کې په کرنې او بنوالۍ لاس پورې کړ. ډول ډول ګلونه يې وکرل او ميوه لرونکې ونې يې کينولې، د خوښۍ په محفلونو کې يې يو بل ته دګلانو ګېډۍ ورکولې، د نوي کال په لومړيو ورځو کې ښځو، نارينه وو، ځوانانو او زړو يو ځای د جشن محفلونه نيول، ساز و سرود او اتڼونه به يې کول. د اريايانو مشهور جشن د (**سامانه**) په نوم ياديده. په جشن کې ځوانانو اسونه ځغلول، اتڼونه به يې کول، د غشو او نيزې لوبې به يې کولې، د ساز، سرود او خوښۍ محفلونه به يې جوړول.

د آريايانو لېږد (**مهاجرت**)

د آريائيانو د ژوندانه او مدنيت په اړه د څلورو **ويدي** کتابونو څخه چې د ويدي په نوم يادېږي **معلومات** لاسته راغلي دي. په دغو کتابونو کې د اريايانو ادبي، کلتوري، اقتصادي، مذهبي او سياسي **معلومات** شته. اوس هم تاريخپوهان د اريايانو د ژوندانه د مختلفو اړخونو په اړه د معلوماتو د لاسته راوړلو لپاره له دغو څلورو کتابونو څخه چې په **سانسکريټ** ژبه ليکل شوي ګټه اخلي. د وخت په تيريدو سره د اريايانو شمېر په بخدي کې ډېر شو د لېږد او مهاجرت لړۍ يې پېل کړې. يو شمېر اريايي ډلې د **سليمان** د غرونو لمنو ته او د **هندوکش** سويل ته واوښتل او هلته يې واړول. وروسته د **هند** ځمکوته ورسېدل د اريايانو نورې ډلې لوېديځې خواته ولېږدېدې. هغوی لومړی پخواني **پارس** (**ايران**) او وروسته **ترکيې** او **اروپايي** هېوادونو ته ورسېدل. هغه اريايان چې په افغانستان کې پاتې شول هغوی په هېواد کې د **ويدي** او **اوستايي** مدنيتونو بنسټ کېښود.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړی ډله دې د بلخ د اريايانو د لومړني ژوندانه په اړه او دويمه ډله دې د اريايانو د ټولنيز جوړښت په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. اريايانو خپل ځان په کومه معنا تعريف کړی؟

۲. د اريايانو لومړنۍ پلازمينه (پايتخت) څه نومېده او چيرې واقع وه؟

۳. اريايانو بخدي ته تر رسېدو وړاندې چوپاني او .... ژوند درلود.

له ټولګي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د کوچياني او چوپاني ژوندانه په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د ويدي مدنيت په اړه مو څه اوريدلي دي؟

د اريايانو د مهاجرت يو انځور

داريايانو په باره کې مو لازم معلومات لاسته راوړل. او س داريايانو د مدنيت سره اشناکېږو. دلرغوني افغانستان لومړی مدنيت دويدي په نوم ياديږي. ددې مدنيت نوم له ويدي کتابونو څخه اخيستل شوی دی. دغه مدنيت(۱۸۰۰)کاله پخوا ترميلاده پيل او تر ۱۲۰۰ کاله ترميلاده دمخه يې دوام درلود.

ددغه مدنيت په اړه له هغو څلور وکتابونو څخه معلومات لاسته راغلي چې په ويدي کتابونو مشهور دي. داکتابونه سربېره پردې چې بشپړ سياسي، اقتصادي او ټولنيز معلومات لري د اريايانو د هغه مهال د اخلاقو او عقيدو او د هغې زماني دکلتور په اړه هم اړين معلومات په کې شته. لکه څنګه چې دمخه مو ولوستل اريايانو ځانګړي ټولنيز نظام درلود. په اريايي ډلو کې شاهي نظام واکمن و، ټولنه په ځانګړي تدبير اداره کېدله، دکورنۍ په سر کې پلار (پاتي) موجود و. له څوکورنيو يو خېل يا زی جوړېده چې د هغې په راس کې کوترا پاتي موجود و. له څو خېلونو يا زيو څخه يوه قبيله جوړيده چې په راس کې يې ګراماپاتي ځای درلود. دڅو قبيلو رئيس ته يې ويس پاتي ويلې، څو ويس پاتي به دټولو اک له خوا چې راجان نوميده اداره کېدل. داريايانو دټولنيزې او ضاع په اړه هم ويدي سرودونه روښانه معلومات لري دبېلګې په توګه دښځې مقام ته په ويدي مدنيت کې درناوی کېده. سره دې چې دهلک زېږېدنه يې نيکمرغي ګڼله د ويدي عصر ښځو ځانته ځانګړی ځای درلود لکه څنګه چې په ريګويدا کې ډېرو ښځو اشعار د ځانګړي هنري لطافت

(c) ketabton.com: The Digital Library

او صنعت په درلو دلو سره ثبت شوي دي له دغو ډلو څخه يوه شاعره ښځه د **خانم (گوشاه)** په نوم شهرت لري چې د هغې اشعار د ريگويدا په لومړي جلد کې ثبت دي. بله شاعره ښځه (**لوپامودرا**) نومېږي چې د هغې اشعار هم د ريگويدا د کتاب په لومړي جلد کې راغلي دي. په ويدي مدنيت کې ځانگړی اقتصادي نظام موجود و. د ويدي مدنيت انساني ډلو د خپل ژوند اساسي اړتياوې د چوپانۍ او کرنې له لارې پوره کولې د ارياانو شتمني د حيوانانو لکه پسونو، وزو، غويانو او داسې نورو د شمېر له مخې اندازه کېده.

اريايان د کرنې او چوپانۍ په څنگ کې په سوداگرۍ هم بوخت و و. د تبادلې واحد او تجارتي متاع يې غواگانې وې چې هغه ته يې (**پيسو**) ويل داوسنی پيسې کلمې نوم چې پولي واحد دی د آريايي دورې د ويدي عصر پيسو ته رسېږي. د ويدي مدنيت پر مهال به وگړو ټوکران او بدل د حيوانانو له وړيو څخه به يې ډول ډول جامې گنډلې، او سپنيز وسايل به يې جوړول، له او سپنې څخه به يې د ظريفو زينتي وسايلو سربېره د تولېدي چارو لپاره به يې هم ډېر کلک وسايل جوړول. د ډول، ډول خاورينو او لرگيو لوښو جوړولو رواج درلود. د ځښلو لپاره ځانگړي لوښي موجود و و، د ويدي مدنيت پر مهال ټولو کسبگرو لکه کلالانو، پښگرانو، نجارانو او نورو په ډېر قدر او حرمت سره ژوند کاوه. په ويدي زمانه کې انسانانو په مختلفو خدايانو عقيده درلوده. له هغو څخه يو هم (**اوشاس**) و و چې د خلکو په باور هغه يوه ښځه وه او د سپيده دم يا د سهار خدای په نامه ياديدله. سره له دې چې د ډېرو خدايانو عبادت به يې کاوه مگر بيا يې هم په يوه ځانگړي او واحد خدای باندې خاصه عقيده درلوده لکه څنگه چې په ريگويدا کې داسې راغلي دي. (په هر ثابت او هر حرکت کوونکي او هم هر څه چې پر لاره ځي او هر هغه څه چې مري پر دغو ټولو شيانو باندې يوازې يو خدای واکمني لري).

په ټولگي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ويدي مدنيت د سياسي اوضاع په اړه، دويمه ډله دې د اقتصادي وضعې په اړه او دريمه ډله دې د ويدي دورې د اعتقاداتو په اړه خپل معلومات وليکي او په ټولگي کې دې بيان کړي.

پوښتنې:

۱. لومړنی مدنيت په افغانستان کې په کوم نوم يادېده په لنډ ډول يې و واياست؟
۲. ښځو د ويدي مدنيت پر مهال څه ډول مقام درلود شرح يې کړئ؟
۳. د ويدي وگړو د عقايدو په اړه په څه پوهېږئ خپل معلومات څرگند کړئ؟

له ټولگي نه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د اسلام مبارک دين نه دمخه خلکو د عقيدو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولگيوالو ته بيان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اتم لوست

د اوستايي مدنيت په اړه څه پوهېږئ؟

زردشت (سپين تمان)

اوستايي مدنيت د افغانستان په تاريخ کې دويم مدنيت دی. ددې مدنيت نوم د **اوستا** د کتاب څخه اخيستل شوی چې د **زردشتيانو** لپاره سپيڅلی دی. اوستا د قانون بنياد او دستور په توګه معنا شوې ده. دغه مدنيت د ز څخه دمخه د (۱۲۰۰) کالو پر شاوخوا کې پيل شوی او تر ز دمخه ۷۰۰ کالو پورې يې دوام کړی. د اوستايي مدنيت بنسټ په **بخدي** کې کېښودل شو. په دغه اړه د اوستا په کتاب کې داسې راغلي دي، "**يما** د **اهو رامزدا** په امر يوه سيمه جوړه کړه" چې د هغه پلن والي او اوږدوالي د يو **اسپرس** (د اس څغلولو د يو ميدان) په اندازه و چې په هغه کې ځينې حيوانات لکه پسونه، غويان، مرغان او ځينې ځناور لکه سپي او داسې نور يې ساتل او د اوبو ځای يې د يوې **هانې** (ميل) په اوږدوالي وکېنده او په دغه سيمه کې يې ښارونه، کوټې او خونې جوړې کړې. مګر دروغجنو، ليونيو او عليلو خلکو ته يې په ښار کې ځای ورنکړ.

زردشت چې د **سپينتمان** په نوم هم يادېده د زردشتيانو مشر لاربنود، د اوستا پنځوونکي او د اوستايي مدنيت محرک و. نوموړي خپل جدي نصيحتونه په سرودونو کې وېل. زردشت د سالم ژوند لپاره پر دريو اصلونو باندې ټينګار کاوه. چې **ښه فکر کول، ښه ويل** او **ښه کار کول** دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د زردشت د شخصیت او ژوندانه په هلکه د اوستا په کتاب کې ډېرې ښکارندونې شته. داسې ویل کېږي چې نوموړی د پخواني بلخ (بخدي) د ښار په شاوخوا کې ژوند کاوه.

زردشت د هغې سیمې په یوې نجیبې کورنۍ پورې اړه درلوده. د همدغو سوابقو په درلودلو سره نوموړي د فکري اصلاحاتو لاربښوونه پیل کړه. پر همدې مهال یې د یوې نوې تګلارې پر بنسټ د یوشمېر وزیرانو او واکمنانو سره د ښېښي اړیکې جوړې او هغه یې وپاللې.

ځینې مؤرخین زردشت د **اسپه** له مشهورې کورنۍ څخه ګڼي. د زردشت دکورنۍ په اکثرو نومونو کې د اسپه کلمه په وار وار سره راغلې ده. د زردشت پلار **پور اسپه** او نیکه یې **میچت اسپه** نومیده. چې د وروستي نوم معنا یې د قوي اسونو د څښتن ده. د اوستا کتاب د زردشت له خوا وړاندې شوی دی. دغه کتاب په حقیقت کې د زردشتي آیین د پیروانو لپاره د لارښوونې اصول دي. اوستا د پخوانیو کتابونو له جملې څخه شمېرل کېږي. په اغلب ګومان سره دغه کتاب د ۱۲۰۰ تر ۶۰۰ کاله پخوا تر میلاده پېښې په بر کې نیسي.

په اوستایي مدنیت کې درې ګونې ټولنیزې طبقې (**روحانیون**، **نظامیون او بزګران**) موجود وو. خلکو کلیوالي ژوند درلود، بزګرې او بڼوالي د دوی اصلي دنده وه. ددې تر څنګ دوی په مالدارۍ هم بوخت وو. برونزي او اوسپنیز شیان به یې کارول. برسېره پر دې په اوستا کې د سیاسي کورنیو او واکمنانو په اړه هم څرګندونې شوې دي. په اوستا کې له هغو نومونو یادونه شوې چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې لوړ ځای لري. لکه **اسپه**، **کیانیان** او **پیشدادیان** چې په راتلونکو درسونو کې به یې په تفصیل سره ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د اوستا په اړه او دویمه ډله دې د زردشت او د هغه د نصیحتونو په باره کې خپل معلومات ټولګیوالو ته و وایي.

پوښتنې:

۱. د اوستایي مدنیت او د هغه د معنا په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲. زردشت څوک و ؟ په اړه یې خپل معلومات ولیکئ.
۳. اوستا پر څو برخو ویشل شوې ده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي له نیک فکر کولو، نیک ویل او نیک کار کول څخه څه معنا اخلي، له د خپلو دوستانو او خپلوانو څخه دې پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

نهم لوست

د افغانستان اساطیري (لرغونی) تاریخ

رستم د شهنامې مشهور پهلوان

د افغانستان په اساطیري تاریخ کې درې مهمې کورنۍ معرفي شوې چې عبارت دي له:

الف- پیشدادیان: **هوشنګ** لومړنی اوستایي پهلوان دی چې له دېوانو سره جنګېده او پر هغوی یې واکمني درلوده. هوشنګ د **کیومرث** له اولادې څخه و چې د پیشدادیانو لړۍ دده له نسل څخه ده. هوشنګ د بخدي ښار د لومړني قانون جوړونکي په توګه پېژندل شوی دی. تر هوشنګ وروسته **تهمورث** واک ته ورسېد چې د اوو هېوادونو د تولواک په نوم پېژندل شوی و. له تهمورث وروسته واک **جمشید (یما)** ته ورسېد چې د افغانستان په اساطیري تاریخ کې زړه ورونکي حماسی او عشقي کیسې لري. د هغه مهال مشهورې کیسې زباتې دي چې د بېلګې په توګه د **رستم** او **سهراب** او د **کاوه اهنګر** د کیسو یادونه کولای شو. دکاوه اهنګر کیسه د داسې پېښو او واقعاتو پر بنسټ جوړه شوې چې یو کس دکاوه اهنګر په نوم د خپلې پښګرۍ څرمنه د بیرغ په ډول د نیزې پر سر وترله او خلک یې را ټول کړل چې د **ضحاک** او د هغه د ظلم او ستم پر ضد پاڅون وکړي چې په پای کې ضحاک له منځه لاړ او کاوه اهنګر بریالی شو.

ب- کیانیان: کیانیان د افغانستان د اساطیري لړۍ یوه بله کورنۍ ده چې په پخواني بلخ کې یې واکمني درلوده. دغې کورنۍ ته یې په **شاهنامه** کې کیاني ویلې ده، د اوستا په لیکنه کې ددې کورنۍ لومړنی

(c) ketabton.com: The Digital Library

ټولواک د **کیقباد** په نوم یاد شوی چې د رستم پهلوان په غوښتنه په بلخ کې پر تخت کیناست او پنځلس کاله یې واکمني وکړه. وروسته تر ده، دده زوی **کیکاوس** پرتخت کیناست چې د پردیو سره وجنګېد او پر هغوی بریالی شو. داسې ویل کېږي چې کیکاوس د (**اوسنر**) په نوم یو **عاقل**، هوښیار او پوه وزیر درلود تر کیکاوس وروسته **سیاوش** واک ته ورسېد. سیاوش ددې کورنۍ ډېر ځواکمن ټولواک و. دغه واکمن د **تورانیانو** سره په مخامخ جګړه کې له منځه ولاړ. تر ده وروسته **کیخسرو** واک ته ورسېد. نوموړي د پلار د وینې د غچ اخیستلو لپاره د تورانیانو سره وجنګېد. په پای کې **توراني افراسیاب** او دهغه ورور یې په زنځیر وتړل او وې وژل.

ج- اسپه: له کیاني کورنۍ وروسته د افغانستان په اساطیري تاریخ کې بله لړۍ منځ ته راغله چې د اسپه کورنۍ په نوم یې شهرت وموند. لکه څنګه چې ددغې کورنۍ د هر ټولواک د نوم په پای کې د اسپه کلمه راغلې ده ځکه په تاریخي متونو کې د اسپه د کورنۍ په نوم مشهور دي. ددغې کورنۍ لومړنی ټولواک **لهراسپ** نومېده. لهراسپ خپل مرکز له بخدي څخه د بلخ نوبهار ته راوست. هغه هم د تورانیانو په وسیله ووژل شو. نوموړي باهمته عادل او د لوړ شخصیت خاوند او د زردشت د تګلارې پیرو و.

داسې ویل کیږي چې زردشت د خپل کتاب (۱۲۰۰۰) نسخې لیکلې وې چې د **وهران** په اورتون کې ساتل کیدې. دغه معبد د ګشتاسپ له خوا په بلخ کې ودان شوی وو.

له ګشتاسپ څخه وروسته ددغې لړۍ نور پاچاهان هم واک ته ورسېدل. د بېلګې په توګه **اسفندیار**، **داراب** د **همای زوی** او د داسې نورو نومونه یادولای شو. په لنډ ډول د افغانستان اساطیري تاریخ پر دریو سرچینو (منابعو) ولاړ دی چې هغه **اوستایي متون**، د **فردوسي شاهنامه** او **شفاهي کیسې** دي چې تر اوسه د افغانستان د وګړو ترمنځ سینه په سینه یو او بل ته لېږدول کېږي او لا تر اوسه په مختلفو ډولونو پاتې شوې دي.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ د کورنیو نومونه واخلي، دویمه ډله دې ددې کورنۍ د دریو نامتو شخصیتونو نومونه واخلي او دریمه ډله دې د افغانستان د اساطیري تاریخ پر ځانګړو سرچینو باندې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د افغانستان په اساطیري تاریخ کې کومې کورنۍ شاملې دي؟
۲. لومړۍ کورنۍ د افغانستان په اساطیري تاریخ کې په کوم نوم یاده شوې ده؟
۳. د افغانستان د اساطیري تاریخ درې سرچینې کومې دي. نومونه یې واخلئ؟

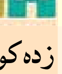
له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو څخه د تاریخي کیسو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې ټولګیوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

لرغونی افغانستان او دپردیو واکمني (هخامنشیان، یونانیان او موریایان)

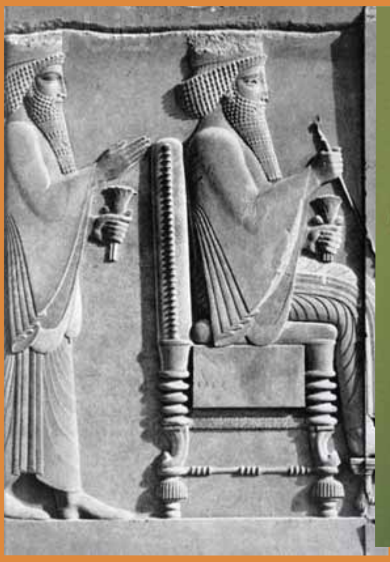

داریوش او خشایارشا

مقدوني سکندر

چندرا گوپتا

د زېږدیز نه دمخه په شپږمه زېږدیزه پیړۍ کې د لرغوني افغانستان په محدوده کې واحده سیاسي واکمني نه وه. په هرگوټ کې محلي حکومتونو او خپلواکو سیاسي واکمنیو حاکمیت درلود. همدا مهال د افغانستان په لوېدیځ کې د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ کېښودل شو، چې د **پارس** په تاریخ کې د **هخامنشیانو** په نوم یاده شوې ده. ددې امپراتورۍ بنسټ د **مادانو** د کورنۍ وروستني لمسي **کوروش** د ز نه دمخه په ۵۵۰ کال کې کېښود.

هخامنشیان:

د کوروش تر قوماندې لاندې لښکرو د ز نه د مخه په ۵۴۹ کال کې د افغانستان ځینې شمالي سیمې تر لنډې مودې پورې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستې وې. تر کوروش وروسته دده زوی **کمبوجیه** واک ته ورسېد، هغه د لرغوني پارس لوېدیځو پولو ته زیات پام وکړ. د **مصري فرعون** سره یې جگړې وکړې او هغوی ته یې ما ته ورکړه او د هغه سیمې یې خپلې کړې. نوموړی پارس ته د بېرته تگ پرمهال پر لار مړ شو.

د هخامنشیانو زیات شمېر پاچاهان واک ته ورسېدل خو نامتو واکمنان یې **لومړی داریوش**، **خشایار شاه**، **دویم داریوش** او **دویم اردشیر** وو. د هخامنشیانو امپراتورۍ د ز نه دمخه په ۳۳۱ کال کې د مقدوني سکندر له لورې له منځه ولاړه.

یونانیان:

مقدوني سکندر د هخامنشیانو امپراتوري له منځه یووړه او بې له ځنډه یې د میلاد نه د مخه په (۳۳۰) کال کې پر لرغوني افغانستان یرغل وکړ. سکندر د افغانستان د نیولو لپاره د **هرات**، **کندهار**، **کابل** او د **پغمان** له لارې د **قفقاز سکندریې** (**بگرام**) ته ولاړ او وروسته د افغانستان شمالي سیمو ته ورسید او هلته یې د **ای خانم** د ښار بنسټ کېښود. د شمالي سیمو له تصفیې څخه وروسته ختیځې خواته ولاړ. د **نورستان** او **کونړ** له لارې **چترال** ته ورسید. سکندر د **یوسفزیو** سره په یوه جګړه کې په پښه ټپي شو. د سکندر لښکر پوره پنځه کاله د افغانستان په مختلفو سیمو کې وجنګېده.

سکندر، یونان ته د بیرته تللو پرمهال د **سند سیند** له لارې د مقدونیې پر لور وخوځېد. د لارې په اوږدو کې د ملاریا په مرض اخته او تر میلاده ۳۲۳ کاله پخوا مړ شو. له سکندر څخه وروسته دغه لویه یوناني امپراتورۍ د یونان د پوځي مشراتو تر منځ ووېشل شوه.

موریایان

د سکندر تر مړینې وروسته د **هند** موریایانو د لرغوني افغانستان د سهیلي سیمو یوه برخه لاسته راوړه چې په یوناني امپراتورۍ کې یې ګډوډي رامنځته کړه. د **یونان-باختري** دورې په ترڅ کې دا سیمې د موریایانو او یوناني باختریانو تر منځ لاس په لاس شوې.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه، دویمه ډله دې د یونانیانو په باره کې او دریمه ډله دې د هندي موریایانو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د هخامنشیانو په اړه څه پوهېږئ؟ بیان یې کړئ.
۲. یونانیان څه ډول د افغانستان خاورې ته راورسېدل او د سکندر مقدوني تګلاره وښایئ.
۳. د هند د موریایانو په باره کې په څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ

له ټولګي نه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو کورنیو له مشرانو څخه د هخامنشیانو، یونانیانو او موریائیانو د کیسو په اړه که پوهېږي پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې د خپلو کورنیو غړو ته بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان- باختری خپلواک دولتونه

یونانی مسکوکات

دمخه مو ولوستل چې دسکندر تر واکمنۍ لاندې سیمې دیوناني قوماندانانو ترمنځ وویشل شوې. یوناني **سلوکیدیانو** د سکندر د امپراتورۍ یوه برخه هم په اختیار کې درلوده. هغوی **شام** او په هغه پورې تړلې سیمې اداره کولې. سلوکیدیانو یو تن یوناني افسر د لومړي دیو دیتس په نوم د باختر د والي په توګه وګوماره. نوموړي کله چې باختر ته ورسېد، د باختر او **سغدیانه** خپلواکي یې اعلان کړه. **د دیو دیتس** د واکمنۍ پېر د **۲۴۵ - ۲۳۰** کاله پخوا تر میلاده پورې رسېږي. ترهغه وروسته دویم دیو دیتس د باختر کنټرول او اداره په لاس کې ونیوله. نوموړي د خپل دولت خپلواکي اعلان کړه د **اشکانیانو** سره یې د دوستۍ اړیکې ټینګې کړې، ځکه دواړه نوي دولتونه د شام (سوریه) د سلوکیدیانو پر خلاف وو. **ایوتیدیوم** د یونان باختري دولت یو ډېر ځواکمن تولواک و، چې د خپلې واکمنۍ په پېر کې یې د شامي **سلوکیدیانو** یرغل پر شا وتنباوه او بیا یې د سولې له لارې هغوی په شاکړل. نوموړي د **هندوکش** سوېلي برخې یې له کومې جګړې څخه د **هندي** دولت له سلطې څخه وژغورلې او په لوېدیځو برخو کې د **توس** تر سیمو پورې مخ ته ولاړ.

په شمال کې **کاشغرستان** او په سوېل کې یې **بلوچستان** د لرغوني افغانستان سره یو ځای کړل. په همدغه دوره کې باختر د **زرو ښارونو** (**هزارشهر**) نوم تر لاسه کړ. د یونان باختري بل تولواک **ډیمیتروس** نومېده. نوموړي تر **سند** او **پنجاب** پورې مخې ته ولاړ او شمالي هندوستان یې د **گنگا** تر ځنډو پورې ونیو. د یونان باختري پولې د ایران له ډښتو څخه (د اوسني ایران مرکزي سیمې) د گنگا تر سیمو او بیا له **سیحون** او **جیحون** څخه د **هند** تر **بحیرې** پورې رسېدلې وې. د یونان باختري تولواکانو فتوحاتو له میلاد څخه دمخه د (۱۷۵) کال پورې دوام درلود.

یوناني هرېوکرات د خوښۍ الهه د بگرام له زېمو څخه

ایوکراتید د یونان باختري بل تولواک و. نوموړي د اسې و الیان پخپله امپراتورۍ کې وگومارل، چې په هند کې یې د خپلواکو دولتونو لپاره شرایط برابر کړل کله چې ایوکراتید واکمن شو. د دولت پر زیدل او د یونان باختري امپراتورۍ جوړېدل پیل شول. له یوې خوا د **اشکانیانو** یرغل د امپراتورۍ په لوېدیځ کې او له بلې خوا د ننه په هیواد کې ستې قبیلو د یونان باختري د خپلواکو دولتونو د پرزیدلو زمینه برابره کړه. یونان باختري دولت ۱۳۵ کاله پخوا تر میلاده خپل مرکز له **بلخ** څخه **بگرام** ته ولیږداوه او خبره دې ته ورسېده چې ۷۰ کاله پخوا تر میلاده لومړی ساکان په سوېلي افغانستان کې واک ته ورسېدل او بیا د ستې قبایلو یوې څانگې چې د (یوچي) په نوم یې شهرت درلود، بلخ ونیو او د یونان باختري دولتونو لړۍ یې راوپرزوله.

یوچیان چې د افغانستان په لرغوني تاریخ کې د **کوشانیانو** په نوم پېژندل شوي یوه لویه امپراتوري را منځته کړه، چې په دیار لسم لوست کې به یې ولولو.

په ټولگي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو و وېشل شي. لومړی ډله دې د باختري سیمو د خپلواکۍ د اعلان او دویمه ډله دې د یونان-باختري دورې د نامتو واکمنانو په اړه خپل معلومات په ټولگي کې و وایي.

پوښتنې:

۱. د ایوتیدوم په اړه څه پوهېږئ؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲. دیمتریوس څوک و د هغه دکړو وړو په اړه څه پوهېږئ؟

۳. د یونان باختري امپراتورۍ پرزیدل څه ډول پیل شو؟ خپل معلومات ولیکئ.

له ټولگي نه بهر فعالیت:

هر زده کوونکي دې د یونان باختري نقشه په کور کې رسم کړي او په ټولگي کې دې نورو زده کوونکو ته وښایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د یونان-باختري پېر هنري او فرهنګي ځانګړتیاوې

د یونان باختري پاچاهانو مسکوکات: دغه مسکوکات د افغانستان په بېلا بېلو سیمو کې د لرغون پوهانو په وسیله موندل شوي دي.

په دې کې شک نشته چې د **سکندر** د پوځي یرغل سره سم د یوناني لښکرو سره یو ځای هنرمندان، پوهان او کسبګر، نیول شویو هیوادونو ته راغلل چې له هغې ډلې هېوادونو څخه یو هم افغانستان و. د دغو هنرمندانو نوښتونه د ختیځو سیمو په تېره بیا د لرغوني افغانستان د خلکو د کلتور سره یو ځای شول او افغاني بڼه یې خپله کړه.

د یونان-باختري واکمنیو پر مهال اقتصادي وضعې مناسب پرمختګ کړی و. مالداري، کرهڼه، د کسبګرو بېلا بېل صنعتونه او سوداګریزو اړیکو د پام وړ وده او پراختیا موندلې وه. **ایوتیدم** د سرو او سپینو زرو نه جوړې شوې سکې پر خپل نوم جوړې کړې چې د ښو او مناسبو اقتصادي شرایطو استازیتوب یې کاوه. د سوداګرۍ ملي او نړیوالې لارې یې پرانستې وې او د کاروانونو د تلو راتلو امنیت هم نیول کېده. هغه مهال د هېواد بېلا بېلې سیمې د شهزادګانو په وسیله اداره کېدې.

د یونان-باختري واکمنۍ پایښت کابو (۱۴۰) کاله و. د نوي کلتور په رامنځته کېدو او دودولو یې خپلې پراخې اغېزې وکړې. د صنایعو پراختیا، هنري او فلسفي افکار ژبه او لیک دود او نوري کلتوري خواوې یادولای شو. دغه ټولې کلتوري اغېزې د یونان-باختري امپراتورۍ تر ولکې لاندې د سیمه ییزو عناصرو سره یوځای شوې وې او یو ځانګړی کلتور یې رامنځته کړی و چې د یونان-باختري د مدنیت په نوم په لرغوني تاریخ کې شهرت لري. د یونان-باختري دورې په یوه ډېرلیک کې چې په ای خانم کې د لرغون پوهانو لاسته راغلې و داسې لولو.

- په ورکتوب کې ښه روزنه واخله.
- په ځوانۍ کې په خپلو غوښتنو حاکم اوسه.
- په پوخ عمر کې ریښتنی اوسه.
- په زړښت کې ښه ناصح اوسه.
- د ژوندانه په ورستنیو ورځو کې به پوه شې چې څه ډول بې له ارمانه مرې.

د یونانیانو اغیزې په عمراني چارو کې هم محسوسیدلې. پوځي او اداري مرکزونه یې په عمومي ډول د سیندونو د یو ځای کېدو په سیمو کې جوړول. د دغو ودانیو بېلګې د بگرام او ای خانم په پاتې شونو کې لیدلای شو. په ودانیو کې دفاعي لارې په پام کې نیول شوي دي. د کنټرولي برجونو، دفاعي کندې او ډول ډول بندونو جوړولو ته پام اړول شویدی.

د یو شمېر تاریخ لیکونکو په باور یوناني نفوذ په افغانستان کې تر اومې ز پیړۍ پورې دوام وکړ. دغه اغېزې په تېره بیا په لیک دود او هنر کې د یادونې وړ دي. یوناني لیک دود په بېلا بېل ځایونو کې کارول شوي دي. متن او مطلب که په هره ژبه وړاندې کېده خو له یوناني لیک دود څخه کار اخیستل کېده. په دې اړه یوه چیني زیارت کوونکې په خپلو لیکنو کې دا یادونه کړې چې یوناني لیک دود د یونان باختري د سیمو یو لیک دود دی برسیره پردې د مجسمې جوړولو هنر، رسامي، نقاشي په ښیښه یې لوښو کې د یوناني ودانیو بېلا بېل شکلونه او څېرې تر ډېرو وختونو پورې په لرغوني افغانستان کې دود درلود. لنده دا چې کابو په ۱۴۰ کلونو کې د یونان باختري واکمنې ۳۶ تنه پاچاهانو او ددې لړۍ یوې ملکې هم په لرغوني هند او افغانستان کې واکمني کړې ده. دغو ټولو د یوناني فرهنګ او کلتور د پراختیا لپاره د هند او باختر په سیمو کې هڅې کړې دي. د لرغون پوهانو د څېړنو په ترڅ کې ډېر هنري او فرهنګي شواهد او لاسته راوړنې په افغانستان او شمالي هند کې تر لاسه شوي دي.

دغه ټول اثار او پاتې شونې د هغې دورې استازیتوب کوي او د یوناني فرهنګ شتون په دې سیمو کې څرګندوي. د یادونې وړ خبره دا ده چې یوناني فرهنګ په دې سیمو کې په سوچه ډول پاتې نه دي. ځکه د لرغوني افغانستان د فرهنګ او کلتور سره یو ځای شوي او د فرهنګ یوه نوې ښه رامنځته شوې چې د یونان باختري مدنیت په نوم یاد شوی دی.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د یونان باختري د اقتصادي وضعې په اړه خپل معلومات څرګند کړي او دویمه ډله دې د یونان باختري دورې د دوو فرهنګونو په یو ځای کېدلو خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱. د یونان باختري دورې د اقتصادي وضعې په اړه په څه پوهېږئ؟
۲. د یوناني ودانۍ بېلګې او اغېزې په کومو سیمو کې لیدل کېږي؟ نومونه یې واخلئ.
۳. کوم ډول لیک دود په یونان باختري دوره کې دود درلود؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له ټولګي څخه بهر له خپلو مشرانو څخه د سکندر او یونانیانو د کیسو په اړه پوښتنې وکړئ.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د کوشانیانو د کورنۍ په اړه معلومات لرئ؟

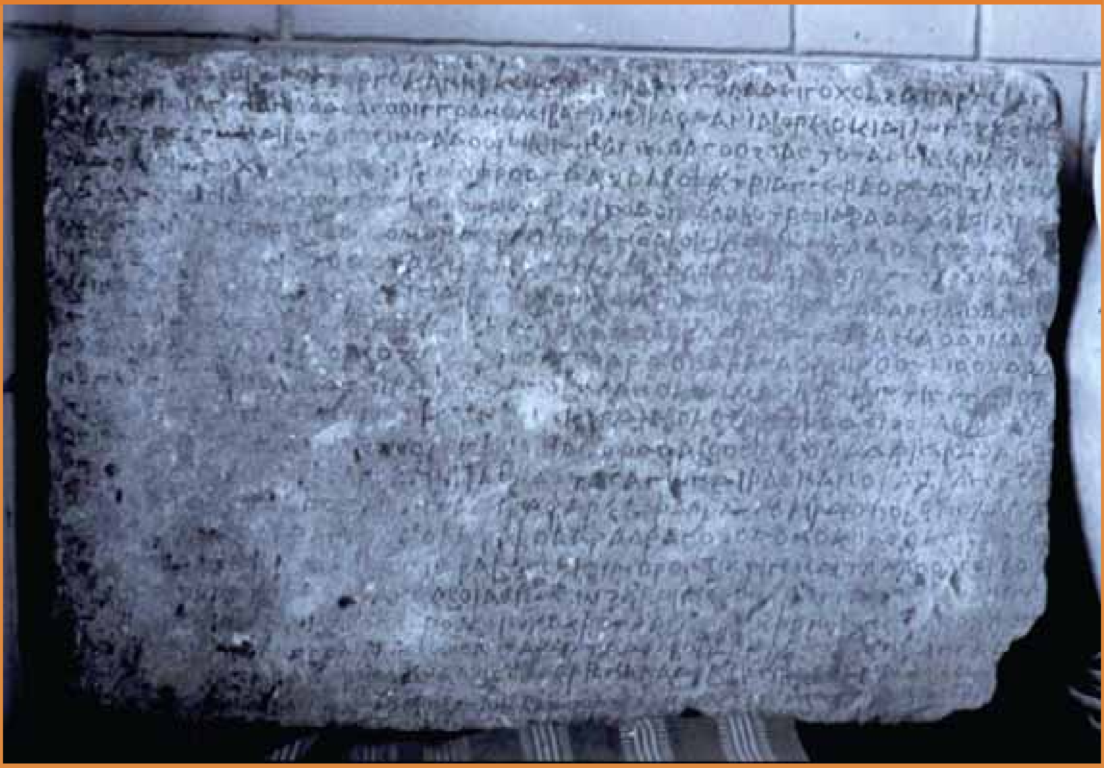

د رباطک ډبرلیک

د رباطک په ډبرلیک کې سربېره پر نورو مطالبو د کوشانیانو د شجرې په اړه داسې راغلي دي: کجولا کدفیسس غورنیکه، ویما تکتو نیکه او ویما کدفیسس د کنشکا پلار دی. د رباتک په ډبرلیک کې د کوشانیانو د امپراتورۍ سرحدي ښارونه هم راغلي دي. د بېلګې په توګه د کوشانیانو د امپراتورۍ سویلي ښار د چمپا په نوم یاد شوی دي.

د کنشکا مجسمه

د کوشاني دولت رامنځته کېدل

د میلاد نه شاو خوا ۵۰ کاله مخکې کوچي قبایلو د کورنیو مخالفینو په مرسته یونان-باختري دولت له منځه یووړ. بلخ یې ونیو او د یوې نوې امپراتورۍ بنسټ یې کېښود چې بشپړه افغاني بڼه یې درلوده. د دې دورې په اړه ډېر داړمن معلومات د **رباتک** له ډبرلیک څخه لاس ته راورلای شو. دا ډبرلیک د **کنشکا** د امپراتورۍ په لومړیو کې لیکل شوی دی. دغه ډبرلیک د

(c) ketabton.com: The Digital Library

کوشاني امپراتورۍ په اړه ګټور معلومات لري.

کجولا کدفیسس دکوشانیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکی و. نوموړي په پیل کې **څلور لوی ولایتونه** د بلخ په شاوخوا کې سره یو کړل. او په ۴۰ میلادي کې یې د **کابل** او **غزني** سیمې ونیولې. کجولاکدفیسس پر لرغوني اریانا او باختر باندې ۴۰ کاله واکمن و. نوموړي په دې موده کې وکولای شول چې د لرغوني **افغانستان** په دننه کې د **پارتي** او **یوناني** شاهانو پاتې شوني له منځه یوسي. دکجولا کدفیسس د زمانې زیاتې سیکې له مسو **څخه** جوړې شوې وې. په دغو مسکوکاتو کې ډېر القاب لکه **دیندار**، **شهنشاه** او داسې نور کېندل شوي دي. نوموړی د اتیا کالو په عمر مړ شو. دکجولا کدفیسس نه وروسته ویما تکتو ته واک ورسید. د رباطک د لیکنې پر بنسټ **ویما تکتو** دکجولا کدفیسس زوی دی.

تر ویما تکتو وروسته د ده زوی ویما کدفیسس تر ۱۲۷ ز کال پورې واکمن و. ویما کدفیسس د کوشانیانو لومړنی ټولواک و، چې د هیواد پولو ته یې په سوېل کې د ګنګا تر سیند پورې پراختیا ورکړه. ویماکدفیسس د **چین** هیواد سره دوستانه اړیکې درلودې. د **روم** د امپراتور **تراجان** دربار ته یې یو سفیر ولېږه. او له هغوی سره یې د سوداګرۍ اړیکې ټینګې کړې. په دغه دوره کې د روم د سکې جوړولو هنري اغېز هم څرګند دی.

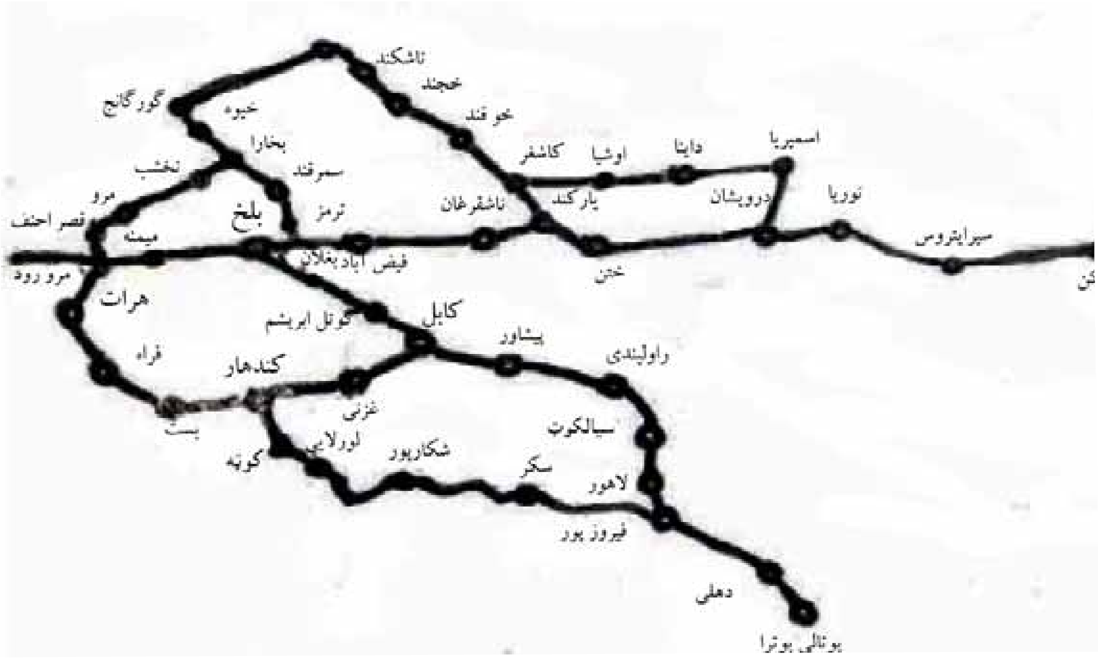

د وربېښمو لار

(c) ketabton.com: The Digital Library

تر ویماکدفیسس وروسته د هېواد اداره د ده زوی **کنشکا** ته ورسېده. کنشکا د لرغوني افغانستان په تاریخ کې د ډېر واک خاوند او نامتو امپراتور و. د ده د امپراتورۍ حدود په ختیځ کې د **هندوستان بنارس** او لوېدیځ کې د **پارتیانو** امپراتورۍ تر بریده او په شمال کې تر **کاشغر** او **یارکند** پورې رسېدلي وو. په ختیځ کې یې د چین او په لوېدیځ کې یې د روم له هېوادونو سره سوداګریزې اړیکې درلودې. د **ورېښمو** نامتو لاره د کوشانیانو په ځانګړې توګه د کنشکا د واکمنۍ پر مهال نړیوال شهرت وموند. هغه د خپلې امپراتورۍ د ادارې لپاره دوه اداري مرکزونه درلودل ژمنی یې **پېښور** او اوړنی یې **بګرام** ټاکلی و.

کنشکا په (۱۴۷) میلادي کال کې سترګې له نړۍ نه پټې کړې. د هغه زامنو د پلار ستره امپراتورۍ په خپل منځ کې و وېشله، په هرګوټ کې هر څوک واک ته ورسید او په مرکز کې د کنشکا تر مرګه وروسته د همدې کورنۍ بل تن د کاشکا په نوم د واک پر ګدۍ کېناست.

د **کوشاني** واکمنۍ وروستنی امپراتور چې د کوشانیانو تر ولکې لاندې سیمو باندې پوره واکمن و د **واسشکا** یا **واسودیوا** په نوم یادیده. نوموړي په ۱۸۲ زېږدیز کال کې د امپراتورۍ واګې تر لاسه کړې. سره له دې چې تر واسودیوا وروسته د کوشانیانو ستره امپراتوري د شهزاده ګانو ترمنځ په سیمه ییزو واکمنیو بدله شوه، خو د کوشانیانو واک او ځواک په بېلا بېلو ډولونو تر ۲۵۰ زېږدیز کال پورې دوام درلود. د ځواکمنې اداري تر ناتوانۍ وروسته سیمه ییزو واکمنانو او امرینو ته د سرغړونې موقع برابر شوه. په پای کې د **ساساني** سلسلې پوځې دباو او فشار له یوې خوا او له بلې خوا په هېواد کې دننه د یوه غښتلي مرکزي ځواک نشتوالي دا موقع برابره کړه، چې سیمه ییز امرین او وروسته بیا **یفتلي** امپراتورۍ واک ته ورسیږي.

د مهال په ترتيب د کوشانيانو مهم امپراتوران

		د واکمنۍ مهال	د هغې دورې ځانګړتياوې
۱	کجولاکد فيسيس	د ۴۰ څخه تر ۸۰ زېږديز	دکوشانيانو د امپراتورۍ بنسټ اېښودونکی چې ۴۰ کاله د لرغوني اريانا او باختر تر ولکې لاندې سيمو باندې واکمن و.
۲	ويما تکتو	د ۸۰ څخه تر ۱۰۵ زېږديز	دغه کوشاني امپراتور د لومړي ځل لپاره د رباتک د ډبرليک پر بنسټ وپېژندل شو. د رباتک ډبرليک په ۱۳۷۲ لمريز کال کې د بغلان او سمنګان په سيمو کې وموندل شو.
۳	ويما کد فيسيس	د ۱۰۵ تر ۱۲۷ زېږديز پورې	دکوشانيانو لومړنی امپراتور و چې د هيواد پولې يې دګنګا تر سيند پورې ورسولې او د روم امپراتور ته يې يو سفير واستاوه.
۴	کنشکا	۱۲۷ څخه تر ۱۴۷ زېږديز پورې	دکوشانيانو د سلسلې ستر امپراتور شمېرل شوی چې دده د امپراتورۍ پراختيا په ختيځ او سوېل کې د هند ترګنګا او بنارس پورې په لوېديځ کې د پارتيانو امپراتورۍ پورې او په شمال کې کاشغر او يارکند پورې رسېده.
۵	واسوديوا (واسشکا)	د ۱۸۲ څخه تر ۲۲۰ زېږديز پورې	دکوشانيانو وروستنی امپراتور چې ددغې سترې امپراتورۍ پر ټولو سيمو يې واکمني درلوده تر واسوديوا وروسته سيمه ييز امرينو مرکزي واکمني د خطر سره مخامخ کړه او سيمه ييز حکومتونه لا هم غښتلي شول.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د رباتک د ډبرليک په اړه او دويمه ډله دې د کوشاني دورې د مهمو امپراتورانو په اړه خپلو ټولګيوالو ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. د کوشانيانو په اړه تر ټولو ډاډمن معلومات د .... ډبرليک څخه لاس ته راغلي دي.

۲. د کوشانيانو لومړنی امپراتور د .... په نوم ياديده.

۳. د کوشانيانو د ستر امپراتور په اړه په څه پوهېږئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د اسلام نه دمخه په افغانستان کې د مسکوکاتو او مجسمو انځورونه په خپرونو کې پيدا کړي او بيا دې خپل ټولګي ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا دکوشانیانو د مهمو سیاسي او فرهنګي مرکزونو په اړه معلومات

بګرام

هډه

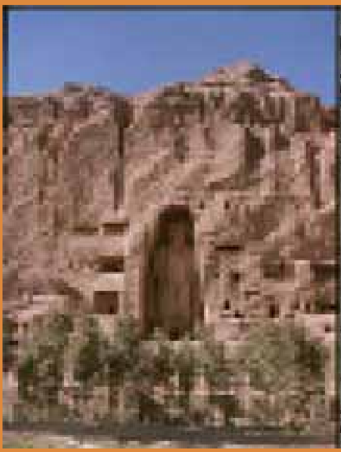

بامیان

لکه څنګه مو چې په تېر لوست کې ولوستل کوشانیانو د خپلې پراخې امپراتورۍ تر ولکې لاندې سیمې له دوو سیاسي مرکزونو پېښور او بګرام څخه اداره کولې. په دې لوست کې بګرام، دکوشانیانو د امپراتورۍ د سیاسي مرکز په توګه او وروسته هډه دکوشانیانو د فرهنګي مرکز او بیا بامیان د بودایانو د عقیدتي سیمې په توګه په لنډ ډول پېژنو.

الف: **بګرام د کوشانیانو د امپراتورۍ مرکز**

اوسنی **بګرام** چې د څلوېښت میلو په واټن د **کابل** د ښار شمال خواته پروت دی، دوه زره کاله دمخه د **کوشانیانو** د امپراتورۍ اوړنی مرکز و. د دغه ښار بنسټ د یوځي مرکز په توګه له میلاد څخه وړاندې په دریمه پیړۍ کې د **سکندر** له لوري اېښودل شوی و. هغه مهال بګرام ته د **قفقاز** سکندریه ویل کېده. د بګرام په کیندنو کې د وادنیو د پاتې شونو برسیره په زرګونو تاریخي انتیک اثار او شیان وموندل شول. د وادنیو د پاتې شونیو څخه دا څرګندېږي چې د بګرام د ښار د ودانۍ پلان د دفاعي سیستم پر بنسټ جوړ شوی و. سره له دې چې سیمه ییزې ځانګړتیاوې لري د یوناني ودانیو ځانګړتیاوې هم په کې لیدل کېږي. د سیمه ییز ښار د جوړولو لپاره هغه یوناني اصول په نظر کې نیول شوي وو، چې د دوو سیندونو د یو ځای کېدلو موقعیت به یې د ښار جوړولو لپاره ټاکه، چې د **یونانیانو** د عمراني چارو له ځانګړتیاوو څخه و. سربېره پر دې د ښار څلورو خواو ته لوی دېوالونه او دفاعي برجونه جوړ شوي دي. د ۱۹۳۷ میلادي کال تر کیندنو وروسته په دغه ځای کې ډېر انتیک تاریخي اثار لکه د لاکو څخه جوړې شوي چیني صندوقچې، مسي او برونزي وړې مجسمې،

يوناني او رومي لوښي د هندي عاج څخه جوړې شوې ټوټې ګچې ټوټې او داسې نور موندل شوي دي دغه ټول آثار د هنر په لحاظ ظريف او د کوشانيانو شاهي کورنۍ پورې تړاو درلود.

موندل شوي اثار او شيان په ښکاره ډول دوه مطلبونه څرګندوي. **لومړی** دا چې د کوشانيانو د سوداګرۍ اړيکې له نورو هيوادونو او لرې سيمو سره تامين شوي وي. د سوداګرۍ کاروانونه د **روم** څخه **چين** ته د **وريښمو** له لارې رسېدل او د دغې نړيوالې لارې عمده برخه د کوشانيانو له امپراتورۍ څخه تېرېده. **دويم** دا چې بګرام د سياسي مرکز په توګه د هغه مهال يو له هغو سترو نړيوالو مرکزونو څخه و چې د کاروانونو په تګ او راتګ او د سياسي حاکميت په تامين کې يې ډېر مهم رول لوبولی دی.

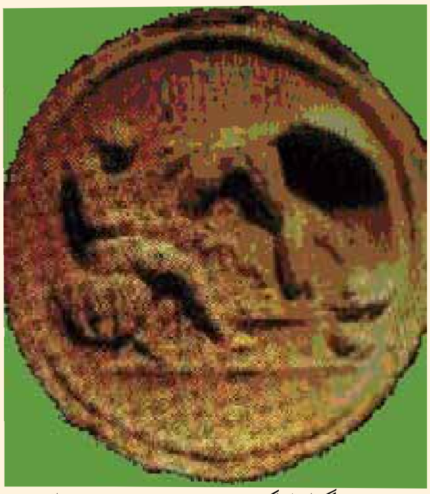

د بګرام له ګچو جوړ شوی د زيوس مډال

عاجي مسجمه، چې د بګرام څخه تر لاسه شوې ده

په ټولګي کې فعالت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د بګرام پر دفاعي سيستم باندې خبرې وکړي او دويمه ډله دې د بګرام د ښار پر تاريخچې خبرې وکړي.

پوښتنې:

۱.په .... ميلادي کال کې په بګرام کې کيندنې پيل شوې.
۲.د بګرام د ودانۍ پلان د .... سيستم پر بنسټ طرح او جوړ شوی دی.
۳.د کوشانيانو پر مهال د سوداګرۍ د چارو په اړه په څه پوهېږئ؟ ويې ليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د لارو او د لرغوني سوداګرۍ د څرنګوالي په اړه له خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه د کوشاني امپراتورۍ فرهنګي مرکز

د بودايي معبد يو انځور په هډه کې

تاريخي **هډه د جلال اباد** د ښار په سوېل لوېديځه برخه کې کابو د (۱۰) کيلومترو په واټن پرته ده. دغه لرغونی ځای د افغانستان په تاريخ کې د مهمو فرهنګي مرکزونو په توګه ډېر ارزښتناک رول لوبولی دی. دغه پخوانۍ سيمه په تاريخي متونو کې د سيلانيانو او زيارت کوونکو له خوا په وار وار ياده شوې ده. **فاهيان** چيني زيارت کوونکي هډه د هيلو په نوم ياده کړې ده. **هيونسنګ** هم له هډې څخه د يو فرهنګي مرکز په توګه يادونه کړې ده.

دکيندنو په لړ کې هغه اثار او توکي تر لاسه شوي چې د خپل مهال د حاکمو حالاتو استازيتوب کوي. دا اغېزې د هغه مهال پر هنر، مذهب او پر هغو مذهبي ودانيو چې د هغه مهال د خلکو دګتې اخيستنې وړ وي، مونډل شوي او څرګندې شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

هډه په لرغونو وختونو کې د نوښتونو د راوړلو نامتو ټاټوبی و. د هډې د خلکو په ملاتړ د **بودايي** مذهب نوې طریقه د **هینایانا** په نوم چې د لويې عرداې معنا لري، دود وموند. د لومړي ځل لپاره په هډه کې د بودايي مجسمو د جوړولو موقع برابره شوه. د انګلیسي لرغونپوه سرجان مارشال په باور په هډه کې د جوړو شويو مجسمو څېرو او بدني جوړښتونو په ټولیزه توګه **آريايي** (کوشاني او اسکايي) ډول درلود.

دغه ډول فعالیتونو د افغانستان په لرغوني تاریخ کې هډه د فرهنګي مرکز په توګه معرفي کړې ده. هډه د **ګندهارا** د ښوونځي د مهمو هنري مرکزونو څخه وه. دګندهارا هنري سبک د منځنی اسیا او د لرغوني **هند** په ټولو سیمو کې شهرت لري. په دغه سبک کې تر ټولو دمخه د بودايي مجسمو جوړولو ته پام اوړي. دګندهارا ښوونځی له دوو سبکونو او هنرونو څخه جوړ شوې ده، د مجسمو جوړښتي موازنې په ساتلو کې يې له یوناني سبک څخه کار اخیستی و. په داسې حال کې چې څېره او معنوي هویت يې له هندي بودايي دین څخه اخیستی و.

په هډه کې د هنر او ودانیو بېلا بېل ډولونه تر لاسه شوي، چې ځانګړې ارزښت لري. د هډې په سیمه کې د ګچو څخه جوړې شوې څېرې د هند په حوزه کې د جوړو شوو هیکلونو سره ښکاره توپیر لري.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر درو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د هډې د نوښت په اړه، دویمه ډله دې د ګندهارا د ښوونځي او دریمه ډله دې د هډې د هنري ځانګړتیاوو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووايي.

پوښتنې:

۱.د هډې لرغونې سیمه ولې د فرهنګي مرکز په نوم یاده شویده؟ شرح يې کړئ.

۲.دګندهارا ښوونځی له کوم سبک او هنر څخه جوړ شوې ده؟

۳.هډه په پخوا زمانو کې په کوم نوم یادېده؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د ننګرهار د هډې په هکله د خپلو مشرانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

باميان د بودايي عقيدې مرکز

د باميانو په سمڅو کې د رنګه انځورګرۍ يو انځور

باميان د هېواد له مهمو فرهنګي او تاريخي سيمو څخه دی. د ډېرو هنري او تاريخي آثارو په درلودلو سره په **۲۰۰۳** کال کې د نړۍ د فرهنګي ميراث په اداره کې ثبت شوی دی. باميان اوږد تاريخ لري چې د هغه ريښې له ميلاد نه دمخه او لومړنيو ميلادي پېړيو ته رسيږي. په باميانو کې د لرغونپوهانو څېړني دا ښيي چې انسانانو له ډېرو پخوانيو زمانو راهيسې له دغې تاريخي سيمې څخه ګټه اخيستې ده. ددغې ادعا لپاره ډېر ثبوتونه موندل شوي دي. د **چيني** مسافرانو ليکنې په دې اړه زيات معلومات د تاريخ ليکونکو په واک کې ورکړی دی. د دې زيارت کوونکو څخه يو هم **هيونتسنګ** و چې په شپږمه ميلادي پېړۍ کې يې باميان ليدلی او د باميانو په اړه يې ډېر ګټور مطلبونه ليکلي دي. د چيني زيارت کوونکي په يادښتونو کې راغلي چې ((د باميان ښار د بودايي مذهب مهم مرکز دی. په دغه ښار کې په لس ګونو بودايي مدرسې شته چې زده کوونکي روزي. ددغې مدرسې استادان زرهاو و تنو ته رسيږي. زيارت کوونکي له ډېرو لېرو ځايونو او بهلا بېلو هېوادونو څخه دغه مذهبي مرکز ته راځي.))

په باميانو کې د بودايي دوران ډېرې مجسمې پاتې دي. دغه مجسمې په بېلا بېلو اندازو (لويې او

وړې) جوړې شوي دي. تر ټولو ستره مجسمه چې د **صلصال** په نوم مشهوره ده، د پنځه پنځوس مترو په جګوالي د غره په بدنه کې جوړه شوې ده، بله مجسمه چې د هغې جګوالی پنځه دیرش مترو ته رسیږي د **شمامه** په نوم یاده شوې ده. دا مجسمه هم کابو د یو کیلو متر په واټن د صلصال څخه لرې جوړه شوې ده. د هغه په څنګ کې نورې مجسمې هم جوړې شوې، چې پاتې شوني يې د دوو سترو مجسمو د سمڅو په شاوخوا کې شتون لري.
د باميانو په سمڅمو کې سربېره پر مجسمو، زړه وړونکي او ښکلي نقاشۍ هم انځور شوې چې تاريخي او هنري ارزښت يې ډېر دی. په دغو نقاشيو کې د نورو رنګونو تر څنګ د روغني رنګونو څخه هم کار اخيستل شوی دی. دغه نقش او نګار په نړۍ کې تر ټولو لرغوني انځورګرۍ شمېرل شوي، چې په هغه کې روغني رنګ کارول شوي دي. د باميانو ارزښت په اقتصادي توګه هم د پام وړ دی. په تېرو زمانو کې د **ورېښمو** د لارې سوبلي څانګه هم له باميانو څخه تېرېده. د سوداګرۍ کاروانونه له **هند** څخه **بلخ** او له بلخ څخه هند ته له همدغې لارې تېرېدل. د دغو کاروانونو سره زيارت کوونکي او هغه زده کوونکي هم ملګري وو چې د مذهبي مراسمو د تر سره کولو لپاره او يا د بودايي دين د اصولو د زده کولو لپاره باميانو ته راتلل.

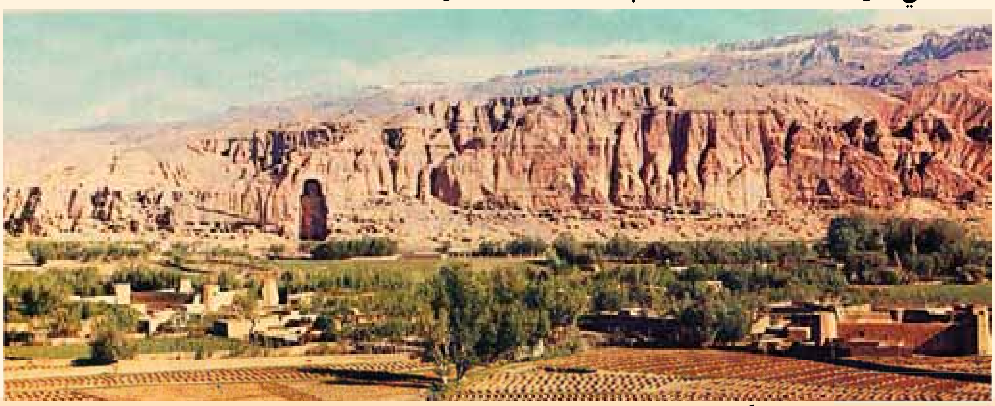

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د باميانو د مهمو تاريخي اثارو په اړه او دويمه ډله دې د هيونتسنګ د ليکنو په اړه په ټولګي کې توضيحات ورکړي.

پوښتنې:

۱. هيونتسنګ د باميانو په اړه څه ليکلي دي؟ ويې ليکئ.
۲. د باميانو د رنګه نقاشيو په اړه څه معلومات لرئ؟ ويې ليکئ.
۳. باميان د .... اداري له خوا د نړيوالو کلتوري ميراثونو په توګه ثبت او منل شوي دي.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې له خپلو ميندو او پلرونو څخه د باميانو د سترو مجسمو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې و وايي.

۱. د يادونې وړ ده چې د دغو بې سارو مجسمو وړانېدل د پرديو په لمسون په ۲۰۰۱ ميلادي کال ترسره شوي چې دا ناوړه عمل د ټولو هيوادوالو او د نړۍ د فرهنګي ټولنو له لوري وغندل شو.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا تاسو یفتلیان پیژنئ؟

د سوریا مجسمه دکابل د خیر خاني مېنې له کشفیاتو څخه

د یفتلي پاچاهانو سکې چې په افغانستان کې موندل شوې دي

مخکې له دې چې **یفتلیان** دیو غښتلي دولت په توګه د لرغوني افغانستان پر اوضاع باندې واکمن شي، د افغانستان په لوېدیځ کې د **ساساني** امپراتورۍ بنسټ ایښودل شوی و. د **واسودیوا** تر واکمنۍ وروسته په افغانستان کې د **کوشانیانو** امپراتورۍ د سیمه ییزو واکمنیو او ګوډیو سره مخامخ وه، په دغه موقع کې ساسانیانو دکوشاني امپراتورۍ ځینې سیمې د وقفه یي جګړو په ترځ کې ونیولې او څه موده وروسته د خلکو د مقاومت او ټینګښت په پایله کې شاتګ ته اړ شول. د ساسانیانو د پرله پسې بریدونو له امله په افغانستان کې یفتلیانو ته دا موقع برابره شوه، چې د **هندوکش** په شمالي سیمو کې خپل واک ټینګ کړي.

یفتلیان په تاریخي متونو کې د **هفتالیان**- **یفتلیان** او **خوینت** او **عربانو** بیا د **هیاطله** په نوم یاد کړي دي. د پرکیپو ویس په نوم **بیزانسي** تاریخ لیکونکی چې د یفتلیانو پر مهال یې ژوند کاوه. دهغوی په اړه لیکي: هفتالیانو د ژېړ نژاد سره توپیر درلود هغوی سپین پوستکي او په عین وخت کې مهذب مدني خلک و و.

د یفتلیانو لومړنی تولواک د **ایفتالیتو** په نوم پېژندل شوی ، چې په ۴۲۵ میلادي کال یې په اوسني **تخار** کې د تولواکۍ خول پر سر کېښود. دنوموړي د واکمنۍ حدود له **بدخشان** څخه تر **بلخ** او **سغدیانه** پورې رسېدل. تر ده وروسته ده زوی **اخشنور** واک ته ورسېد. نوموړي د **هرات** ښار تر خپلې ولکې لاندې راوست. د ساسانیانو سره په یوې جګړې کې بندي شو، خو **فیروزشاه ساساني** نوموړی ددې لپاره چې فرمانبرداره پاتې شي وبخښه د

(c) ketabton.com: The Digital Library

فیروزشاه دغه کار نتیجه ورنکړه. او اخشنور څلور ځلې نور هم د خپل هېواد د دفاع لپاره د فیروزشاه سره وجنګید، چې دا ټولې جګړې دیفتلیانو په ګټه وې.

اخشنور په پرله پسې ډول د خپلې امپراتورۍ د پراختیا لپاره کوښښ وکړ. د **هندوکش** سوېلي برخې لکه **کابل**، **غزنی** او **هلمند** یې تر خپلې ولکې لاندې راوستې. وروسته له هغه دېر یفتلي قبایل د هندوکش په سوېلي برخو کې مېشت شول. دغو قبیلو وروسته د **زابل شاهانو** په نوم د افغانستان په لرغوني تاریخ کې ستر رول ولوباوه.

د **تورامانا** او **مهراکولا** نومونه د یفتلیانو په تاریخ کې ډېر مهم ګڼل شوي تورامانا د یفتلي امپراتورۍ سیمې تر **شمالي هند** پورې ورسولې نوموړي په هندکې د نورو سیمو د نیولو له پاره خپل لښکر په **سیالکوټ** کې چمتو کړ او د **سکاندا** او **ګوپتا** سیمې یې ونیولې. د **ګوالیار** ډبر لیک کې یې د هغه نوم (**تورامانا مهاراجاه زابلی پاچا**) لیکلی دی. تر تورامانا وروسته دهغه زوی مهراکولا واک ته ورسید. نوموړی هم د امپراتورۍ د پراختیا له پاره کوښښ وکړ او ډېرې سیمې یې تر خپلې اداري لاندې راوستې. دګوپتا پاچې شوني یې په مرکزي هندکې له منځه یو ورل. خو څه موده لا تېره شوې نه وه چې دګوپتا پاچې شونې بو ځل بیا سره یو ځای شول او په ۵۲۸ میلادي کې یې دیفتلیانو واکمني په مرکزي هندکې د خطر سره مخامخ کړه.

یفتلیان د بودایي دین پر خلاف وو. یو شمېر بودایي عبادت ځایونه یې وران کړل. هغوی په رڼا عقیده درلوده او د لمر نمانځنه به یې کوله. دغه مطلب د یفتلیانو د دوران په ډبرلیک کې څرګند دی. په یفتلي مسکوکاتو کې د ګې ونې او لوړې پوزې لرونکې او افغاني بڼې څېرې کیندل شوي دي، غوږوالې یې درلودې او جامې یې دننني کوچیانو په شان وې. دهغو په مسکوکاتو کې د زور او سور (زمیندارو) له عبادت ځایونو څخه یادونه شوې، چې د لمر لمانځنې په معنا و. هغوی د اورتونونو انځورول په مسکوکاتو کې هم منعکس کړي دي. د لمر درب النوع مجسمه (**سوریا مجسمه**) چې د خیرخانې مېنې له کوتله پیدا شوه، دهغه مهال د عقیدې ډېره ښکاره بېلګه ده.

لنډه دا چې دکوشانیانو او یفتلیانو پاچې شونې لکه **زابل شاهان**، **کابل شاهان**، **دبامیان شیران**، **سوریان** او داسې نور د عربانو د لښکرو تر راتګ پورې د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمنې درلوده.

په عربستان کې د اسلام مبارک دین تر خپرېدو وروسته عربي لښکرې افغانستان ته ورسیدې. په دغه موده کې به کله عربان د افغانستان پر بېلا بېلو سیمو واکمن وو او کله به ځایي امیران واکمن وو چې دوې پیړۍ وخت یې ونیو، تر هغه چې په افغانستان کې د خپلو اکو اسلامي حکومتونو د رامنځته کېدلو موقع برابره شوه.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې دیفتلیانو د سیاسي اوضاع په اړه خبرې اترې وکړي او دویمه ډله دې دیفتلیانو د مذهبي وضعې په اړه خپل ټولګي ته معلومات ورکړي.

پوښتنې:

۱. یفتلیان په کومو نومونو یاد شوي دي؟ وې لیکئ.
۲. د مهراکولا په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه خپل معلومات ولیکئ.
۳. دیفتلیانو د مذهب په اړه څه پوهېږئ؟ په لنډه توګه یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د شاو خوا له پوهانو نه له منځه تللو دینونو په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

دریـــم څپرکی

د لرغوني نړۍ تمدونونه:

- ايا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- راشئ د بين النهرين له پخواني تمدن سره اشنا شئ!
- ايا د ايران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟
- د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ!
- ايا د چين د لرغوني مدنيت څخه خبر ياست؟
- ايا پوهېږئ چې د يونان پخواني تمدن څرنګه پيل شو ؟

ايا اوريدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته يې د اروپا واکمنان ويل؟

د دریم څپرکی موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي د بین النهرین د تمدن ځانګړنې زده کوي، د ایران لرغونی تمدن پېژني، د هند لرغوني تمدنونه زده کوي، د چین د پخواني لرغوني مدنیت سره اشنایي پیدا کوي، د یونان تمدن پېژني او د روم د لرغوني تمدن په اړه معلومات پیدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د مصر د تمدن په اړه معلومات لرئ؟

د مصر اهرام

د مصر هېواد په **افریقا** کې پروت دی، تاریخ لیکونکي باور لري چې د **نیل سیند** په مصر کې د لومړني بشري مدنیت د پیداېښت مهم عامل و. په پخوانی زمانه کې مصري وګړي په لومړي ځل وتوانېدل چې انځوریز لیک منځ ته راوړي، په دې لیک کې هره نښه یو بیان ته ځانګړې شوې وه. **یونانیانو** دا لیک د **هیروغلیف** په نوم یاد کړ چې معنا یې سپېڅلي حکاکي ده. دا لیکونه یې پر ډبرو، لرګیو، پوټکو او اوبدل شویو ټوکرانو لیکل، خو د **پاپیروس** کاغذونه د دې ډول لیکنو لپاره زیات کارول شوي دي.

د مصري ودانیو هنر د لرغوني نړۍ له عجایبو څخه شمېرل کیږي چې مصري اهرامو نه یې ښې بېلګې دي په مصر کې تر ټولو ستر هرم د **کیوپس** په نوم یادیږي. دا حرم د شلو (۲۰) کلونو په ترڅ کې جوړ شوی دی.

په پخواني مصر کې ډېر تاریخي بحثونه د **فرعونیانو** په اړه دي. مصریانو به خپلو پاچاهانو ته **فرعون** یا **لوی کهول** ویلې. د مصر د مشهورو لرغونو کورنیو نومونه په لاندې جدول کې ولولئ.

په پخواني مصرکې د لرغوني کورنۍ نه بیا د فرعونیانو تر دریم دوران پورې نولس تنو پاچاهانو واکمني درلوده. مصریانو د خپلو ګاوندیانو سره سوداګریزو اړیکو ته پراختیا ورکړې وه. ددغه مطلب ثبوت په مصرکې د افغانستان د لاجوردي ډبرو شتون و، چې درې زره کاله پخوا تر میلاده هلته رسېدلې وې. د مصر وروستي فرعون د **پسماتیک** په نوم یادېده چې د **هخامنشیانو** په وسیله تر میلاده ۵۲۵ کاله وړاندې له منځه ولاړ. د هخامنشیانو واکمني د یونانیانو په وسیله په ۳۳۶ ق م کال کې له منځه ولاړه او مصري یونانیان د رومیانو په وسیله شاته وتمبول شول. او **رومیان** د مسلمانانو له خوا په اومه میلادي پېړۍ کې له ماتې سره مخامخ شول.

شمېره	د کورنۍ نوم	د واکمنۍ دوره
۱	لرغوني کورنۍ	۳۲۰۰ تر ۲۶۶۵ پخوا تر میلاد
۲	د فرعونیانو لومړنۍ کورنۍ	۲۶۶۴ تر ۲۱۵۵ پخوا ترمیلاد
۳	دفرعونیانو د لومړنۍ کورنۍ د واکمنۍ پای	۲۱۵۴ تر ۲۰۵۲ پخوا تر میلاد
۴	د فرعونیانو دوهمه دوره	۲۰۵۲ تر ۱۷۸۶ پخوا تر میلاد
۵	دفرعونیانو دوهمې دورې پای ته رسېدل	۱۷۸۵ تر ۱۵۵۴ پخوا تر میلاد
۶	د فرعونیانو دریم پېر	۱۵۵۴ تر ۱۰۷۵ پخوا تر میلاد

مصرى فرعون (توتنخامون)

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي، لومړۍ ډله دې د انځوریز لیک په اړه خپل معلومات په ټولګي کې وړاندې کړي. او دوهم ګروپ دې د مصریانو د ودانیو د پرمختګ په اړه معلومات ټولګي ته وړاندې کړئ.

پوښتنې:

- د مصري انځوریز لیک په اړه څه پوهېږئ؟ وې لیکئ!
- د مصریانو د معمارۍ په اړه خپل معلومات ولیکئ!
- د مصریانو د سوداګریزو اړیکو په اړه څه پوهېږې؟ وېې لیکئ!

د ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې په خپل کلي کورکې د مصریانو په اړه کیسې وپوښتي او خپل لاسته راوړي معلومات دې ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

راشئ د بین النهرین له پخوانۍ تمدن سره آشنا شئ

د میخي لیک د بېلګې انځور

د اشور بناپال پاچاه

هغه جغرافیایي حوزه چې د دوو سیندونو (**دجلې او فرات**) ترمنځ پرته ده، د **بین النهرین** په نوم یادیږي. تاریخ لیکونکي په دې باور دي چې د نړۍ ډېر پخوانی مدنیت په بین النهرین کې منځته راغلی دی. د دجلې او فرات سیندونو څنډې د تمدن د منځته راتلو او ودې ډېرې ښې زمینې درلودې. یو شمېر لرغون پوهان په دې باور دي چې د **نوح** (ع) د مهال توپان په همدې بین النهرین کې پېښ شوی دی.

د بین النهرین یو ډېر لرغوني ځای د (**تل حسونا**) په نوم یادیږي. دا لرغوني سیمه پنځه زره کاله پخوا تر میلاده یو لوی کلی و چې وګړو یې د غلو دانوکرلو سره اشنایي درلوده. هغوی د خلکو د ډېروالي له امله سویلي بین النهرین ته کډوال شول، هلته یې د نوي تمدن زمینه برابره کړه چې د **سومریانو د تمدن** په نوم یادیږي. د همدې تمدن وګړو د لومړي ځل لپاره یو ځانګړی لیک دود رامنځته کړ چې د میخي لیک په نوم یادیږي.

په بین النهرین کې یو بل مهم تاریخي سیاسي مرکز (**اشور**) و. په دې ځای کې ځواکمن پاچاهان منځته راغلل او ډېرې سیمې یې تر خپل واک لاندې راوستلې. لومړني اشوري پاچا **لومړي سارګون** نومېده. نوموړي شاوخوا ۱۹۰۰ کاله پخوا تر میلاده د اور بنار تر خپل واک لاندې کړ. دا سلسله تر اوومې میلادي پېړۍ پورې د بین النهرین په بېلا بېلو سیمو واکمنه وه. د اشور وروستني پاچا **اشور بناپال** نومېده چې زیاتې سیمې یې

په خپله واکمنۍ کې شاملې کړې. بناپال د اعلامیانو سره جګړه وکړه او په پای کې یې هغوی ته ماتې ورکړه. او د هغوی د واکمنۍ سیمې یې هم تر خپل واک لاندې راوستې.

په بین النهرین کې بل تاریخي ښار **بابل** دی. د بابل واکمنانو د بین النهرین پر ټولو سیمو واکمني درلوده. تاریخ لیکونکو د بابلیانو د واکمنۍ دوران پر درو پړاونو وېشلی دی.

د لومړي پړاو ډېر مهم امپراتور **هامورابي** نومیده. هامورابي د خپلې واکمنۍ پر مهال خپلو خلکو ته قانون جوړ کړ چې د همورابي قانون په نوم یادیږي. په دې قانون کې د خلکو د ژوند ټولو چارو ته پام شوی و. له مجازاتو نیولې تر کروندګرۍ او ګرځندویي چارو او مسافرتونو پورې ټول اړخونه یې تر سورې لاندې راوستي وو.

د بابلیانو دوهم پړاو د **کاسیانو** د قام د واکمنۍ مهال دی. کاسیانو د هامورابي واکمني پای ته ورسوله او تر هغه وروسته پنځه سوه کاله پر له پسې د بین النهرین پر سیمه واکمن و و. د بین النهرین لوی ښارونه او نورې سیمې یې هم تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستلې.

د **ایلام** ښار او سېدونکو له میلاده تریو ولسمې پېړۍ وړاندې دیوه ځواکمن برید په ترڅ کې دکاسیانو واکمني پای ته ورسوله.

د بابل دریمه پړاو هغه مهال پیل شوه چې کلدانیان واک ته ورسېدل. پوځي افسر نبیو لا نصر لومړنی کلداني واکمن و چې بابل یې شپږ پېړۍ وړاندې تر میلاده ونیو. ددې لړۍ وروستنی پاچا د **بخت نصر** په نوم یاد شوی چې د **یهودیه** سیمې یې تر خپل واک لاندې کړې. له بخت نصر وروسته د **کلدانیانو** واکمني د هخامنشیانو په لاس له منځه ولاړه. تر هخامنشیانو وروسته د بین النهرین پر سیمو **ساسانیان** واکمن شو او ساسانیان بیا په اوومه میلادي پېړۍ کې د مسلمانانو په لاس له منځه ولاړل.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په درو برخو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د تل حسونا په اړه، دوهمه ډله دې د اشور په اړه او دریمه ډله دې د بابلیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې بیان کړي.

پوښتني:

- بین النهرین چېرته موقعیت لري؟
- د اور په اړه څه معلومات لرئ وي وایئ.
- د هامورابي قانون په اړه خپل معلومات ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه د نوح (ع) د توپان په اړه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د ایران د پخواني تمدن په اړه معلومات لرئ؟

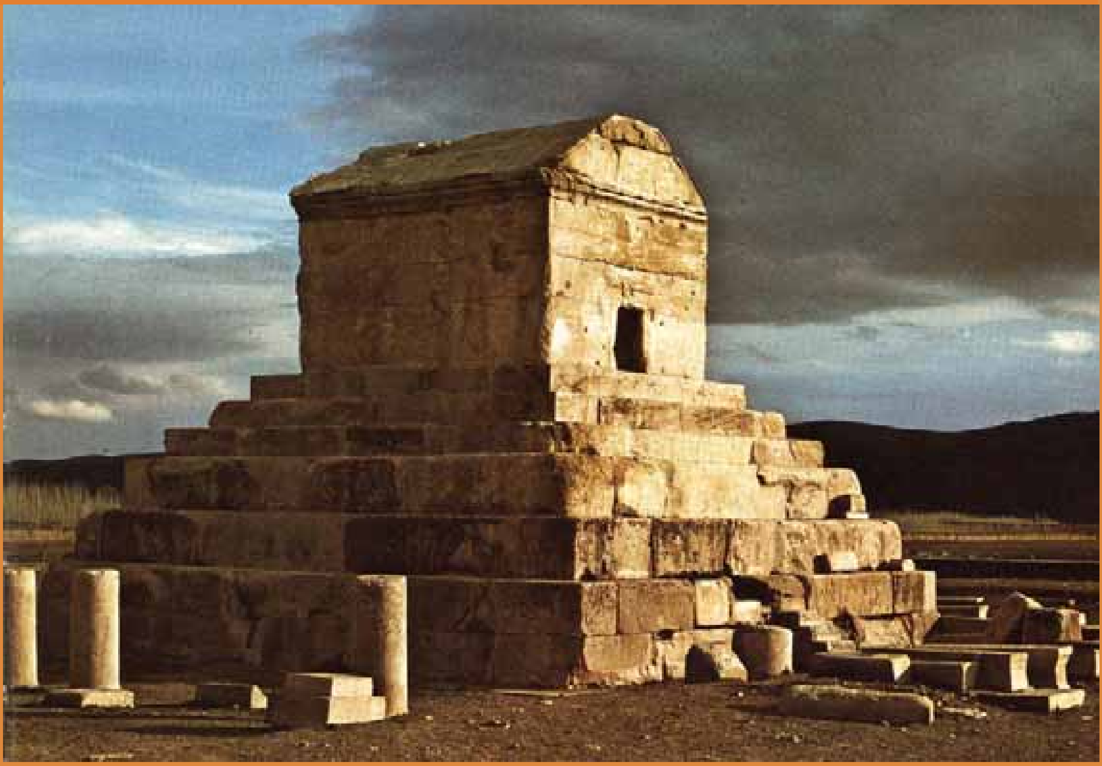

د کوروش مقبره

لکه څنګه چې د کډوالی په برخه کې یادونه وشوه، په بلخ کې د اریایانو شمېر زیات شو او په مهاجرت یې پیل وکړ، یو شمېر د شمالي هند پر لور، یو شمېر یې د اریانانو په دننه کې او ځینو یې لویدیځ پلو ته په کډه کولو پیل وکړ، هغه اریایان چې لویدیځ لور ته کډه شول لومړی ایران، وریسې ترکیې او په پای کې اروپا ته ورسېدل. کوم شمېر چې په ایران کې مېشت شول د اریانا د تمدن د لړۍ پر دوام یې یو بل تمدن د فارس په نوم رامنځ ته کړ چې د هغه په اړه په لاندې ډول بحث کېږي:

سیالک، جیروفت او **شهر سوخته د ایران** نامتو لرغوني سیمې دي. د سیالک وګړو د خپلو ګاونډیو سیمو لکه **د افغانستان د منډیګک** او سېدونکو او **د هند د موهنجودارو** او **هړپې** د خلکو سره او هم یې په لوېدیځ کې د **دجلې** او **فرات** د سیندونو د شا او خوا اوسېدونکو سره اړیکې درلودې.

د ایران په لوېدیځ کې تر میلاده لس پېړۍ وړاندې د ماد وګړو د پخواني پارس د لومړني دولت زمینه رامنځته کړه. د **هیرودت** په وینا (**دیاکو**) نومي شخص د ماد قبایل تر خپلې واکمنۍ لاندې راوستل. له هغه څخه وروسته درې پاچاهان له دې لړۍ نه واک ته ورسېدل. د مادانو واکمنۍ د **کوروش** په لاس له میلاده د مخه په ۵۵۳ کال کې راوپرزېده. د **مادانو** د دولت ختمېدل په ایران کې د **هخامنشیانو** د واکمنۍ پیل و. لوی کوروش له میلاد څخه ۵۵۸ کاله وړاندې د هخامنشیانو د دولت بنسټ کېښود. کوروش د هخامنشیانو د دورې یو ډېر مشهور پاچا و.

له کوروش نه وروسته د هغه زوی (**کمبوجه**) واک ته ورسېد. وروسته له هغه د هخامنشیانو اته پاچاهان واکمنۍ ته ورسېدل. بالاخره د ۲۴۸- ۳۳۵ کال پخوا تر میلاده د هخامنشیانو وروستنی پاچا **دریم داریوش** د مقدوني **سکندر** د یرغل په ترځ کې ماتې وخوړه. او ورسره یو ځای د دې لړۍ واکمني هم پای ته ورسېده.
د سکندر له مړینې وروسته د **سلوکیدیانو** لړۍ واک ته ورسېده، چې د **رومیانو** له لوري راوپرځېده او له هغه وروسته رومیان د ایران پر یوې خوا او **اسکانیان** د ایران پر بلې خوا واکمن وو، چې دوه پېړۍ وړاندې تر میلاده د **ساسانیانو** له لوري له ماتې سره مخ شول.
ساسانیان په ایران کې تر اسلام وړاندې د امپراتوریو وروستنۍ لړۍ وه. د ساساني کورنۍ بنسټ ایښودونکي **بابکان** یاد شوي دي. ساسانیانو زردشتي مذهب درلود. تر بابک وروسته د هغه زامن شاپور او اردشیر بابکان په دریمه میلادي پېړۍ کې واک ته ورسېدل. اردشیر د خپلې واکمنۍ په دوران کې د سیمې په پراختیا کې ډېرې بریاوې لاس ته راوړې. د هغه ځای ناستي لومړي په خپلو منځونو او بیا د ګاونډیو هېوادونو سره په جګړو بوخت وو.

د ساسانیانو یو مشهور پاچا **دویم شاپور** په شپاړس کلنۍ کې واک ته ورسېد. او اویا کاله یې واکمني وکړه دویم شاپور د ساسانیانو تر پیدایښت پخوا د پاچا په حیث منل شوی و. د ساسانیانو وروستنی پاچا **دریم یزدګرد** وچې د ده واکمني د مسلمانانو له خوا په ۶۴۱ میلادي کال کې پای ته ورسېده.

په ټولګي کې فعالیت:
زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د هخامنشیانو په اړه او دوهمه ډله دې د ساسانیانو په اړه خپل معلومات په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:
۱- د سیالک د لرغونې سیمې او د ګاونډیو سیمو سره یې د اړیکو په اړه څه پوهېږئ؟ ویې لیکئ.
۲- د هخامنشیانو د امپراتورۍ بنسټ ایښودونکي څوک و؟ د هغه په اړه خپل معلومات ولیکئ.
۳- د ایرانیانو د سلسلې وروستني امپراتوران په کوم نوم یادېدل او د هغې لړۍ د وروستني پاچا نوم واخلئ.

له ټولګي څخه د باندې فعالیت:
زده کوونکي دې له خپلو مشرانو نه د حضرت محمد مصطفی (ص) د لیکونو په اړه چې د هغې زماني پاچاهانو ته یې لیکلي و وپوښتي او خپل معلومات دې په ټولګي کې بیان کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د هند د لرغوني تمدن سره اشنا شئ

دغه انځور د موهنجودار د ښار پاتې شوې ښيي.

تاريخ ليکونکو د **هند** لرغوني تمدن د **هړپه** او **موهنجودارو** څخه پيل کړی. دري زره کاله پخوا تر میلاده د هند په شمال لوېديځ کې ديوه مدنيت بنسټ کېښودل شو چې په سيمه کې بې ساری ياد شوی دی. د هړپې وګړو د غنمو کرنه زده وه، فلزي وسايل يې جوړول. او د ځارويو رمې او ګلې يې روزلې.
د لرغوني هند بل ښار موهنجودارو، و. دغه ښار هم د **سند** د سيند په څنډه اباد شوی و. ددغو وګړو پاتې شوي اثار په ډاګه کوي چې په سل ګونو زره خلکو په دې ښارکې ژوندکاوه. يو پوړيز او دوه پوړيز کورونه يې جوړول.
د نهرونو او کانالونو سيستم يې د کورونو په جوړولو کې په کار اچاوه څو داوبو ويالې يې **هغسې** جوړې کړي وي چې صافې او پاکې اوبه له يوه مرکز څخه رابهيدلې. استوګنځايونه، ګدامونه او زېرمتون يې لرلې.
د هند تېر شوی لرغونی تاريخ د **ماها بهاراتا** او **راماياانا** پر سرچينو ولاړ دی. دغه تاريخي اسناد ډېر زيات د هغو سيمو نه بحث کوي چې د **هماليا** او **ګنګا** د سيند په سيمو پورې اړه لري. ددې سرچينو په بحثونو کې قبيلوي ژوند، تولنيز نظام او د غلامانو او مالکانو بحثونه مطرح شوي دي. ددې اسنادو **څخه** په ډاګه کيږي چې د هند تېر لرغوني تاريخ له دغو سيمو راپيليږي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

اریایان د لرغوني هند په ځمکه لومړني نوي راغلي خلک وو. د دې دورې ډېر زيات معلومات د ويدي سرودونو په منابعو کې شته. دهند ځمکې ته د اريايانو راتلل يو زرو پنځه سوه کاله پخوا تر ميلاده ګټل کيږي. هغوی په سر کې ښاروي ساتل، وروسته له کرنې او ځمکه والي سره اشنا شول. د اريايانو په خواکې نورو وګړو چې **دراويديان** نومېدل هم ژوند کاوه. هغوی د هند ډېر بيوزله خلک وو. د اريايانو له راتګ څخه مخکې هندي ټولنې په ټوليزه توګه څلور ټولنيزې طبقې درلودې. چې د **کشتريه، برهمن، ويسپه** او **شودرا** په نامه يادېدې.
د هندي ټولنې د بودايي قانون بنسټ له ميلاده شپږ پېړی دمخه د **ګوتاما (بودا)** په واسطه د هند په شمال کې کېښودل شو. هغه خلکو ته د عبادت، ټولنيزو قربانيو او اخلاقي او اقتصادي مسايلو په اړه لارښوونه کوله. د **موريايي** ځواکمن دولت له تاسيس نه وروسته د بودايي دين د پرمختګ لپاره زياته زمينه برابره شوه.
د موريانې امپراتورۍ بنسټ ايښودونکی **چندرا ګوپتا** له ميلاده ۳۲۲ کاله وړاندې د ناندا د کورنۍ څخه واک ترلاسه کړ. د **ګوپتانيانو** نوميالی امپراتور د **اشوکا**[۴] په نوم يادېده چې د بودايي دين پيرو و. ده د بودايي دين په پراختيا کې ډېر زيار ويست.
دګوپتانيانو امپراتورۍ په لومړۍ ميلادي پېړۍ کې دکوشانيانو تر يرغلونو لاندې راغله او مخ په زوال شوه. وروسته له هغه دګوپتانيانو سيمه ييزو واکمنيو خپل حاکميت ته په بېلا بېلو سيمو کې دوام ورکړ. تر هغه پورې چې په ۵۰۰ ميلادي کال کې هندي قومونو له شمال لوېديځ نه يرغل راوړ او د ګوپتانيانو ټول سيمه ييز حکومتونه يې راوپرزول او بله لړۍ د (**هارشا**) په نوم واکمنۍ ته ورسېده. په هندکې شاوخوا تر ۶۰۰ ميلادي کال پورې درې دولتونو واکمني درلوده. چې له هغې ډلې څخه يو هم **راجپوتان** و چې د هند په شمال کې يې واک چلېده. هند د دې لړۍ د واکمنۍ په دوران کې د مسلمانانو د پرله پسې يرغلونو لاندې راغی. د هغوی يرغلونو تر هغه پورې دوام وکړ، چې په لسمې ميلادي پېړۍ کې د **غزنويانو** او **غوريانو** تر مشرتابه لاندې خپلواک اسلامي دولتونه پر هند واکمن شول.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د هند د پخواني لرغوني مدنيت په اړه او دوهمه ډله دې د موريايانو په اړه لازم معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. کومې لرغونې سيمې د هند د لومړنيو مدنيتونو استازيتوب کوي، معرفي يې کړئ؟
۲. په لرغوني هند کې څو ټولنيزې طبقې موجودې وې؟ نومونه يې واخلئ.
۳. دګوپتانيانو مشهور امپراتور چې بودايي دين ته يې عقيده لرله څه نوميده؟ په لنډډول په موضوع باندې رڼا واچوئ.

د ټولګي نه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د هند او د هند د تاريخ په اړه د ښاو خواپوهانو او مشرانو نه پوښتنه وکړي او راټول شوي معلومات دې په لنډه توګه خپلو ټولګيوالو ته وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا د چین د لرغوني مدنیت نه خبر یاست؟

تر تاریخ وړاندي دورې د چیني مجسمو انځور

د شلمې پېړۍ تر پیله پورې د **چین** د پخوانیو انسانانو د ژوندانه په اړه څېړنې نه وې پیل شوې. د چین وګړو باور درلود چې که ځوک په تاریخي او لرغونو سیمو کې د سپړنو کار وکړي، هغه به په هغې ناروغۍ اخته شي چې له امله یې دا پخواني کسان مړه شوي، نو ځکه یې د څېړنو او سپړنو چارو ته اجازه نه ورکوله. د شلمې پېړۍ په سر کې په چین کې د ځینو لرغونو سیمو سروې پیل شوه چې په پایله کې د تاریخي او له تاریخه وړاندې دورو ډېر اثار په لاس راغلل.

د **جاوکوتیان** په سمځو کې د چیني انسانانو نمونې په لاس راغلې دي. دغه لرغوني سیمې د **پکن** ښار ته څېرمه پرتې دي. د لرغون پوهانو په باور چیني انسانانو شاوخوا پنځه ویشت زره کاله پخوا د همدې پکن په سیمو کې ژوند کاوه.

د چین په نورو لرغونو سیمو کې د **یانګ شاي** په نامه د انساني کلتور بېلګې کشف شوې چې د هغه تاریخ له میلاده څلور زره کاله پخوا ته رسیږي.

د چین د خلکو لومړنۍ امپراتورۍ د **شانګانو** په نامه یاده شوې چې دې لړۍ له میلاده اولس پېړۍ

وړاندې بيا تر لسمې پېړۍ پورې د چين پر لوی هېواد واکمني درلوده. په چين کې د ستورو د پېژندګلوۍ لومړنۍ نښې د شانګانو په دورې پورې اړه لري. سربېره پر دې يې د شپو او ورځو، د مياشتو د وېش سيستم هم کارولي دي.

د چين د تاريخ يوه بله پخوانۍ مهمه کورنۍ د **چو**کورنۍ وه. له دولسمې پېړۍ څخه وروسته د شانګانو دولت مخ په ړنګېدو شو. او د چو کورنۍ د پيداښت زمينه برابره شوه. د چو قبيلې مشر د (**اووانګ**) په نوم تر ميلاد وړاندې لسمې پېړۍ کې د شانګانو دولت ته ماتې ورکړه.

د چو کورنۍ د امپراتورۍ په پراختيا کې ډېر زيار وويست. د خپلې شاوخوا سيمه ييزو حکومتونو ډېرې سيمې يې ونيولې تر اومې پېړۍ پخوا تر ميلاده د هغوی واکمنۍ دوام درلود. د چو کورنۍ په وروستني دوران کې د هغوی تر واکمنۍ لاندې ځمکو کې تر يو زر زيات سيمه ييز حکومتونه جوړ شول چې په خپلو کې به هر وخت سره جنګېدل. په دې ترتيب د چو کورنۍ اولادونو د ميلاد دمخه تر دوهمې پېړۍ پورې د چين په بېلا بېلو سيمو کې واکمني درلوده. د چو کورنۍ د واکمنۍ څخه وروسته د **تسه اين** کورنۍ ته د واکمنۍ زمينه برابره شوه. هغوی د ميلاده وړاندې د ۲۴۶ تر ۲۰۷ پورې د چو د امپراتورۍ په زياتو سيمو واکمني ترلاسه کړه.

د (**هوان يي**) په نامه ددې لړۍ لومړني پاچا واک ترلاسه کړ. او نوي قوانين يې خپاره کړل. **هغه** چين په شپږ دېرش ولايتونو ووېشه. پخواني القاب يې له منځه يوړل. چيني ټولنه يې پر دوو برخو ووېشله چې د **خواصو** او **عوامو** د طبقو په نامه يادېدلې. د پخوانيو او وروستيو **هانانو**کورنۍ د **تسه اين** پر پاتې شوې امپراتورۍ تر ۲۲۰ ميلادي کال پورې واکمني وکړه چې د چين په تاريخ کې د منځنيو پېړيو د دورې پيل پېژندل شوی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په چين کې د ډېر پخواني انسان په اړه معلومات ورکړي او دوهمه ډله دې د چين د پخواني تاريخ د درې مهمو کورنيو په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

۱. ولې په چين کې لرغونې څېړنې وروسته پيل شوې؟ په دې اړه خپل معلومات وليکئ.

۲. د چين تر ټولو پخوانيو انسانانو چېرې ژوند کاوه؟

۳. د چين په پخواني تاريخ کې درې مهمې کورنۍ په لنډه توګه معرفي کړئ.

د ټولګي څخه دباندې فعاليت:

زده کوونکي دې د چين او چيني توکو په اړه د خپلو مشرانو نه وپوښتي او خپل معلومات دې ټولګي کې و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې پخوانی یونانی تمدن څنګه پیل شو؟

د لرغوني یونان یوه آبده

یوناني تاریخ لیکونکي توسیدیدس چې څلور پېړۍ پخوا تر میلاده یې ژوند کاوه باور درلود چې د پخوانیو کلیو او ښارونو پاتې شونې د هغو مخکنیو قومونو چې پخوا یې ژوند کاوه، د کارونو زېږنده دي، چې د خلکو ډېرې فولکلوریکې کیسې داستانونه او بحثونه په هغو پورې اړه لري. په نولسمې پېړۍ کې څېړنې او تحقیقات د پخوانیو یوناني خلکو او د مدیترانې د څنډو د وګړو په اړه د داستانونو او څېړنو له مخې پیل شوي دي.

د (میسني) دوران د یوناني تمدن او پخوانې کرت ځلانده تاریخ دی. دغه تمدن پخوا تر میلاده په شپاړسمې پېړۍ کې پیل شو او تر لسمې پېړۍ پورې یې دوام درلود. دغه تمدن د اخه یې تېر پورې اړه درلوده چې د (پلیپونیز) وګړو سره ونښتل او ډېرې سیمې یې ونیولې. هغوی بزګران وو. غنم، اوربشې او جوار یې کرل او د برونزو د وسایلو نه یې ګټه اخیستله. د ښارونو د دفاع لپاره به یې جګ دېوالونه جوړول. دا دوران له میلاده دمخه په لسمې پېړۍ کې د (دوریانو) د یرغل په پایله کې پای ته ورسېد.

(c) ketabton.com: The Digital Library

دوریان لس پېړۍ پخوا تر میلاده پر لرغوني یونان هم واکمن شول. ځیني مؤرخین دغه دوره د اوسپنې د دورې پیل هم بولي. سره له دې چې دوریانو دکلتور پرمختګ ته پام نه درلود، خو هغه مشهورې حماسي کیسې چې د (الیاد او اديسه) په نوم یادیږي په همدې دوره کې منځته راغلي دي. روند یوناني شاعر (هومر) دا حماسي داستانونه تنظیم کړي وو. دغو داستانونو له دولسمې نه تر اتمې پېړۍ پخوا تر میلاده زیاتې پېښې بیان کړي دي. د دوریانو د واکمنۍ سره جوخت په یونان کې د **اسپارتانو** د دولت بنسټ کېښودل شو. د لرغوني یونان د تمدن یوه ښکاره ځانګړتیا د ډېرو خدای ګوټو شتون و. چې د یوناني کیسو له لارې یې شهرت موندلی و.

په یونان کې د پراختیا غوښتني خوځښتونه له میلاد دمخه له شپږمې او پنځمې پېړۍ سره مصادف و. د **هلني** مهاجرینو د مهم مرکز بنسټ د شپږمې پېړۍ په اوله نیمایي کې د تورې سمندرګي په شمال کې کېښودل شو.

د پنځمې میلادي پېړۍ په وروستیو کې د **پارسیانو** او **یونانیانو** ترمنځ یو په بل پسې جګړې ونښتې. دغو جګړو تر ډېرې مودې دوام درلود. تر هغې پورې چې **مقدوني سکندر** له (۳۳۶ تر ۳۲۳ پخوا تر میلاده) پر **هخامنشیانو** بری وموند او لویه امپراتوري یې منځته راوړه. وروسته له سکندر یوناني امپراتورۍ تجزیه شوه.

د یوناني امپراتورۍ د تجزیې پر مهال د رومي امپراتورۍ غوړېدو او پراختیا ته زمینه برابره شوه چې تفصیل به یې د روم مدنیت تر سرلیک لاندې ولولو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د توسیدیدس د نظریاتو په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د هومر په اړه خپل معلومات بیان کړي.

پوښتني:

۱- توسیدیدس څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.

۲- میسینیانو څه ډول تمدن درلود؟ خپل معلومات ولیکئ.

۳- د دوریانو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

د ټولګي نه دباندې فعالیت:

هر یو زده کوونکی دې د سکندر د امپراتورۍ نقشه د خپلو معلوماتو پر بنسټ په خپلې کتابچې کې انځور او په ټولګي کې دې نورو ته وښايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا اوریدلي مو دي چې د پخواني روم امپراتورانو ته يې داروپا حکمرو آيان ويل؟

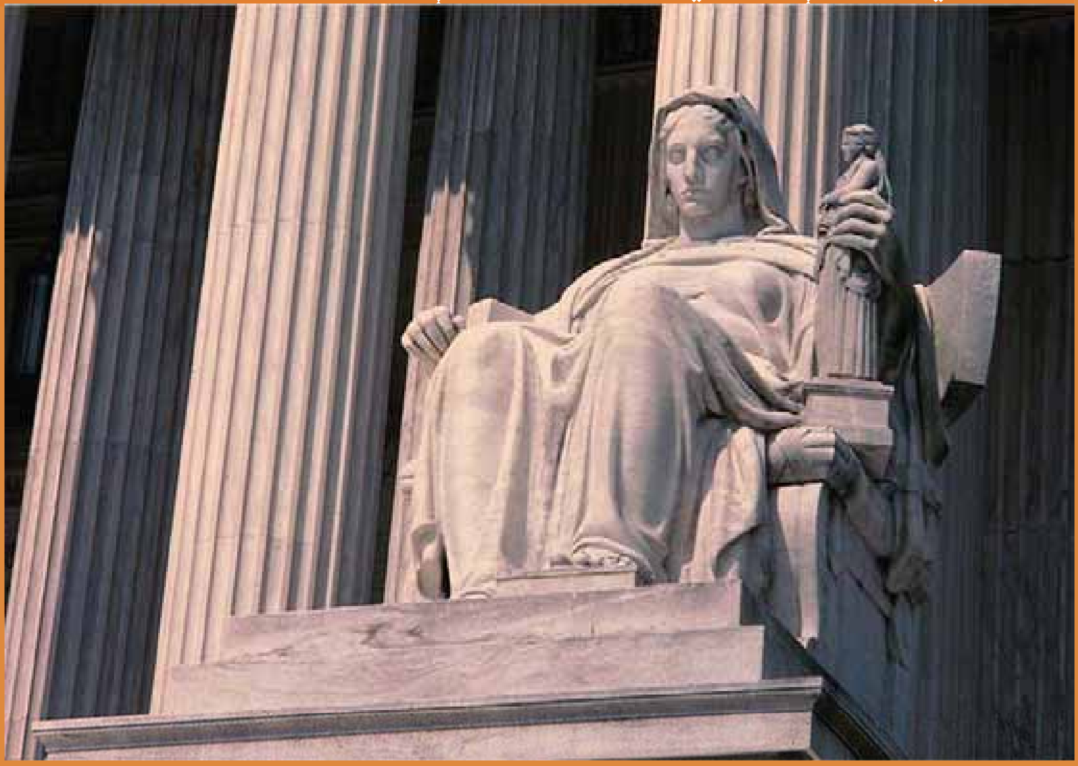

د لرغوني روم يوه مجسمه

په تېر درس کې مو ولوستل چې د يوناني امپراتورۍ تر پرزېدلو وروسته د روم امپراتورۍ د پراختيا لپاره زمينه برابره شوه.

لس پېړۍ وړاندې تر ميلاده د **روم** د ښار او خوا يو شمېر مېشت قومونه سره يو شول چې د **لاتينيانو** په نوم يې شهرت وموند. دغو وګړو په وروستيو کې د **اتروسکايانو** سره يو ځای شاهي نظام رامنځته کړ چې له ميلاده وړاندې تر ۵۰۹ کاله پورې يې دوام وکړ. همدې قومونو ۲۶۵ کاله پخوا تر ميلاد په روم کې د جمهوري نظام بنسټ کېښود، چې د واک درې څانګې يې درلودې:

۱- مشرانو مجلس.
۲- سنتوري يا سل کسيزه شورا.
۳- قبايلي جرګه.

روميانو تر ميلاد ۱۴۹ کاله پخوا يو ځل بيا د **يونان** پر مرکزي سيمو يرغل وکړ او د يونان **مقدوني** ښاريې تر خپلې واکمنۍ لاندې راوست او د خپلې امپراتورۍ د پراختيا لپاره له ميلاده ۱۳۳ کاله وړاندې د يونان له کرښو تېر شول او اوسنۍ ترکيه يې ونيوله. روميانو د لوېديځ پر لور هم پرمختګ درلود. په همغه کال يې **هسپانيا** هم په خپلې واکمنۍ کې شامله کړه. وروسته له هغه رومي امپراتوران د ځواک لوړو پوړيو ته ورسېدل.

نژدې دوه سوه کاله کې د روم د امپراتورۍ په سياسي او ټولنيز وضعيت کې ډېرې پېښې وشوې، بېلا بېل امپراتوران يو په بل پسې واک ته ورسېدل، چې د ټر ټولو مشهورو امپراتورانو نومونه په جدول کې لوستلای شئ:

	د واکمنۍ کلونه	د هغې دورې ځانګړتیاوې
سناتور سولا	له ۷۹ نه تر ۸۸ پخوا تر میلاده	جنګي دیکتاتور او امپراتور و، چې یوشمېر پاتریسانان یې ووژل.
دری کسیزه حکومت (سزار، پمپی او تراسوس)	له ۴۹ نه تر ۶۰ پخوا تر میلاده	د خبرو اترو په پایله کې دغې درې کسیزې ډلې ګډ حکومت جوړ کړ. چې د (تریوم ویرات) په نوم یادېده په دې موده کې سزار یوه مشهوره نجلۍ د کلوپاترا په نامه د مصر پر تخت کېښوله.
دوهم دری کسیزه حکومت (مارک، انتوان او اکتایوس)	له ۴۳ پخوا تر میلاده تر ۲۷ پخوا تر میلاده	دغو درې واړو د سزار تر وژلو وروسته د دوو تنو پاتریسانو په وسیله واک په لاس کې ونیو.
مقدس امپراتور یا اکتایوس	له ۲۷ پخوا تر میلاده تر ۱۴ میلادي کاله پورې	د روم ځواکمن امپراتور شمېرل کېده. د هغه په زمانه کې د ایتالیا شاهي نوم په امپراتورۍ بدل شو. هغه ته یې د اګوست سزار لقب هم ورکړی و.
ژولن امپراتوران (تیبریوس، کالي ګولا، کلودیوس او نرن حکومت)	له ۱۴ میلادي نه تر ۹۴ میلادي کاله پورې	دغه څلور واړه واکمنان د ژول سزار د کورنۍ څخه وو. چې د روم د امپراتورۍ په پراختیا کې یې لویه لاس درلود.
نیکوکاره امپراتوران (نروا، تراژن، هادریان، مارکوس او رولیوس)	د ۹۶ میلادي کال نه تر ۱۳۸ میلادي کاله پورې	د روم امپراتوران په دې موده کې د خپلې واکمنۍ لوړ پړاو ته رسېدلي وو.

د روم وروستني امپراتور **مارکوس** او **رلوس** و. چې له ۱۶۱ تر ۱۸۰ میلادي کال پورې د روم بشپړ واکمن و. وروسته د **کامودیوس** په نوم یو تن واک ته ورسید. کامودیوس فاسد او ناپوه سړی و. د ده د واکمنۍ په دوران کې د روم د امپراتورۍ د ړاپرزېدلو زمینه برابره شوه.

له ۲۳۵ میلادي کال نه تر ۲۸۴ میلادي کاله پورې شل تنه رومي شاهان واک ته ورسېدل. ترڅو چې د روم امپراتوري په ۳۹۵ میلادي کال کې پر دوو برخو ووېشل شوه چې د ختیځ او لوېدیځ روم په نامه یاد شوې. چې په نورو بحثونو کې به یې ولولئ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د روم د لومړني جمهوریت په اړه معلومات وړاندې کړي او دوهمه ډله دې د روم د وروستني امپراتور په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

۱. لومړنی رومي جمهوریت د کومو واکمنو مراجعو په وسیله اداره کېده؟ نوم یې واخلئ.
۲. رومیانو مقدونیه په کوم کال کې ونیوله؟
۳. د روم وروستنی واکمن امپراتور څوک و؟ خپل معلومات د هغه په اړه ولیکئ.

له ټولګي څخه دباندې فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو معلوماتو پر بنسټ د روم د امپراتورۍ نقشه په خپلو کتابچو کې ولیکي او په ټولګي کې دې نورو ته وښیي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

څلورم څپرکی

د اسلام تاریخ

- ایا پوهېږئ چې د اسلام مبارک دین د مخه د عربستان وضع څنګه وه؟
- د لوی ښبنتن د استازي حضرت محمد مصطفي (ص) له ژوند سره زیات اشنا شئ.
- ایا د اسلام د مبارک دین د لومړیو غزاګانو او سوبو په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنګه پیل شو ؟
- د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه څه معلومات لرئ؟
- ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دوران د پېښو په اړه معلومات لرئ؟
- د حضرت علی کرم الله وجهه د خلافت دوران څرنګه تېر شو ؟
- ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟
- ایا پوهیږئ چې د امویانو خلافت څرنګه له منځه ولاړ ؟
- ایا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته واک څرنګه ولېږدول شو ؟
- د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

(c) ketabton.com: The Digital Library

(c) ketabton.com: The Digital Library

د څلورم څپرکي موخې

په دې څپرکي کې زده کوونکي له اسلامه د مخه د عربو په ژوند او حالاتو باندې پوهېږي؛ د اسلام د ستر نبي حضرت محمد مصطفي (ص) ژوند لیک لولي او زده کوي يې؛ همدارنګه د اسلام د مبارک دين د پيل دکلونو پر مهال له ټولنيزو سمونونو او غزاګانو سره اشنايي پيدا کوي؛ د راشدينو خلفاوو له دوران سره اشنا کيږي؛ د حضرت ابوبکر صديق (رض) د دوران له پېښو خبرېږي؛ د اسلام د دويم خليفه حضرت عمر فاروق (رض) د زماني پېښې او جريانات زده کوي؛ د حضرت عثمان (رض) د مهال له پېښو سره اشنا کيږي؛ سربېره پر دې د حضرت علی کرم الله وجهه د زماني له پېښو خبرېږي.
همدا راز اموي کورنی ته د واک د لېږد له څرنګوالي او د هغې دورې د مهمو خلفاوو په اړه معلومات ترلاسه کوي او د امويانو پر ضد د وګړنيزو پاڅونونو او د هغوی له راپرځېدو سره اشنا کېږي. سربېره پردې د عباسيانو د دورې د مشهورو خلفاوو له پرمختيا او ځوړتيا سره اشنايي پيدا کوي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهېږئ چې د عربستان اوضاع د اسلام له مبارک دین څخه وړاندې څرنګه وه؟

د اسلام مبارک دین څخه وړاندې د اعرابو د مذهبي دودونو یو انځور

د اسلام د مبارک دین له راڅرګندېدو دمخه د **عربستان** وګړو او د نړۍ د ډېرو هېوادونو وګړو پر شرک او خرافاتو عقیده درلوده. تر اسلام وړاندې به په عربستان کې هرې قبیلې ځانته بت جوړاوه او د هغه عبادت به یې کاوه. او العیاذ بالله هغه به یې خپل خدای ګاڼه. په خپلو عقیدو کې به یې موهوماتو او جادو ته ډېر ارزښت ورکاوه. په ټولیز ډول یې د بې باورۍ او بې عدالتۍ په حالت او د جهل او ناپوهۍ په چاپېریال کې ژوند کاوه.

پر یو بل یې اعتماد او باور نه درلود. له خپلو مربانو سره یې غیر انساني چلند درلود. ښځې یې له هر ډول انساني او بشري حقونو بې برخې کړې وې. یوشمېر کورنیو به نوې زېږېدلې نجونې ژوندۍ تر خاورو لاندې کولې.

د شتمنو او بډایو کسانو ترمنځ اخلاقي فساد دود و. جواري (قمار) او شراب څښل د اشرافو د زامنو ورځنۍ عادت شوي و. دوی د مال او شتو د لاس ته راوړلو لپاره هر ډول غیرانساني او غیراخلاقي عمل ترسره کاوه. قوانین یوازې او یوازې د زورواکو د حقونو د دفاع لپاره کارېدل. زوررورو به قوانین رامنځ ته

کول او هغه به يې د مظلومو او بېوزلو خلکو پر ضد کارول.
د قبايلو د مشرانو ترمنځ لاسليک شوي تړونونه د هغې زمانې دوديز قوانين و. د قبايلو غړي مصؤن او خوندي و، او د لاسليک شويو تړونونو پر بنسټ يې خپل حقونه ترلاسه کول. د قبايلو د غړو ترمنځ درنښت او ارزښت هم د تړونونو پر بنسټ و. هغو کسانو چې د قبيلې غړيتوب يې نه درلود له ټولو حقونو او امتيازاتو بې برخي و. ددې ډول خلکو پر مالونو او حقونو باندې تېري جايز ګڼل کېده.
ددغو ټولو اخلاقي، ټولنيزو انحرافاتو، ناپوهيو، ظلمونو او نابرابريو د له منځه وړلو لپاره د اسلام مبارک دين د لوی څښتن (ج) له لوري د **نبي کريم حضرت محمد مصطفی (ص)** په واسطه د ځمکې د مخ ټولو انسانانو لپاره نازل شو. حضرت محمد (ص) خلک د لوی څښتن د وحدانيت د منلو په لور راوبلل. شرک او په خپل لاس د جوړو شو و بتانو عبادت يې منع کړ او د مسلمانانو ترمنځ يې ټولنيز باور، عدالت، برابري او ورورولي منځته راوړه.
د نجونو ژوندي ښخول او د هغوی پر انساني او ټولنيزو حقونو باندې تېري يې منع کړ. له مريانو سره کړو وړو ته يې د هغوی په ګټه بدلون ورکړ. په عمومي توګه ويلای شو چې د اسلام مبارک دين يو الهي بشپړ دين دی، چې د لوی څښتن له لوري د ځمکې د مخ د ټولو انسانانو د اصلاح او روښانولو لپاره له حضرت محمد مصطفي (ص) لخوا ابلاغ شوی دی.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې په عربستان کې د جهالت او ناپوهۍ د دوران په اړه بحث وکړي او دويمه ډله دې هغه تغيرات او سمونونه شرح کړي چې د اسلام د مبارک دين له خرګنديدو وروسته منځته راغلل.

پوښتنې:

- په عربستان کې له اسلامه وړاندې هرې قبيلې ځانته ..... جوړاوه او د هغه عبادت به يې کاوه.
- د اسلام مبارک دين خلک .... ته رابلل.
- اسلام د الله پاک يو بشپړ .... دی.

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپل جومات له ملا امام نه وپوښتي چې د اسلام مبارک دين تر نازليدو راوروسته د انسانانو په ژوندکې کوم بدلونونه راغلي دي. تر لاسه شوي معلومات دې ټولګيوالو ته ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اسلام دستر پیغمبر حضرت محمد (ص) له مبارک ژوند سره بنه آشنا شئ (له ۵۷۱ نه تر ۶۳۴ زیږیز (میلادي) کال پورې)

په مدینې منورې کې د نبوي جومات یو انځور

د بشري ټولنې ستر لارښود **حضرت محمد مصطفیٰ** (ص) د **عبدالله** زوی د **عبدالمطلب** لمسی و. په **۵۷۱** زکال کې یې نړۍ په خپل ولادت سره منوره کړه. د ده مبارکه مور **بي بي امنه** او رضاعي مور یې **بي بي حلیمه** (رض) نومېده.

د حضرت نبي کریم (ص) پلار ده له تولد څخه دمخه وفات شوی دی، په شپږ کلنۍ کې یې مور وفات شوه او په اته کلنۍ کې یې نیکه هم له لاسه ورکړ. له دې وروسته دده پالنه د ده تره ابوطالب په غاړه شوه.

حضرت نبي کریم (ص) په پنځه وېشت کلنۍ کې له **بي بي خدیجې** (رض) سره، چې یوه پتمنه او عزتمنه مېرمن وه، واده وکړ. په اسلامي نړۍ کې دا لومړنۍ مېرمن وه چې ایمان یې راوړ او د اسلام په مبارک دین مشرفه شوه.

د حضرت رسول اکرم (ص) د کابو ټولو اولادونو مور همدا بي بي خدیجه (رض) وه. یوازې **حضرت ابراهیم** د نبي کریم (ص) هغه زوی و چې مور یې **بي بي ماریه قبطیه** (رض) نومېده.

د حضرت محمد مصطفی (ص) په ژوندکې په پیغمبرۍ باندې تر بعثت دمخه ډېرې مهمې پېښې و شوې چې له امله یې د هغه حضرت محمد (ص) لوړ شخصیت د مکې او عربو خلکو په منځ کې غوره او لوړ شو.

د حضرت نبي کریم (ص) رښتینولي او امین توب د دوی په شریفانه ژوند کې ددې لامل وګرځید چې حضرت بي بي خدیجه (رض) یې د خپلو سوداګریزو چارو د سمون لپاره غوره کړي. په مکې کې د کعبې

(c) ketabton.com: The Digital Library

شریفې په دېوال کې د **حجرالاسود** د ډبرې بېرته ایښودل او ځای په ځای کول هغه بله پېښه ده چې حضرت رسول کریم (ص) ته یې دیوه ډېر مدبر شخصیت په توګه شهرت ورکړ.

د حجرالاسود د ډبرې د بیا ځای په ځای کولو په اړوند د عربو دوه قومونه یوې لویې شخړې ته سره نږدې شوي و. خو حضرت رسول اکرم (ص) په خپلې ځانګړې پوهې او خاص تدبیر سره دغه لانجه حل کړه. د حجرالاسود ډبره یې په یوه ستر څادر کې کېښوده او د ټبکېلو قومونو مشرانو ته یې لارښوونه وکړه چې هغه له څلورو خواو و (پیڅکو) څخه ونیسي او له ځایه یې او چته کړي بیا په خپله حضرت نبي کریم (ص) دغه مبارکه ډبره له څادر څخه را واخیسته او د دېوال په ټاکلي ځای کې یې کېښوده چې په دې توګه د دوو لویو قومونو ترمنځ د لویې لانجې مخنیوی وشو.

د حضرت محمد مصطفی (ص) سپېڅلي شجره

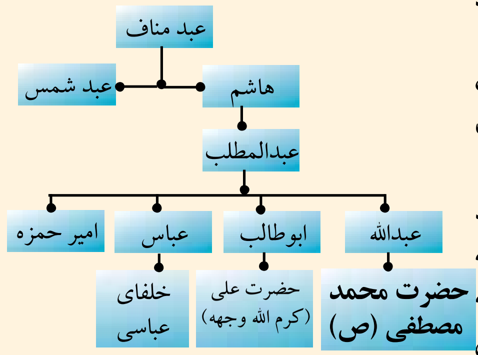

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) څلوېښت کلن و چې په نبوت مبعوث شو دغه ستر امانت د لوی څښتن له لوري د **حضرت جبرائیل امین** (ع) په وسیله دوی ته ور رسول شو.

حضرت محمد مصطفی (ص) د اسلام مبارک دین ته د بلنې په لومړیو کلونو کې زیاتې ستونزې وګاللې. خو له دې ټولو سره سره یې پرته له ځنډه د اسلام مبارک دین په خپرېدو کې پرله پسې زیار ویست. د نارینه وو له ډلې څخه **حضرت ابو بکر صدیق** (رض) او د ځوانانو له ډلې **حضرت علي کرم الله وجهه** لومړني اشخاص وو چې د اسلام په مبارک دین مشرف شول.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۲۱- ۶۲۲ زکال کې له مکې معظمې څخه مدینې منورې ته هجرت وکړ چې بیا همدغه هجرت د اسلامي نړۍ د تاریخ پیل وګرځېده.

حضرت محمد مصطفیٰ (ص) په ۶۳ کلنۍ کې هغه مهال چې له **حجة الوداع** څخه راستون شو له لږې مودې وروسته یې له دې فاني نړۍ رحلت وکړ.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت محمد (ص) د شجرې او کورنۍ په اړه او دویمه ډله دې د اسلامي نړۍ د لومړنیو مسلمانانو په اړه بحث وکړي.

پوښتنې:

- حضرت جبرائیل (ع) د خدای (ج) له لوري حضرت محمد (ص) ته څه پیغام راوړ؟
- حضرت محمد (ص) څو کلن و چې په پیغمبرۍ مبعوث شو؟
- د حضرت محمد (ص) د شجرې په اړه څه معلومات لرئ ویې لیکئ؟

له ټولګي څخه بهر کړنې:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له ملا امام څخه د حضرت محمد (ص) د ژوند او اخلاقي ښېګڼو په اړه معلومات تر لاسه کړي او خپلو ټولګیوالو ته دې وړاندې کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د اسلام د صدر د غزاگانو او فتوحاتو په اړه معلومات لرئ؟

د غزاگانو یو رسم شوی انځور

د لوی څښتن د حکم او د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) د پرله پسې بلنې له امله د مکې معظمې او مدینې منورې ډېر شمېر وګړي د اسلام په مبارک دین مشرف شول د اسلام مبارک دین له یوې ورځې څخه بلې ته پیاوړی کېده.

مشرکینو هڅه کوله چې د اسلام د دین د پرمختګ مخنیوی وکړي. ډول ډول خنډونه یې رامنځته کول. له مسلمانانو سره یې اړیکې پرې کړې. د مسلمینو کورونه یې محاصره کړل او هم به یې مسلمانان په یوازې او ډله ییزه توګه ځورول. ددغه ډول بندیزونو او ګواښونو سره سره بیا هم خلکو له یوې ورځې نه بلې ته اسلام ته مخه کوله. مسلمانان دومره زبات شول چې نور یې د ځانه دفاع کولای شوای او هم یې دا توان ومومند چې د مشرکینو د تېرې د مخنیوي په منظور د غزاګانو ډګر ته ودانګي. یو شمېر غزاګانې پېښې شوې چې په لنډه توګه یې د خو یادونه کوو.

د بدر غزوه:

د مسلمانانو او مشرکینو ترمنځ لومړنۍ غزا د بدر په نامه یاده شوې ده. دا غزا د هجرت په دویم کال مدینې ته نږدې د بدر په سیمې کې پېښه شوه چې مسلمانان پر مشرکینو بریالي شول. دا د جګړې په ډګر کې د مسلمانانو په ګټه لومړنۍ سوبه او فتح شمېرل کېږي. که څه هم په دې جګړې کې د مسلمانانو شمېر ۳۱۳ تنه او د مشرکینو شمېر کابو ۱۰۰۰ تنو ته رسېده او یوه نابرابره جګړه وه، خو د لوی څښتن (ج) په مرسته مسلمانان بریالي شول.

د احد غزا:

د احد غزا د مسلمانانو یوه مشهوره غزا ده. دغه غزا په دریم هجري کال کې پېښه شوې، چې له امله یې د مکې مشرکینو ته ډېره مرګ ژوبله اوښتې وه. بله غزا چې د حضرت محمد رسول الله (ص) په ژوندکې پېښه شوې ده د

خندق په نامه يادېږي. په دې غزا کې مشرکينو په يرغلونو پيل وکړ. خو هېڅ ډول بريالیتوب يې ترلاسه نه کړ. دغه غزا په او وم هجري کال کې واقع شوه.

د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ يوه بله مهمه غزا د **موته غزا** وه چې په ا تم هجري کال کې پېښه شوه. په دې غزا کې حضرت **خالد بن وليد** (رض) ډېر ارزښتمن رول ولوباوه.

د مکې معظمې فتح:

د مسلمانانو يوه ډېره ستره بريا همدا د **مکې معظمې** فتح وه، چې په اتم هجري کال کې پېښه شوه. له شک پرته مسلمانان پر مشرکينو برلاسي و. ځکه نو مشرکينو د ډار احساس کاوه. په دې وخت کې حضرت **محمد مصطفیٰ** (ص) وويل: هرڅوک چې په کور کې وي او ور يې تړلی وي په امان کې دی. هرڅوک چې **مسجد الحرام** ته پناه يوسي په امان کې به وي او هرچا چې د **ابوسفيان** (رض) کور ته پناه يوړه په امان کې به پاتې شي. په دې ډول مسلمانان بې له کوم جنګ څخه د مکې معظمې سيمې ته ورننه شول او لويه سوبه يې په نصيب شوه.

د حُنين غزا:

دا غزا د مسلمانانو له ډېرو سترو غزاګانو څخه ګڼل کېږي. په دې غزا کې د مسلمانانو له لوري دولس زرو تنو ګډون کړی و، په داسې حال کې چې د مشرکانو شمېره څو چنده ډېره وه. د لوی څښتن (ج) د مرستې په برکت مشرکين په دې غزا کې هم له سختې ماتې سره مخامخ او مسلمانان بريالي شول.

د **حجة الوداع** پر مهال حضرت محمد مصطفیٰ(ص) مسلمانانو ته د حج شرايط او مراسم ورزده کړل او د جاهليت د زمانې ټول کړه وړه او ترونونه يې لغو او منع اعلان کړل. د مسلمانانو د يوشمېر غزاګانو او برياليتوبونو له امله د مسلمانانو په ټولنيز او سياسي ژوند کې مناسب او وړ شرايط منځته راغله.

د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه د مخه د اسلام د مبارک دين نفوذ د مکې، مدينې او د عربي ټولنې په سيمو او ښارونو کې خپور شو. او د **جزيرة العرب** يو والي يې رامنځته کړ. دغو برياليتوبونو د نړۍ په کچه د يوه پياوړي او ځواکمن اسلامي حکومت د رامنځته کېدلو بنسټ کېښود، چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولئ.

په ټولګي کې فعاليت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړۍ ډله دې د مسلمانانو پر وړاندې د مشرکينو د ناوړه کړو وړو په اړه معلومات وړاندې کړي او دويمه ډله دې د مسلمانانو د غزاګانو په اړه کې خپل معلومات ووايي.

پوښتنې:

۱- تاسو وواياست چې د اسلام مبارک دين د خپرېدلو په پيل کې دکفارو او مشرکينو کړه وړه د مسلمانانو په وړاندې څنګه وو؟

۲- د مسلمانانو او مشرکينو ترمنځ لومړنۍ غزا.........نومېده.

۳- د مشرکينو په وړاندې د مسلمانانو د څو غزاګانو نومونه واخلئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:

زده کوونکي دې د خپلې سيمې د جوماتونو له ملا امامه څخه د غزاګانو په اړه پوښتنې وکړي او بيا دې خپل دغه معلومات په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته واوروي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا پوهیږئ چې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) خلافت څرنگه پیل شو ؟

د ثور سموڅه
هغه ځای چې حضرت محمد(ص) او حضرت ابوبکرصدیق (رض) د مشرکینو څخه پناه وروړې وه.

د **حضرت ابوبکر صدیق** (رض) نوم عبدالله و. حضرت رسول اکرم (ص) هغه ته د **صدیق** لقب غوره کړ. د جاهلت په دورې کې یې نوم **عبدالکعبه** و. له **عام الفیل** نه دوه کاله وروسته په **مکه** کې نړۍ ته راغی. د ده شجره په شپږم نیکه کې حضرت نبي کریم (ص) ته رسیږي. د حضرت محمد مصطفیٰ (ص) له رحلت نه وروسته دکډوالو او کوربنو (**مهاجرو او انصارو**) د یوې پراخې او عامې غونډې له لارې د اسلامي خلافت مقام د لومړني خلیفه په توگه غوره شو. دی د **راشدینو خلفاوو** له ډلې څخه لومړنی خلیفه و چې له یو ولسم نه تر دیارلسم هجري کاله پورې د خلیفه په توگه د مسلمانانو په چوپړ کې و. حضرت ابوبکر صدیق (رض) له غوره کېدو وروسته په خپلې لومړنۍ وینا کې چې د مسلمانانو غونډې ته یې وکړه و ویل: ((اې خلکو! تاسو چې زه د خلیفه په توگه غوره کړم. زه له تاسو نه څه ځانگړې لوړتیا نلرم. که ما ښه کارونه کول له ما سره ملتیا وکړئ او که بد کارونه مې کول منع مې کړئ. ستاسو څواکمن زما په وړاندې ضعیف او ستاسو ضعیف ماته پیاوړی دی. په هر قوم کې چې ناوړه کارونه دود شي په بلاگانو اخته کېږي.))
حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خپل امارت په دوه کلنې دورې کې د ځینو قامونو د **ارتداد** مخه ونیوله. په دې مهال کې ځینو مرتدینو د نبوت دعوا وکړه. چې له دې ډلې کولای شو د **مسیلمه کذاب** نوم واخلو.
کذاب مسیلمه د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له خوا ووژل شو. او دده منونکي بېرته د اسلام مبارک

دین ته راوګرځېدل.

حضرت ابوبکر صدیق (رض) مرتدانو ته په دې ټکو کې پیام واستاوه: ((د ښښونکي او مهربان لوی څښتن په نامه!

د لوی څښتن او د هغه د ستر استازي د خلیفه له لوري د ابوبکر پیغام هر چا ته خاص دي، که عام مسلمین دي، که مرتدین. درود دې وي پر هغه چا چې د هدایت په لاره روان دی او له هدایته وروسته یې تیارې او ړندو لارو ته مخه نه ده کړې. زه واحد څښتن تعالی (ج) ستایم. او وایم چې له هغه نه پرته بل خدای نشته او حضرت محمد (ص) د هغه بنده او استازی دی. په هغه څه چې راوړې یې دي او نازل شویدي ایمان لرم او هرڅوک چې له منلو یې ډډه کوي، هغه کافر بولم او په وړاندې یې جهاد کوم.)) او ددې پیام په یوه برخې کې راغلي دي چې: (امابعد لوی څښتن جل جلاله په حقه سره حضرت محمد (ص) د خلکو د اصلاح لپاره واستاوه. چې ډاروونکی او زیری ورکوونکی وی. د الله پاک په اراده او غوښتنې سره خلک د هغه لور ته راوبولي او ټول انسانان له الله جل جلاله څخه وویروي لوی څښتن (ج) د هغه چا لاره سمه کړه چې د حضرت رسول کریم (ص) بلنه یې ومنله. او حضرت نبي کریم (ص) هغه وګړي چې له ده څخه یې مخ اړولي و. بیرته اسلام ته راواړول.

وروسته حضرت رسول اکرم په داسې حال کې چې د رب العزت امر یې پر ځای کړ خپل امت ته یې نصیحت وکړ او د لوی څښتن له لوري یې خپله دنده هغسې چې ښایي ترسره کړه او له دې فاني نړۍ څخه یې رحلت وکړ ...)

حضرت ابوبکر صدیق (رض) هغه وګړي چې د زکات د فریضې له اداکولو څخه یې ډډه کوله هم اصلاح کړل. د مسلمانانو د حاکمیت سیمه دحضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې شام (اوسنی سوریې) او عراق ته ورسېده د **بین النهرین** د نیولو لپاره یې د **حضرت خالد بن ولید (رض)** تر مشرۍ لاندې یو لښکر واستاوه. او هغه سیمې یې هم د اسلامي حاکمیت په ولکې کې راوستې. د مسلمانانو د حاکمیت د سیمو په پراخولو کې حضرت خالد بن ولید (رض) ډېره ستره او د قدر وړ ونډه درلوده.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت دوره دوه کاله او څو میاشتې وه او په دیارلسم هجري کال کې وفات شو.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د پیل په اړه څرګندونې وکړي او دویمه ډله دې د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات وړاندې کړي.

پوښتنې:

- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت د دورې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ
- د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د لومړنۍ وینا په اړه خپل معلومات ولیکئ.
- د ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوران کې کومې سیمې د مسلمانانو تر ولکې لاندې راغلې؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې له خپل ملا امام څخه د اسلام د لومړني خلیفه حضرت ابوبکر صدیق (رض) د ژوندانه په اړه نور معلومات ترلاسه کړي او هغه دې په ټولګي کې زده کوونکو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په اړه معلومات لرئ؟

بصره، د هغو ښارونو څخه ده چې د حضرت عمر فاروق(رض) د خلافت په دوره کې ودانه شوله

د حضرت ابوبکر صديق (رض) تر وفات وروسته، د خلافت دنده **حضرت عمر فاروق** (رض) ته ورسېده. نوموړی د مدينې منورې د ټولو مېشتو وګړو (انصارو او مهاجرينو) له خوا په يوه خوله او اتفاق د مسلمانانو په خلافت وټاکل شو. حضرت عمر فاروق بن خطاب (رض) د فجارو له جګړې نه څلور کاله د مخه په مکې مکرمې کې نړۍ ته راغي. دده شجره **کعب بن لوی** قريشي او بيا د بني **عدي** طايفې ته رسيږي. په ماشومتوب کې يې د خپل پلار پسونه پو ول. د جاهليت په دوره کې يې د قريشو د استازي په توګه د خپل منځي نښتو د له مينځه وړلو لپاره د يوه مصلح او سفير په توګه دنده ترسره کوله. په فصاحت او بلاغت کې يې ثاني نه درلود. له همدې امله يې په عربو کې ډېر نېک او ښه شهرت درلود. د حضرت رسول اکرم (ص) د بعثت نه شپږ کاله وروسته د اسلام په مبارک دين مُشرف شو. او د حضرت نبي کريم (ص) له ډېرو نژدې يارانو څخه و. کله چې د حضرت ابوبکر صديق (رض) ناروغي شدت وموند. نو مسلمانانو د يوه خليفه په فکر کې شو. په دې اړه يې له يو هو خلکو او له خپلو دوستانو څخه د حضرت عمر فاروق (رض) په اړه پوښتنې کولې. ټولو له ځه هيلې او غرضه پرته د زړه له کومې په رښتينې توګه حضرت فاروق (رض) تائيداوه. يوه ورځ يې په همدې اړه له حضرت عثمان (رض) څخه وپوښتل. ده په ځواب کې و ويل: تاسو له موږ ټولو څخه ډېر د حضرت عمر (رض) په اړه معلومات لرئ او ښه يې پېژنې، سختګير دی خو باطن يې له خرګندې بڼې ډېر ښه دی. په موږ کې له عمر (رض) نه بل ډېر ښه څوک نشته.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وصیت سره سم د خلافت چارې حضرت عمر فاروق (رض) ته وسپارل شوې. په وصیت پاڼه کې راغلي و د بښونکي او مهربان خدای(ج) په نامه:

ما عمر بن خطاب(رض) پر تاسو امیر وټاکه. که چیرې یې نیکي وکړه او دباور او عدالت پر لارې ولاړ، دا هغه څه دي چې زه د هغه په اړه پوهېږم. او هغه فکر دی چې د هغه په اړه یې لرم. او که چیرې یې ظلم وکړ، حق ته یې بدلون ورکړ، زه په غیب نه پوهېږم زما نیت ښه دی او د هر چا چلند په هغه پورې اړه لري او هغوی چې تېری او ناروا کوي، پوه به شي چې پایله یې څه ده.

د مسلمانانو سوبې دوام مومي:

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) له وفات نه وروسته حضرت عمر فاروق (رض) د اسلام دوهم خلیفه په توګه د چارو واګې په لاس کې واخیستې. د مسلمانانو فاتح لښکر د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په زمانه کې تر **عراق** او د **ساسانیانو** دولت تر پولو پورې ورسېد. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د ایران وضع مغشوشه او متزلزله شوې وه تر هغه وروسته چې رومیانو د جنادین په جګړې کې ماتې وخوړه، د مسلمانانو ځواکونه د ایران پر لور وخوځېدل. د ایران د جګړې لپاره د مسلمانانو د ځواکونو مشر **حضرت سعد بن ابي وقاص (رض)** وټاکل شو. هغه په **قادسیې** کې له ایراني پوځونو سره مخامخ شو او هغوی ته یې سخته ماتې ورکړه. د قادسیې او جلولا له سوبو نه وروسته حضرت سعد بن ابي وقاص د کوفې د ښار د جوړېدو بنسټ کېښود.

له یوې مودې وروسته د **مداین** ښار، چې **دریم یزدګرد** یې دفاع کوله، د مسلمانانو په لاس فتح شو. ساساني دریم یزدګر تېښتې ته مخه کړه. دغو جګړو څلور کاله دوام وموند چې په پای کې د **نهاوند** ښار د مسلمانانو لاس ته ورغی. مسلمانانو په دغې سوبې باندې **فتح الفتوح** نوم کېښود. له دې جګړې وروسته یزدګرد **خراسان** ته تېښته وکړه او په یو دیرشم هجري کال کې د یوه خراساني ژرنده ګر لخوا ووژل شو.

لنډه دا چې د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په لس نیمو کلو کې ډېرې ځمکې د مسلمانانو له خوا فتح شوې، چې پراخوالي یې د **مصر** له لوېدیځې برخې څخه نیولې بیا د **افغانستان** تر ختیځو برخو پورې رسېده. ددې دورې یوه بله مهمه چاره دا وه چې د مسلمانانو تاریخ د حضرت نبي کریم (ص) له هغه هجرته پیل شو چې له مکې نه یې د لومړي ځل لپاره په دایمي توګه هجرت وکړ. حضرت عمر فاروق (رض) د هجرت په ۲۳ کال کې د یوه مرېي له خوا چې **ابولولو** نومېده، د لمانځه د ادا کولو په حال کې په شهادت ورسېد. د ده د خلافت په دوره کې مسلمه امت له فوق العاده سوکالۍ او عدالت څخه برخمن و.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې پر دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت عمر فاروق (رض) د ژوندانه په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د فتوحاتو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- حضرت عثمان (رض) د حضرت عمر فاروق په اړه حضرت ابوبکر صدیق (رض) ته څه وویل؟
- حضرت ابوبکر صدیق (رض) په خپل وروستني وصیت لیک کې څه لیکي و؟
- د فتح الفتوح په اړه څه معلومات لرئ؟ وې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د حضرت عمر فاروق (رض) د اخلاقو او فضایلو په اړه د خپلو ملا امامانو څخه پوښتنې وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د حضرت عثمان (رض) د خلافت د دورې د پېښو په اړه معلومات لرئ؟

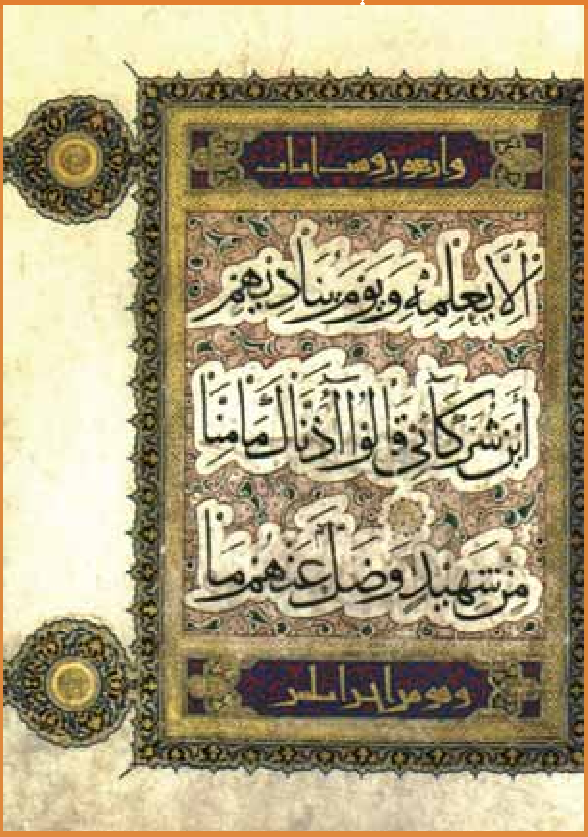

د قرآن عظیم الشان یوه پاڼه

حضرت عثمان (رض) **د عفان** زوی، او له **عام الفیل** نه پنځه کاله د مخه په **مکې مکرمې** کې زیږېدلی دی. د سخاوت ساری یې نه و او د یوه رحیم او مهربان شخصیت خښتن و. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) په واسطه د اسلام مبارک دین منلو ته وبلل شو، او مسلمان شو.

هغه شتمن و او خپله شتمني یې د اسلام په لاره کې وکاروله. د **بدر** له غزا څخه پرته په ټولو غزاګانو کې یې ګډون وکړ. د حضرت عمر فاروق (رض) له شهادته څخه وروسته د مسلمانانو له مشورې سره سم په **۲۳ هجري** کال کې د اسلام د دریم خلیفه په توګه وټاکل شو. د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دورې کې د **ترکیې** زیاتې برخې او د **افریقې** ځینې برخې په اسلامي واکمنۍ کې شاملې شوې. دغه راز په دې دوره کې د **همدان، سکندریې** او **اذربایجان** بغاوتونه غلي کړای شول. د همدې خلیفه په وخت کې د **حضرت معاویه** (رض) په مشرۍ د سمندري ځواک تر نامه لاندې د سرتېرو یو ځانګړی ځواک رامنځته شو.

حضرت عثمان (رض) په خپل یوه لیک کې د وسله والو پوځونو مشرانو ته د عدالت او ولس سره د کړو وړو په اړه داسې ولیکل: ((لوی څښتن (ج) خلک په حق سره پیدا کړي او له حقه پرته نور

څه نه مني. حق واخلئ او حق ورکړئ، امانت مه خیانتوئ، د امانت بند مه شلوئ، که نه د هغو کسانو په ګناه کې به شریک اوسئ چې له تاسو وروسته په همدې لاره ځي. په عهد او تړون وفا وکړئ. په یتیم او په هغه چا چې له تاسو سره په تړون کې شریک او ګډ دی، ظلم او ناروا مه کوئ. هر څوک چې پر یتیم او شریک ظلم وکړي لوی څښتن (ج) د هغه دښمن دی.

د قرانکریم ټولونه:

د حضرت عثمان (رض) د خلافت د مهال له ډېرو سترو کارونو نه یو هم د قران عظیم الشان ټولونه وه. قران شریف د ۲۳ کلو په اوږدو کې د وخت د غوښتنې له مخې پر حضرت محمد (ص) نازل شو. د قران کریم مبارک ایتونه به اصحابو کرامو خپلو حافظو ته سپارل او یا به یې د ونو په پوستکو یا هډوکو باندې لیکل. د مسلمانانو او کفارو ترمنځ له څو غزاګانو او جګړو وروسته یو شمېر قاریان په شهادت ورسېدل. ځکه نو دا اړتیا محسوسه شوه چې قران کریم راټول او تدوین شي.

د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په دوره کې قران کریم د مصحف په توګه ټول کړل شوی و، خو د حضرت عثمان (رض) د خلافت په دوران کې قران شریف په کامل صورت د راویانو په واسطه د **حضرت زید بن ثابت (رض)** تر نظر لاندې چې د وحې د کاتبانو له ډلې و، په پوره ځیرتیا راټول او ولیکل شو.

له نورو نسخو سره له مقابلې څخه وروسته حضرت عثمان (رض) حکم وکړ چې ټولې پخوانۍ نسخې دې له منځه یوړلې شي.

حضرت عثمان (رض) په اویاکلنۍ کې په خلافت وټاکل شو. او د خلکو د ارامۍ او سوکالۍ لپاره یې ډېرې هڅې وکړې. حضرت عثمان (رض) دولس کاله خلافت وکړ او په ۳۶ هجري کال په داسې حال کې چې د پاک قران په تلاوت لګیا و. د یوه تن باغي له خوا په شهادت ورسېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي لومړۍ ډله دې د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه بحث وکړي او دویمه ډله دې د هغې دورې د سترو کارونو په اړه معلومات ورکړي.

پوښتنې:

- د حضرت عثمان (رض) د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- پاک قران د اسلام د کوم خلیفه په وخت کې راټول شو ؟
- حضرت عثمان (رض) څو کاله خلافت وکړ ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپل چاپېریال له ملا امامانو څخه د اسلام د دریم خلیفه په اړه معلومات راټول او هغه دې په ټولګي کې خپلو ټولګیوالو ته و وایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د حضرت علی کرم الله وجهه خلافت څرنګه تېر شو ؟

دکوفي جومات
د حضرت علي (کرم الله وجهه) د خلافت مرکز

حضرت علی کرم الله وجهه د ابي طالب زوی، د **عبدالمطلب** لمسی، د **بني هاشم** له قبیلې او د **قریشو** له قام څخه و. سربېره پر دې چې د حضرت محمد مصطفی (ص) د تره زوی و، د هغه زوم هم و. له هجرته یو ویشت کاله د مخه په مکې مکرمې کې وزېږېد. د قحطی په کال کې حضرت علی کرم الله وجهه دیوې مودې لپاره له حضرت نبي کریم (ص) سره و. وروسته له هغې چې حضرت رسول اکرم (ص) په نبوت مبعوث شو، حضرت علی کرم الله وجهه لس کلن و چې د اسلام په مبارک دین مشرف شو.

حضرت علی کرم الله وجهه د خلکو ترمنځ په عدل، باور، انصاف او ذکاوت مشهور و. هغه وخت چې مشرکینو د حضرت محمد مصطفی (ص) پر کور یرغل وکړ، هغه مهال حضرت علی کرم الله وجهه د حضرت نبي کریم(ص) د خوب پر تخت ویده شو او په دې ترتیب مشرکین خپلې هیلې ته ونه رسېدل. د حضرت عثمان (رض) له شهادت څخه وروسته په **٣٦** هجري کال کې د مسلمانانو د یوې غونډې د پریکړې پر بنسټ د اسلامي نړۍ د خلیفه په توګه غوره او وټاکل شو. دی د ځینو مسلمانو مشرانو له خوا د یو لړ زیاتو ستونزو او مخالفتونو سره مخامخ شو. د همدغو مخالفتونو په پایله کې د مسلمانانو ترمنځ دوه جنګونه پېښ شول، چې یو یې د **جمل** او بل یې د **صفین** په نامه یاد شوي دي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د جمل جګړه:
دغه جنګ په **بصري** کې پېښ شو. په دې جنګ کې **بي بي عايشې** (رض) د حضرت محمد مصطفی (ص) مطهرې مېرمنې هم ګډون کړی و. په دې جګړه کې بي بي عايشه (رض) په اوښ سپره وه، نو ځکه يې دغه جګړه جمل يا اوښ نومولې ده.

د صفين جګړه:
دغه جګړه د **صفين** په سيمې کې د حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت **معاويه** (رض) ترمنځ په او وه ديرشم هجري کال کې پېښه شوه، او وه ورځې يې دوام وکړ. له دغه وروسته جګړه سړه شوه او دواړو خواوو تړون وکړ چې د دوی تر منځ پرېکړه دوه کسان وکړي. حضرت علي کرم الله وجهه حضرت **ابوموسی اشعري** (رض) د خپل استازي په توګه وټاکه او د حضرت معاويه (رض) له خوا **عمرو بن العاص** (رض) غوره شو. د خبرو اترو په پايله کې دواړه لوري په دې سلا شول چې حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې شي او په عوض يې يو دريم تن د مسلمانانو له خوا د خلافت لپاره وټاکل شي. حضرت عمرو (رض) حضرت ابو موسی اشعري (رض) ته وويل چې ولاړ شه او دغه پرېکړه اعلان کړه. حضرت ابوموسی (رض) راغی او پرېکړه يې داسې اعلان کړه.
موږ پرېکړه وکړه چې حضرت علي کرم الله وجهه او حضرت معاويه (رض) دواړه له واکه لرې کوو. تاسې مسلمانان له خپله منځه يو بل څوک د خلافت لپاره غوره کړئ. له حضرت ابو موسی اشعري (رض) وروسته عمرو (رض) په خپل ځای ودريد او ويې ويل:
اې خلکو تاسو واورېدل. چې حضرت ابوموسی اشعري (رض) خپل يار لرې کړ. زه هم د دغه يار لرې کوم او د دغه پر ځای معاويه خلافت ته منصوبوم. په دې توګه د حضرت معاويه (رض) پلويانو خبرې اترې د ځان په ګټه اعلان کړې.

د خوارجو څرګندېدل:
دا يوه بله پېښه ده چې د صفين له جګړې څخه وروسته واقع شوه. **خوارج** سياسي عقيدتي ډله وه چې د اسلام په سياسي او ټولنيز تاريخ کې يې ونډه درلوده. دوی د حضرت علي کرم الله وجهه له پلويانو څخه و، او پر هغه تړون يې نيوکه (اعتراض) درلوده چې حضرت علي کرم الله وجهه له حضرت معاويه (رض) سره د خبرو اترو لپاره کړې و. دوی له دې نيوکې څخه وروسته د حضرت علي کرم الله وجهه د يارانو له ډلې څخه ووتل او په همدې بنسټ په خوارج معروف او مشهور شول.
حضرت علي کرم الله وجهه په عمومي توګه پنځه کاله د مسلمانانو خلافت وکړ. د هجرت په څلوېښتم کال د خوارجو د طايفې ديوه تن له لوري چې **عبدالرحمن بن ملجم** نومېده، ټپي او دوه ورځې وروسته د همغو ټپونو له امله په شهادت ورسېد. او په دې ډول د راشدينو خلفاوو دوران هم پای ته ورسېد.

په ټولګي کې فعاليت:
زده کوونکي دې په دوو ډلو وويشل شي. لومړی ډله دې د حضرت علي کرم الله وجهه د شخصيت په اړه خپل معلومات و وايي. او دويمه ډله دې د صفين د جګړې په اړه معلومات له خپلو ټولګيوالو سره شريک کړي.

پوښتنې:
- د حضرت علي کرم الله وجهه د کورنۍ او په خپله د ده د شخصيت په اړه څه معلومات لرئ؟ بيان يې کړئ.
- د جمل د جګړې په اړه څه معلومات لرئ؟ وې ليکئ.
- خوارج څوک و؟ خپل معلومات وليکئ.

له ټولګي څخه بهر فعاليت:
زده کوونکي دې هر يو د خپل ملا امام څخه د حضرت علي کرم الله وجهه د شخصيت په اړه معلومات تر لاسه کړي او بيا دې په ټولګي کې خپلو ټولګيوالو ته و وايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ایا د امویانو د خلافت د پیل په اړه معلومات لرئ؟

د امیر معاویه له دورې مسکوکات

په پخواني لوست کې راغلي و چې حضرت علی کرم الله وجهه د یوه تن خوارج له خوا په شهادت ورسېد. په دې مهال کې د **شام** اوسېدونکي د حضرت معاویه (رض) په شاوخوا راټول او یو نوی مرکز یې جوړ کړ. حضرت **معاویه** (رض) د **ابو سفیان** (رض) زوی او د **حرب** لمسی و. له هجرته پنځلس کاله د مخه په مکې مکرمې کې زېږېدلی دی. د ده پلار ابوسفیان د مخه تردې چې مسلمان شي د حضرت محمد (ص) د ډېرو کلکو مخالفانو له ډلې شمېرل کېده. د ابوسفیان له مسلمانېدو سره د ده مېرمن او اولادونه هم د اسلام په مبین دین مشرف شول.

حضرت معاویه درویشت کلن و چې حضرت محمد (ص) هغه د خپل کاتب په توګه وټاکه. د حضرت ابوبکر صدیق (رض) د خلافت په زمانه کې د حضرت معاویه (رض) ورور یزید بن ابو سفیان د شام سرلښکر و. له هغه سره په شام کې ډېر شمېر بني امیه استوګن شول. د حضرت عمر فاروق (رض) د خلافت په دوران کې د

(c) ketabton.com: The Digital Library

شام اداره معاویه بن ابو سفیان (رض) ته سپارله شوې وه. د حضرت عثمان (رض) په زمانه کې یې هم د والي په توګه خپلې دندې ته دوام ورکړ. د حضرت علي کرم الله وجهه د خلافت په پیل کې حضرت معاویه (رض) بیعت ونه کړ چې په پایله کې د صفین جنګ پېښ شو.

حضرت معاویه (رض) د امویانو د خلافت بنسټ کېښود. شل کاله یې خلافت وکړ او په شپېتم هجري کال کې مړ شو. د معاویه له مړینې څخه وروسته یې لویه امپراتوري په میراث پاتې شوه، چې ختیځې پولې یې له **هند**و**چین** څخه پیلېدې او په لوېدیځ کې تر **فرانسې** او **هسپانیې** پورې رسېدې. له ده څخه وروسته د ده زوی **یزید بن معاویه** (رض) د چارو واګې په لاس کې ونیوې. او د هغه د واکمنۍ د دوران په یوشپېتم هجري کال کې د کربلا غمیزه پېښه شوه. په دې جنګ کې د حضرت محمد مصطفي (ص) لمسی **حضرت حسین** (رض) او د هغه یاران په شهادت ورسېدل. له یزیده څخه وروسته د دې کورنۍ یوشمېر کسانو د چارو واګې په لاس کې درلودې. دغه کورنۍ تر یو سلو دوه دېرشم هجري کاله پورې د اسلامي خلافت پر سیمو حکومت وچلاوه.

مروان د دې لړۍ وروستنی حکمران و. چې له ۱۲۷ نه تر ۱۳۲ هجري کاله پورې یې د اسلامي امپراتورۍ پر ځمکو حکومت وچلاوه. په پای کې ابومسلم په یوه برخلیک جوړوونکې پاڅون سره د امویانو لړۍ ته د پای ټکی کېښود، چې په راتلونکي لوست کې به یې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو و وېشل شي. لومړۍ ډله دې د حضرت معاویه (رض) د شخصیت په اړوند خبرې وکړي او دویمه ډله دې په دې کورنۍ پورې د تړلو مهمو پېښو په اړه ځرګندونې وکړي.

پوښتنې:

- د امیر معاویه د شخصیت په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- د کربلا خواشینوونکې غمیزه پېښه څه مهال پېښه شوه؟ خپل معلومات ولیکئ.
- د امویانو پر ضد د پاڅون په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د کربلا د پېښې په اړه د خپلو جوماتونو له امامانو څخه پوښتنه وکړي او بیا دې همدغه معلومات په ټولګي کې دننه له خپلو ټولګیوالو سره شریک کړي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ايا پوهېږئ چې داموياڼو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

اموی جومات په دمشق کې

يوشمېر اموي خلفاو و الهي احکامو ته پاملرنه درلوده چې له دې ډلې څخه کولای شو حضرت عمر بن عبدالعزيز (رض) ته اشاره وکړو، خو يوشمېر نور يې رعاياو ته په مادي او معنوي لحاظونو لکه څرنګه چې ښايي هغسې پاملرنه ونه کړه.

د امويانو پر ضد پاڅونونه په بېلابېلو کچو د واکمنی په لړ کې او نږدې ځايونو کې پيل شول. د امويانو پر ضد دغه خوځښتونه او پاڅونونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې **ابومسلم خراساني** د عباسيانو په مرسته د پاڅون زمينه برابره کړه. ابومسلم له هر څه مخکې د عباسيانو پاملرنه ځان ته راواړوله. او بيا يې د اسلامي خلافت پر ضد په ختيځ په تېره بيا په **خراسان** کې پاڅون پيل کړ او تر بغداد پورې يې د امويانو ټولو پلويانو ته ماتې ورکړه. د امويانو يوشمېر پلويان د څه ټينګار پرته پاڅون کوونکو ته تسليم شول.

د **هرات**، **فوشنگ**، **بلخ**، **تالقانو** او نورو سیمو خلک د ابومسلم په امر تر دمشق پورې د پرله پسې برید په حال کې ورسېدل. هلته يې د لوړو دېوالونو او پیاوړو برجونو پر سر تور رنګي بیرغونه ورپول، په دې حالت کې عباسیانو د ابومسلم ملاتړ درلود په دې توګه **ابوالعباس** په (۱۳۲ هـ) یو سلو دوه دیرشم هجري کال د خلافت چارې په خپل لاس کې ونیولې.

کله چې خلافت ابوالعباس سفاح ته ورسېد، خپل تره **عبدالله بن علي** ته يې دنده وسپارله چې د اموي کورنۍ وروستني خلیفه مروان **تعقیب** کړي. عبدالله هغه تر موصل پورې وڅاره او هلته هم چې کوم جنګ پیښ شو، **مروان** ماته وخوړه او **حران** ته وتښتید. بیا يې **دمشق** او **فلسطین** ته تیښته وکړه. ابوالعباس خپل تره ته لارښوونه وکړه چې د مروان د **تعقیب** چارې **صالح** ته وسپاري. صالح، مروان د **مصر** د **بومیر** نومي کلي پورې وڅاره. هلته يې ونیو او ویې واژه. په دې توګه عباسي دوره پیل شوه چې په راتلونکو لوستونو کې به يې ولولو.

په ټولګي کې دننه فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو وویشل شي. لومړۍ ډله دې د امویانو د نیمګړتیاوو په اړه خبرې وکړي او دویمه ډله دې د خراساني ابومسلم د پاڅون په اړه لازم معلومات په ټولګي کې ووایي.

پوښتنې:

- خراساني ابومسلم څوک و ؟ خپل معلومات ولیکئ.
- د امویانو په ضد پاڅونونه له کومه ځایه پیل شول ؟ په دې اړه خپل معلومات ولیکئ.
- اموي وروستنی حاکم څوک و او څنګه ووژل شو ؟

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلو مشرانو نه د ابومسلم په اړه پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې له نورو سره شریک کاندي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

آیا پوهیږئ چې له امویانو نه عباسیانو ته څواک څرنګه ولیږدید؟

د سامرا تاریخی ودانی په عراق کې، د عباسیانو د دورې یوه نامتو ابده

ابومسلم خراساني برسېره پر دې چې د یوشمېر عجمو له مرستې او ملاتړ څخه برخمن و، یو مُدبر او باخبره سړی هم و. د **تالقانو، بلخ** او **هرات** خلک یې په مرو کې سره راټول کړل. ددې ترڅنګ یې هڅه وکړه چې د عربو په تېره د عباسیانو مرسته هم ترلاسه کړي. له همدې امله یې د عباسیانو له مشرانو سره چې هغوی هم د امویانو پر ضد په تبلیغاتو بوخت وو، اړیکې ټینګې کړې. عباسیانو چې په پټه د خلکو بلنه تنظیمو له، هڅه یې کوله چې نظامي څواک هم ولري، چې د امویانو واک پای ته ورسوي. هماغه وو چې د عباسیانو پاملرنه **ابومسلم** ته واوښته، د عباسیانو سره د اړیکو او ژمنو له امله د ابومسلم لښکرو په **دمشق** برید وکړ د امویانو د وروستني خلیفه **مروان** څواکونه یې د واک له ګدۍ راوپرځول، او د چارو واګې یې **د ال عباس** کورنۍ ته وسپارلې.
عباسي دولت پنځه پېړۍ په اسلامي څمکو حکومت وکړ. ددې کورنۍ لومړني خلیفه ابو العباس (سفاح) وو. چې په ۱۳۲ هجري کال کې یې د چارو واګې په لاس کې ونیولې. نوموړي تر ۱۳۶ هجري کاله پورې پر اسلامي امپراتورۍ واکمني وکړه. **د ابوالعباس سفاح** پلار د امویانو په مخالفتکې ډېر ربړونه وګالل. هغه د خپلې مړینې پر مهال د امویانو پر ضد فعالیتونه او په بلنې پورې مربوطې چارې خپل زوی **ابراهیم**

(c) ketabton.com: The Digital Library

ته چې په **امام** ملقب و، وسپارلې. امام وروسته د مروان په لاس مسموم شو او په محبس کې یې له نرۍ سترګې پټې کړې.

ابوالعباس د جُمعې په ورځ پر منبر باندې خپله لومړنۍ وینا خلکو ته واوروله، په دې توګه له ده څخه خلک خوښ شول او ده ته یې وویل چې د حضرت رسول اکرم (ص) مبارک سنت دې بیا ژوندی کړ. ده د دې وینا په ترڅ کې د حضرت نبي کريم (ص) له فضايلو څخه خبرې وکړې او د امويانو له ظلمونو او بدیو څخه یې یادونه وکړه، چې له ډېرو وګړو، په تېره تېره د نبوت له درنې او پتمنې کورنۍ، سره یې کړې وې. دا یې هم زیاته کړه چې امويانو په زور، دوکې او چل ول اسلامي خلافت غصب کړی و.

دعباسي خلیفه ګانو نومونه او دهغوی د واکمنۍ مهال

د عباسیانو واکمنې تر ۶۵۶ هجري کاله پورې وغځېده. د پنځو پیړیو په اوږدو کې ددې کورنۍ څو تنه واکمنان د واک پر ګدۍ کېناستل. په دې دورې کې ډېرې پېښې رامنځ ته شوې یوه یې د ابومسلم وژنه وه چې د **منصور** د حکومت په دورې کې ترسره شوه.

وروسته له منصور څخه کابو ۳۶ تنه یو په بل پسې خلافت ته ورسېدل، چې د یوشمېر مشهورو کسانو نومونه یې په جدول کې لوستلای شئ:

ددې کورنۍ وروستنی خلیفه **ابو احمد المستعصم بالله** و چې د چنګیزیانو د یرغلونو له امله د واک له ګدۍ راوپرځېد.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د ابومسلم په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د ابومسلم د وژل کېدو په اړه خپل معلومات له نورو سره شریک کاندي.

پوښتنې:

- د خراساني ابومسلم د کارونو په اړه څه معلومات لرئ؟ ویې لیکئ.
- ابوالعباس (سفاح) څوک و؟ خپل معلومات ولیکئ.
- خراساني ابومسلم څرنګه ووژل شو؟ ویې لیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د خپلې سیمې له پوهانو او مشرانو څخه د امويانو نه عباسیانو ته د واک د لېږد په اړه معلومات ترلاسه کړي او بیا دې همدغه مطالب په ټولګي کې دننه خپلو ټولګیوالو ته ووایي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د عباسیانو خلافت څرنګه راوپرځېد؟

د عباسیانو د دورې یوه سکه

له هغه وروسته چې **ابومسلم** ووژل شو یو ډېر شمېر سیمه ییز ځواکونه په تېره د اسلامي امپراتورۍ د ختیځو برخو واکمنان پر **عباسیانو** بې باوره شول. په **هرات**، **سیستان**، **بلخ** او نورو ځایونو کې یو شمېر محلي حاکمانو مخالفت ته مخه کړه. دغه مخالفتونه هغه مهال خپلې لوړې پوړۍ ته ورسېدل چې د **هارون الرشید** د زامنو **مامون** او **امین** ترمنځ د مخالفتونو له امله لویه ستونزه جوړه شوه. د هرات خلک او **فوشنجي طاهر** د مامون په پلوۍ راپاڅېدل. هغوی غوښتل له یوې خوا د ابومسلم کسات واخلي او له بله پلوه د بغداد په اداري او اسلامي خلافت کې د غیر عربو ونډه او ارزښت زیات کړي.

د عباسي خلفاوو په وروستنیو مهالونو کې داسې کسان واک ته ورسېدل چې پرته له مزو چړچو یې نور کار نه درلود. د دې کورنۍ د راپرځېدو په اړه کولای شو یو لړ زیات لاملونه په ګوته کړو،

(c) ketabton.com: The Digital Library

د بیلګې په توګه:

- **په خلکو باندې ظلم او د وعدو نه پر ځای کول:** عباسیانو له خپلې کورنۍ نه پرته له خپلو نورو پلویانو سره وفا نه کوله چې یوه نمونه یې له ابومسلم سره ناروا چلند و.
- **د عباسیانو پر ضد یوشمېر پاڅونونه:** د عباسي خلافت په بېلابېلو برخو کې د خپلواکۍ لپاره د سیمه ییزو واکمنانو پاڅونونو، د عباسیانو دولت کاواکه کړ.
- **د عباسي خلیفه ګانو بې کفایتي:** د عباسي کورنۍ په وروستیو کلو کې داسې کسان واک ته ورسیدل چې د خلکو له ځورونې، مزو چړچو او اخلاقي فسادونو څخه یې پرته نور څه کار نه و.
- **د پیاوړې مرکزیت نشتوالی:** عباسي خلیفه ګانو د خلافت د دوام لپاره نه څه پوهه او نه جرئت درلود. هر سیمه ییز امیر کولای شول چې خلیفه وویروي او په خپله ګټه یې وکاروي.

په دې توګه د اسلامي امپراتورۍ د وېش او توټه کېدو غوښتني زیاتې شوې، خو هغه څه چې په پریکنده توګه د عباسیانو د دولت د راپرځېدلو لامل وګرځېد هغه د نیز او سیلاب په توګه د هلاکو تر اداري لاندې بغداد ته د مغولي لښکرو رسېدل و، چې په پایله کې یې عباسي خلافت ته تر پنځو پیړیو واکمنۍ وروسته د پای ټکی کېښود.

په ټولګي کې فعالیت:

زده کوونکي دې په دوو ډلو ووېشل شي. لومړۍ ډله دې د عباسیانو د وروستیو کلونو په اړه معلومات ورکړي او دویمه ډله دې د عباسیانو د راپرځېدلو د لاملونو په اړه خبرې وکړي.

پوښتنې:

- په عباسي دولت کې لومړني مخالفتونه څنګه پیل شول؟
- پر عباسیانو وروستی ګذار د کومو ځواکونو له لوري وشو؟ بیان یې کړئ.
- د عباسیانو په راپرځېدو کې کوم لاملونه مهم او ټاکونکي و؟ لړلیک یې ولیکئ.

له ټولګي څخه بهر فعالیت:

زده کوونکي دې د فوشنجي طاهر په اړه له خپلو مشرانو پوښتنه وکړي او خپل معلومات دې په ټولګي کې ووايي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

د اوومې ټولګي د تاریخ د مضمون اصطلاحات (ګرنې)

الف:

اورتون: د زردشتیانو عبادت ځای او هغه ځای چې د عبادت لپاره اور پکې بلېږي.

ارشیف: د پخوانیو لیکنو ساتنځای.

ائین: مذهب، دین: او کله هم د قانون په توګه راغلی دی.

اساطیر: داستانونه، کیسې: هغه تاریخ چې پر شفاهي روایاتو او داستانونو ډېره لګوي، همدغسې مطالبو ته اساطیري تاریخ ویل کېږي.

سکندریه: یوناني تم ځای، نظامي عسکري ځای، هغه سیمه چې د یونانیانو او په ځانګړې توګه د سکندر له خوا جوړه شوې ده.

ابداعات: نوي جوړ شوي. نوي بدلونونه. هغه څه چې په پخواکې معمول نه وي او په نوې بڼه وړاندې شي.

العیاذ بالله: پناه وړو د لوی څښتن حضور ته.

انصار: په لغت کې د مرسته کوونکو په معنا ده او په اصطلاح کې د مدینې هغو وګړو ته ویل کېږي چې د مکې له کډوالو سره یې مرسته وکړه او له هغوی یې تود هرکلی وکړ.

ارتداد: له دین نه اوښتنه. هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه واوښتل مرتد وګڼل شول. یا په بلې وینا هغه کسان چې د اسلام له مبین دین څخه اوښتي وو، مرتد ګڼل کېدل.

ب:

لرغونپوهنه: لرغونپوهنه: هغه پوهنه ده چې له تاریخه دمخه دوران تر څېړنې لاندې نیسي او مطالعه کوي.

بدر: مدینې ته نږدې یو غر دی.

بعثت: په رسالت مامورکېدل یا ژوندي کېدل.

برونز: برنجي وسایل: (د مس او قلعي ترکیب او ګډون دی.

بودا: ګوتاما یا د بودایي دین لارښود.

بودیستوا: د بودا منونکي، هغه کسان چې د بودا کېدلو په مرحلې کې دي.

ت:

کلیزه: (جنتري): د ورځو، میاشتو او کلونو دقیقه شمېرنه.

ج:

جیحون: د امو سیند

جمل: اوښ، د جمل جګړه، هغه جګړه چې په هغې کې بي بي عایشه (رض) پر اوښ سپره وه.

(c) ketabton.com: The Digital Library

ح:

حجه الوداع: د حضرت نبي کريم (ص) وروستنی حج.

حماسي: هېوادني، جنګي، غورځنګي.

خ:

خرافات: هغه کره وره چې له شريعت، عقل او منطق څخه لرې وي.

خوارج: وتلي، هغه ډله چې د صفين په جنګ کې يې د هغه حکميت مخالفت کاوه چې د حضرت علي کرم الله وجهه او معاويه له لورې منل شوي وو.

م:

ماقبل تاريخ: له تاريخ څخه د مخه.

منبع: ماخذ. سرچينه او هغه اثار چې په کتاب ليکنې کې د ليکوال له خوا تر استفادې او ګټې لاندې نيول کېږي.

موزيم: د لرغونو او تاريخي اثارو ساتنځای.

د:

درج: ثبت او ليکنه.

ر:

رب النوع: د انسان له لوري جوړه شوې الهه، بُت پالنه.

س:

سامانه: جوړول، تنظيمول، په لرغوني زمانې کې د اريايي وګړو عمومي جشن لکه د نوروز جشن او د بزګر جشن.

سيحون: د رود تګ لورې او په تاجکستان کې د سير دريا نوم دی.

سبک: شيوه، لاره، طريقه، تګ لاره.

ش:

شرک: له لوی ښښتن سره شريک راوړل. بت پرستي. او په يوه خدای باندې باور نه لرل.

ص:

لاکي صندق: دغه صندق چې له لرګي څخه جوړ شوي او د لاک په مټ چې يوه کيمياوي ماده ده، پوښل شوي وي.

(c) ketabton.com: The Digital Library

صفين: په شام کې د يوه ځای نوم، چې په عين حال کې د حضرت علي کرم الله وجهه او د امير معاويه ترمنځ جګړه هم همدلته پيښه شوې ده.

ع:

هندي عاج: د هندي پيلانو هغه غابنونه چې ظريفه اثار ورڅخه جوړيږي.

عام الفيل: د فيل کال په اعرابو کې يو کال د فيل په نامه مشهور و له هجرته ۵۳ کاله مخکې کال.

غ:

د حرا غار: د مکې مکرمې په يوې سيمې کې يوه سمڅه وه چې هلته به حضرت رسول اکرم (ص) د لوی څښتن په ذکر او عبادت لګيا و.

غزا: په لغت کې د جنګ په معنا ده او په اصطلاح کې هغه جنګ ته ويل کېږي چې له مسلمانانو نه د دفاع او د اسلام د خپربدا او پراختيا لپاره يې صورت موندلي وي.

غزوه: هغې جګړې ته وايي چې د حضرت محمد (ص) په ګډون پيښه شوې وي.

ف:

فرعون: د Paare له توري او کلمې څخه اخيستل شوي او د مصری پاچاهانو لقب و. چې په پخواني مصر کې دغه توري استعماليده.

ق:

قلمرو: جغرافيايي محدوده. د واک لاندې سيمه. د دولتي واکمنی حدود او سياسي واکمني.

ک:

ډبرليک: په ډبره ليکل شوی مطلب. هغه ليکنه چې په ډبرې کې حک او کيندل شوې وي او په عامه معنا ليکنه.

ګ:

ګاتها: د زردشت نصيحتونه يا د سپين تمان پندونه (نصحيتونه)

(c) ketabton.com: The Digital Library

م:

مسکوکات: د سکو ټولګه. فلزي سیکې.

مزج: یوځای کېدل. ګډ کېدل. یو له بل سره یو کېدل.

د مزج توری او کلمه په تاریخ کې هغو مدنیتونو ته استعمال شوېده چې سرچینه یې بیله او لاس ته راوړنې یې یو ډول وي او په عامه معنا یوځای کیدنې ته هم ویل کېږي.

مشرکین: هغه وګړي او کسان چې له لوی څښتن سره شریک راوړي.

و:

وحدانیت: په یوه او واحد څښتن تعالي باندې ایمان او باور لرل.

ویدي: د اریایانو د سرودونو څلور کتابونه دي چې له ریګویدا، اتهر ویدا، ساما ویدا او ویجورو ویدا څخه جوړ دي. د ویدا او ویدي توری او کلمه د پوهې او تیز هوشی په معنا هم کارول شوېده.

(c) ketabton.com: The Digital Library

Get more e-books from www.ketabton.com
Ketabton.com: The Digital Library